

NGOs and the judiciary – watch dog activities, interactions, collaboration, communication

Edited by Łukasz Bojarski and Ewelina Tylec

Institute for Law and Society (INPRIS)

Warsaw, May 2016



INPRIS



ALBANIAN HELSINKI COMMITTEE
KOMITETI SHQIPTAR I HELSINKIT



YUCOM
Komitet pravnika
za ljudska prava

CEELI INSTITUTE
PRAGUE



VIA IURIS

Present publication was prepared in the framework of the project “*NGOs and the judiciary - watch dog activities, interactions, collaboration, communication*” which was supported by the Visegrad Fund (www.visegradfund.org) and the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea (www.mofa.go.kr).



Ministry of Foreign Affairs
Republic of Korea

Electronic version of the publication is available on the website inpris.pl.

INPRIS – Institute for Law and Society

00-031 Warszawa

ul. Szpitalna 5/5

inpris.pl

inpris@inpris.pl

Table of Contents

Acknowledgments	3
Introduction	4
Methodology	4
Part I	5
Recommendations	5
Main recommendations.....	5
Recommendations of a general (systemic) character	5
Recommendations addressed to NGOs.....	6
Recommendations addressed to the judiciary	7
Recommendations including best practice examples.....	8
Recommendations of a general (systemic) character	8
Recommendations addressed to NGOs.....	16
Recommendations addressed to the judiciary	19
Part II	23
Country reports.....	23
Annex I.....	58
Recommendations – Albanian language version	58
Annex II.....	75
Recommendations – Macedonian language version	75
Annex III.....	95
Recommendations – Serbian language version	95
Authors’ Bio Notes	111

Methodology

The present publication is one of the results of work involving all partner organizations. It has been elaborated on the basis of the research conducted by partners in their home countries, as well as based on the outcomes of the meeting of all organizations organized in 2015 in Warsaw.

Each partner organization drafted a country report which served as an important source of knowledge as far as best practice examples are concerned. This was supplemented by needs analysis visits conducted by INPRIS in the Balkan region, as well as by a study visit and a working session held in October 2015 in Warsaw, Poland. During the seminar in Poland all the partners proposed and agreed on recommendations that have been, subsequently, included in the present publication. Such methodology, involving both desk research, as well as on-site visits provided solid basis for elaboration of recommendations and collection of best practice examples.

Acknowledgments

Editors would like to thank all five partner organizations from five countries without whose active involvement, it would not be possible to conduct and finalize works on the Project: Albania (Albanian Helsinki Committee), Czech Republic (CEELI Institute), Macedonia (Coalition “All for fair trials”), Serbia (Lawyers’ Committee for Human Rights – YUCOM), and Slovakia (VIA IURIS).

We would also like to express our gratitude to the International Visegrad Fund and to the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea for providing funding for the Project.

Introduction

This publication is a result of the project ‘NGOs and the judiciary - watch dog activities, interactions, collaboration, communication’ conducted between January 2015 and March 2016 with the support of the funding from International Visegrad Fund and Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea. The Project provided a platform for exchange of experiences and best practices involving six organizations from six different countries: Czech Republic (CEELI Institute), Slovakia (VIA IURIS), Poland (INPRIS), Albania (Albanian Helsinki Committee), Macedonia (Coalition of Civil Associations “All for fair trials”) and Serbia (Lawyers' Committee for Human Rights – YUCOM). The organizations involved in the research represented two regions – Western Balkans and Visegrad countries. During the phase of drafting of project proposal, we had assumed that V4 countries (all having EU membership status) have already developed well-functioning approaches to the monitoring of the judiciary by civil society from which the Balkan states can benefit. But as works on the project progressed, we became more and more aware that all the six countries face similar problems as far as NGO-judiciary cooperation is concerned. What is important, some of the countries managed to develop best practices that could serve as a source of inspiration for others. This made us formulate a number of recommendations and support them with good practice examples from all the countries involved in the project.

For all six countries one of the main concerns remains the issue of building mutual trust between civil society and judiciary. It is an important and difficult endeavor that requires hard work and time, as well as adequate resources. This publication strives to turn this challenging venture into “Mission Possible”. In its Part I it formulates a number of recommendations of a general (systemic) character, as well as specific ones addressed to the judiciary and to NGOs. Every recommendation is followed by a number of best practice examples that can be a source of inspiration for improving legal framework and building better relationship between NGOs and the judiciary. Part II gathers excerpts from country reports drafted by all partner organisations.¹ Finally, Part III includes annexes with the recommendations translated into Albanian, Macedonian and Serbian.

Editors

¹ Full text of all country reports is available at: <http://www.inpris.pl/en/whats-going-on-at->

Part I

Recommendations

Main recommendations

Recommendations of a general (systemic) character

1. Experience and capacity of non-governmental organizations shall be used in training judges, both in judicial schools and outside.
2. State institutions with access to data on the system of justice (statistical data, court data, selection procedures, reports and analyses) shall, on a regular basis, disclose this data to any interested party.
3. It is valuable to establish cooperation between the judiciary and NGOs in form of regular meetings between them allowing for exchange of experience and timely feedback. Such cooperation can be of particular importance in educational projects and could involve national schools of judiciary.
4. The quality of judiciary shall be a matter of public concern. The judiciary should be adequately funded to be able to do high quality work not being subject to any indirect financial constraints, but it should be also accountable to the public with regards to how the funds are spent.
5. Courts shall have facilities allowing for trial monitoring and access for the public.

6. It is encouraged that NGOs are represented in the official judicial bodies or bodies relevant for the judiciary (judicial council, consultative bodies, other). Such representation will ensure that diverse positions are taken into account and that bodies relevant for the judiciary constitute a forum open for participation of a wide range of actors.
7. It is important to open financing possibilities dedicated to the system of justice for which NGOs, willing to conduct research on different aspects of judiciary, could apply through open and transparent contests.
8. NGOs shall be able to provide an opinion in the public debate on operation of judiciary. Such public debate shall be substantive, aimed at problem-solving and building of knowledge.
9. The judicial system shall be open to NGOs' action in public interest law cases (*amicus curiae*, *actio popularis* etc.). The responsible ministries (usually the Ministry of Justice) shall, in cooperation with the judiciary and NGOs, prepare proposals of legal acts removing legal barriers faced by the third sector organizations willing to participate in legal proceedings.

Recommendations addressed to NGOs

1. It is important that NGOs' research on the judiciary responds to the actual problems and provides results that can be used in courts' daily work or in the reform of the justice system.
2. *'Nothing about us without us'* - NGOs shall invite judges and judges' associations to analyze and comment on the outcomes of their work. It is valuable to consult ideas, research and conclusions with the group that they concern.
3. Judges' associations are a natural ally for NGOs. Judges' associations and non-governmental organizations shall make every effort in order to build efficient channels of communication. This will enable judges to understand NGOs and NGOs to better understand standpoints and opinions of judges.
4. Third sector organizations shall build coalitions of NGOs specialized in the same area (for instance, working on the issues of independence of judiciary) in order to pursue a common goal.

5. NGOs shall play a key role in defending judicial independence. They shall be ready to act if judiciary becomes a target of attacks.

Recommendations addressed to the judiciary

1. The transparency of judicial proceedings and regular monitoring of judicial governance, constituting prerequisites for the effective system of justice, shall be improved.
2. Judges shall act in accordance with their professional and moral duty to take stand in case of any injustice or irregularities within the judiciary.
3. It is important that courts not only render justice but also demonstrate that justice has been given to people. Judiciary shall communicate with the society using common communication policy through accessible channels. They shall be, therefore, open to cooperation with NGOs with whose assistance they can communicate with the society.

Recommendations including best practice examples

Recommendations of a general (systemic) character

- 1. Experience and capacity of non-governmental organizations shall be used in training judges, both in judicial schools and outside.**

Specialized non-governmental organizations can be a serious partner for judiciary serving as a source of knowledge by providing trainings to judges. NGOs are usually specialized in specific, narrow areas and have good understanding of current national and international developments, access to knowledge, materials and know-how that they can share with judges during trainings. The third sector organizations, often advocating for legislative changes and being involved in the process of drafting new laws, can provide valuable trainings for judges once the newly adopted legislation comes into force. Importantly, not every NGO but only well-established organizations disposing high level of professional quality have a chance of being invited to train judges. For NGOs it often takes years to gain esteem and professional level allowing them for being perceived as serious partners by the judiciary.

While in majority of Visegrad and Western Balkan countries, those are Judicial Schools being responsible for training of judges, it may be possible for NGOs to introduce their training into the Schools' curricula. In Macedonia, the European Policy Institute's (EPI) training on mediation became part of the regular School's curriculum after the Institute delivered lectures to judges in the Academy in the framework of the project *"Support to improving implementation of mediation in Macedonia"*. The project contributed to the improvement of legal framework in the area of mediation and coordination between the main stakeholders involved in the alternative dispute resolution (such as judiciary, Ministry of Justice or Chamber of Mediators), as well as increased the awareness of mediation as a means providing for cutting costs and court backlog. The judges were not only interested in incorporating the mediation training into the Judicial School curriculum, but also cooperated in other project activities aimed at increasing the awareness of mediation.

Also, in Poland NGOs provide and facilitate trainings not covered by curriculum of the National School of Judges and Prosecutors. For example, the Polish Society of Anti-Discrimination Law (PSAL) established cooperation with the School in the area of vocational training of judges and prosecutors. The Nobody's Children Foundation has introduced a training module for judges, prosecutors and psychological experts in the field of participation of minors in the court proceedings. Finally, a project "Efficient Court" implemented jointly by the Judges' Association Justicia and the Helsinki Foundation for Human Rights served as an inspiration for extensive program of pilot courts, conducted in the framework of the National School of Judiciary and Public Prosecution.

On the international level, the Czech organization – Central and Eastern European Law Initiative Institute (CEELI) within the program The Central & Eastern European Judicial Exchange Network brought together a number of young, reform-minded judges from 19 countries across the region (including Albania, Armenia, Bosnia & Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Georgia, Hungary, Kosovo, Latvia, Lithuania, Macedonia, Moldova, Montenegro, Poland, Romania, Serbia, Slovakia, and Ukraine) providing them with a platform for the exchange of good judicial practices on issues of judicial integrity and accountability and court efficiency.

2. State institutions with access to data on the system of justice (statistical data, court data, selection procedures, reports and analyses) shall, on a regular basis, disclose this data to any interested party.

The right to access data on the system of justice stems from the right to information which aims at making information available by providing equal access to it. The openness of public authorities to disclose information constitutes one of the prerequisites of good state and helps to build mutual trust between the judiciary and citizens.

In Poland, Citizens Network Watchdog Poland is one of the main organizations advocating for citizens' right to find out how government and state institutions work. Access to this information provides opportunity to influence both decision-making and management of public assets. The Network deems it important to provide access to documents such as judgments and their justifications, contracts and information about additional incomes of judges, about the age and place of residence of judges as well as any to financial documents including asset declarations of judges. It effectively drew attention to the lack of user-friendly format of statistics on justice system and continues advocating for disclosure of

judges' financial declarations. Especially, the latter is a highly controversial issue because of its sensitive character as it interferes with the sphere of judges' private lives.

Leaving Central Europe aside, in Western Balkans the Albanian Center for the Cases of Public Information (INFOÇIP) conducted a thematic evaluation on delays in the court proceedings and in the delivery of judicial decisions. The research was conducted between 2014 – 2015 and envisaged the High Court, Appeal Court of Tirana and First Instances Courts of Tirana and Durres. Thanks to the access to data such as dates of submitting stands by the parties and dates of communicating court decisions to the parties, the INFOÇIP processed the data in a way allowing identification of a judge or judicial body that issued the decision. As a result of the project, the Ministry of Justice carried several inspections regarding judges for whom there were reported procedural irregularities, especially with regards to delay on providing written reasons for judicial decisions.

3. It is valuable to establish cooperation between the judiciary and NGOs in form of regular meetings between them allowing for exchange of experience and timely feedback. Such a cooperation can be of particular importance in educational projects and could involve national schools of judiciary.

In order to conduct activities in the area of the system of justice, it is indispensable to cooperate with persons being part of the system of justice, those include judges, prosecutors, court and prosecutorial officials. Regular meetings, both on the part of the civil society and judiciary, provides an opportunity for strengthening mutual trust and willingness to cooperate on both sides. Such meetings would be of particular importance if established on the level of national schools of judiciary – NGOs. It would 'shorten the distance' between both parties and positively influence the perception of transparency of its activities by confirming the willingness to conduct dialogue involving both of them.

In Serbia, YUCOM invited judges to take part in six panel discussions organized in Novi Pazar, Negotin, Valjevo, Niš, Novi Sad and Belgrade. During the interactive meetings the role of each of the three main actors of criminal proceedings – judiciary, prosecution and the police in combating corruption were discussed. The participants talked about obstacles and prerequisites for more efficient corruption criminal proceedings as well as endeavored to establish a platform of communication and cooperation between the third sector and representatives of the system of justice. The meetings resulted in a common publication including

observations and recommendations elaborated in the framework of the discussion.

In Poland, while there has not been developed a tradition of regular meetings, the Judicial School started organizing events for its students and inviting some of the NGOs (f.ex. with Court Watch Poland Foundation) to participate. It is advisable for this kind of approach to continue. Also it is rather a norm nowadays that, when organizing events like conferences or seminars, the National Council of Judiciary (NCJ) invites representatives of chosen NGOs. NGOs participated, for instance, in a series of meetings devoted to the application of the ECHR judgments. So far, the NCJ organized three such meetings.

4. The quality of judiciary shall be a matter of public concern. The judiciary should be adequately funded to be able to do high quality work not being subject to any indirect financial constraints, but it should be also accountable to the public in regards to how the funds are spent.

It goes without doubt that the remuneration of judges and magistrates must remain commensurate with their professional responsibility and high qualifications. To preserve judicial independence and impartiality, the amount of judges' remuneration shall be guaranteed by law. In order to guarantee judicial financial autonomy, discussion on any amendments in those regards shall involve judiciary. The judiciary shall be financed in a way allowing proper management of the courts' caseload. The best solution is to involve the judiciary on all stages of the budgetary process.

With regards to funding of the courts: as those are public funds that courts operate on, it is important that courts are accountable to the public spending the money in a transparent, easy to monitor way. In those regards NGOs can play an important role of watchdogs.

The importance of adequate funding of judiciary, has been emphasized in a report produced by a Polish NGO – Institute for Public Affairs. In its publication entitled 'Sądownictwo' (Judiciary), the Institute noted that while the mechanisms currently in force safeguard the system against corruption, the access to public information is often hindered.

Monitoring of activities of all public actors in Poland has been brought onto a higher level by the Citizens Network Watchdog Poland. The Network conducts monitoring of the judiciary which does not bear compromises. The organization refers, in its activities, to the need to protect the right to know which involves openness and monitoring of key actors. Dealing with monitoring of functioning of

judiciary (from personal and financial perspective) is a new idea in many countries and therefore organizations have to try to establish good relationships with judges, sell their activity to the public as positively as possible and be open for dialogue.

5. Courts shall have facilities allowing for trial monitoring and access for the public.

Adequate court facilities are an important factor as far as access for the public and trial monitoring are concerned. Too small court rooms can make it impossible for the public to attend hearings and, thereafter, to conduct trial monitoring activities. Factors such as size of the court room, facilities adjusted for access of disabled or conditions of the toilets, taken together constitute an element of a general 'experience' of the court by the public.

In those regards it seems useful to refer to a bad practice example from Albania which is of such a magnitude that the authors consider it necessary to refer to. In Albania many courts do not have facilities allowing for access of the public. Many of the court hearings take place in judges' offices. This practice often takes place in the courts of the first instance and prevents access of the public as judges' offices do not provide with space that would accommodate the observers. Excluding public from participating in the court proceedings for the reason of lack of space found basis in the Order of the Minister of Justice no. 6777/5 of 30 September 2010 on implementation of the Regulation on courts' relationship with the public. The Order allows to exclude representatives of the public and of the media from the courtroom if the courtroom is not large enough accommodate them in order to observe court proceedings. Undoubtedly, such practice has a negative impact on the third sector-judiciary relations as it not only impedes trial monitoring but also leads to a negative feedback on the part of the NGOs.

In Poland, the Court Watch Poland Foundation, as part of its court monitoring methodology, included assessment of court infrastructure. The Foundation argues that factors such as architecture and location of the courts are an important element of courts alienation. The Foundation emphasizes in its reports that insufficient infrastructure can make a court hearing not only unpleasant for an observer, but also constitutes an obstacle in find a room and attending a hearing.

- 6. It is encouraged that NGOs are represented in the official judicial bodies or bodies relevant for the judiciary (judicial council, consultative bodies, other). Such representation will ensure that diverse positions are taken into account and that bodies relevant for the judiciary constitute a forum open for participation of a wide range of actors.**

By looking at the country reports delivered by the project partners, it seems obvious that in none of the countries, there exists a well-established practice of inviting NGO representatives to sit in official judicial bodies relevant for the judiciary. It is problematic as presence of NGOs in such bodies could provide a wider perspective which may lead to positive changes in the justice sector. While NGOs are represented occasionally in consultative bodies, there is no practice of ensuring their regular presence by, for example, nominating one representative of the third sector to each body with relevance for the judiciary. For example, Slovak law makes it possible for an NGO representative to sit in the official judicial bodies (such as the Judicial Council or disciplinary senates) but, so far, no one from the third sector has been offered such a position.

A good practice example comes from Albania where NGOs are, on a regular basis, represented in the State Commission on Legal Aid. The Commission is composed of five members out of which one represents non-governmental sector. Such a composition allows NGO representatives to provide an opinion on issues falling within the scope of works of the Commission such as free legal aid allowing for a better access to courts.

- 7. It is important to open financing possibilities dedicated to the system of justice for which NGOs, willing to conduct research on different aspects of judiciary, could apply through open and transparent contests.**

NGOs' activities related to judiciary are usually of a limited character due to the lack of funding. It is, therefore, encouraged that state institutions that dispose such financial means, provide third sector organizations with adequate funding opportunities. The funding shall be distributed through open and transparent contests preceded by calls for proposals. It shall be also ensured that such funding does not go to the 'state NGOs' but is distributed on the basis of impartial criteria.

For Visegrad countries such as Poland, Czech Republic or Slovakia, since their accession to the European Union, the NGO sector has been confronted with a considerable decrease in foreign financial funding. It is, therefore, important to

provide other financing opportunities. In Czech Republic, judiciary is not included within the list of sixteen key areas in which the government offers funding for NGOs. The areas eligible for funding, such as human rights, equal opportunities, consumers' protection or discrimination, are indirectly connected to the judiciary so they could envisage judiciary-profiled projects which would have one of the eligible areas in their primary focus. But the main focus on judiciary would be, anyway, lacking. Similarly- Poland, the Czech Republic neighbor country does not offer financing opportunities for projects focused on judiciary. In 2015 the Polish Ministry of Justice (MoJ) launched the special program of collaboration between the MoJ and NGOs providing a potential for funding in form of donations or co-funding. The program has been just launched and we shall wait with assessing it as a good or bad practice till it is fully implemented.

Financing problems persist not only in the Visegrad countries. In Albania there are not many domestic funding opportunities. The state funding is provided through ministries and the Agency for the Support of Civil Society. But there is lack of clear rules and transparent procedures as far as the distribution of grants is concerned. Moreover, financing distribution procedures are included in the internal regulations of the respective ministries what contributes to the whole process with even more vagueness.

8. NGOs shall be able to provide an opinion in the public debate on operation of judiciary. Such public debate shall be substantive, aimed at problem-solving and building of knowledge.

Public debate is a very significant tool in any decision-making process. By allowing different actors express their opinions on topics, such as judiciary, we ensure that well-informed decisions are made. Also, authorities that are held accountable and are supervised through the public debate are less prone to abuse their power. NGOs are an important actor to participate in the public debate and they can lead to a positive change in the judiciary. For example, in Poland there is lack of reasonable public debate on the judiciary. The judiciary often becomes a victim of attacks and populist arguments. Also in Macedonia lack of public debate on the issues of judiciary remains one of the most important problems together with lack of cooperation or discussions on the state of the system of justice.

In the Czech Republic, Transparency International, conducted a project "Transparency and independent performance of judiciary", which aimed at facilitating public debate and exchange of views between judiciary and politicians. The Transparency International proved that it could successfully play a role of facilitator or intermediary between political representation and judiciary

representatives as an organization respected by both groups and with high impact on public debate.

In Slovakia, Alliance Fair Play acts as an independent voice in the public debate commenting on the issues of judiciary. It managed to successfully use this exchange of opinions as a tool allowing for raising public awareness on the system of justice.

9. The judicial system shall be open to NGOs' action in public interest law cases (amicus curiae, actio popularis etc.). The responsible ministries (usually the Ministry of Justice) shall, in cooperation with the judiciary and NGOs, prepare proposals of legal acts removing legal barriers faced by the third sector organizations willing to participate in legal proceedings.

NGO participation in judicial proceedings, even if it consists only of monitoring, indirectly conveys a message to the court that the case it works on is an important one. Activities such as actio popularis or strategic litigation may lead to a tangible change in the legal system. This is why it is important to introduce legal instruments that will not hinder NGO participation in public interest law cases. It is, nevertheless, important to remember that such type of activity requires special competences and a well-trained staff from an NGO.

In Macedonia, NGOs are actively engaged in court proceedings. According to the Macedonian law, everyone can initiate review of the constitutionality and legality of laws and secondary legislation by the Constitutional Court. NGOs have submitted a number of such initiatives.

Also in Poland many organizations are involved strategic litigation and make use of amicus curiae briefs or join court proceedings. One of the most developed programmes, in those regards, is the "Strategic litigation program" launched in 2004 by the Helsinki Foundation for Human Rights. The Foundation joins or begins a strategically important judicial and administrative proceedings. This way, it aims to achieve breakthrough changes in practice and legislation.

Recommendations addressed to NGOs

- 1. It is important that NGOs' research on the judiciary responds to the actual problems and provides results that can be used in courts' daily work or in the reform of the justice system.**

Research conducted by non-governmental organizations may both catalyze and facilitate reform of the justice system. NGOs, by providing data and analyses addressing the actual problems faced by the judiciary, can contribute to the authorities' well-thought-out decisions as far as any systemic reforms are concerned. But also on the level of courts' daily work such research may prove to be valuable. An example of such empirical research comes from Poland where the Court Watch Poland Foundation launched in 2010 the program of citizen monitoring of district courts. Overly, since its beginning, there were conducted 14,500 trial observations (2,500 in the first cycle, 5,000 in the second and 7,000 in the third cycle). The observations from the first and the second cycle led to a change which was noticeable in the third cycle of the research. For example, the Organization pointed that, while in the second cycle only 46% of all court sessions started on time, in the third this number raised to 55%. Judges were also more willing to apologize for or to explain reasons for delay. It was also significantly less common for the prosecutors to enter the courtroom and stay inside with the judge while other participants stayed outside. The Court Watch noted that the improvement was more evident in the courts that were monitored with greater intensity during the two first cycles.

A bit further south-east from Poland, in Macedonia the Centre for Legal Research and Analysis is implementing a project aimed at developing indicators for measuring performance of the judiciary. The project analyses Macedonian courts' practice on the background of the principles of inclusiveness and transparency by taking into account judges' independence, professionalism, training and is inspired by the American Bar Association Judicial Reform Index (JRI). It foresees a broad consultation process with the stakeholders and a web forum. As it is still underway, the assessment of its real implications is awaiting us in the future but the initiative itself seem plausible.

2. 'Nothing about us without us' - NGOs shall invite judges and judges' associations to analyze and comment on the outcomes of their work. It is valuable to consult ideas, research and conclusions with the group that they concern.

NGOs shall aim to establish a culture of cooperation between them and judiciary. They shall present conclusions of their research in form of discussion or working meeting, not as 'recommendations to be implemented'. The former would allow for mutual dialogue and for building understanding between the two groups. For example, there could be consultative meetings organized where judges of the specific court or division of the court that was monitored by an NGO could participate. Judges should not feel like being under scrutiny. Instead, they need to be part of the civil society initiative aimed at improving the system of justice.

A good practice example comes from Macedonia. The Coalition All for Free Trials invited judges to comment on the results of monitoring of crime and corruption cases. The report from the project was published, its results were presented to and discussed with judges and legal professionals in June 2015.

In Albania, the Analysis of Justice System in Albania, drafted in the framework of justice reform process by the experts of high level of the Ad Hoc Parliamentary Committee on Justice System Reform, benefited from contributions of all important stakeholders (including NGOs). The Analysis was drafted in a way allowing accurate screening of the statistics, publications and recommendations delivered by domestic actors, such as local NGOs active in the field of judiciary. The document, including such extensive and reliable data encompassing views of different actors in the field of judiciary, provided basis for an oriented reform determined by the real needs and problems of the system, outside the short-term political agenda.

3. Judges' associations are a natural ally for NGOs. Judges' associations and non-governmental organizations shall make every effort in order to build efficient channels of communication. This will enable judges to understand NGOs and NGOs to better understand standpoints and opinions of judges.

Judges' associations can play a role of a natural ally and intermediary between the judiciary and the third sector. Judges' associations, being quite open for contact, can be an important partner for NGOs. Usually those are well-established and renowned NGOs that are in the best position to communicate their recommendations and ideas to the judges' associations. But such communication

shall not overlook smaller organizations who often have interesting and useful ideas to share with them.

In Poland, organizations such as (Institute for Law and Society) INPRIS or Helsinki Foundation for Human Rights (HFHR) collaborated on a number of project with judges' associations. Their cooperation envisaged common initiatives such as conferences (f.ex. conference organized jointly by INPRIS and Judges' Association THEMIS in the Supreme Court on reasoning in judicial decisions), workshops (f.ex. Judges' Association THEMIS and INPRIS series of seminars for judges and NGOs on antidiscrimination law) and research (f.ex. the project 'Efficient Court. Collection of Best Practices.' conducted jointly by the HFHR and Judges' Association IUSTITIA).

In the Western Balkans' region Macedonian Judges' Association (MJA) worked on a joint project with the Foundation Open Society-Macedonia (FOSM). The project was conducted between 2008-2010 and focused on analysis of detention decisions. The cooperation of the judges' association involves also judges' participation in events organized by NGOs and vice versa.

4. Third sector organizations shall build coalitions of NGOs specialized in the same area (for instance, working on the issues of independence of judiciary) in order to pursue a common goal.

The participation of NGOs in multi-stakeholder groups allows them to heave their voice better heard by decision-makers. From the perspective of governments, coalitions provide an opportunity to engage in a coordinated voice, rather than multiple NGOs presenting their opinions separately. Coalition, representing multiple NGOs, some of which are well-established and renowned, have a better chance to lead to a desired change than a single NGO acting on its own. Creating a coalition in a pursuit of a common goal can be of a great significance for those NGOs dealing with the issues of judiciary.

A good example of such 'federalization' of NGOs is the Macedonian Coalition "All for Fair Trials". The Coalition is composed of 19 NGOs that undertook to monitor court proceedings throughout the country in order to ensure the observance of the right to a fair trial, strengthen public confidence in the judiciary and initiate legal reforms. The Coalition established a forum allowing for exchange of views between NGO representatives and judges. This platform of communication enabled NGOs to have their reports and recommendations discussed with representatives of the judiciary.

In Poland, INPRIS enters into coalitions with other NGOs such as the Helsinki Foundation for Human Rights and Polish section of the International Commission of Jurists in order to conduct monitoring of election and nomination of candidates for public positions in Poland. The monitoring envisages election of the Justices of the Constitutional Court, Prosecutor General, Ombudsman and the Chief Commissioner for Protection of Personal Data. The Coalition has issued a number of calls in relation to the recent election of judges to the Constitutional Court. The documents were widely discussed on the media, as well as cited in the Parliament what emphasizes the potential of such multi-stakeholder coalitions.

5. NGOs shall play a key role in defending judicial independence. They shall be ready to act if judiciary becomes a target of attacks.

Judiciary, exposed to any external pressure that can have a negative impact on its independence and impartiality, can find an ally in NGOs. NGOs' declarations and appeals targeting any such issues can attract a lot of attention and, thereafter, contribute to a well-informed debate on the situation of judiciary in the country.

In Albania, where the associations of judges and prosecutors are active in protecting the interest of judiciary, NGOs take a position only in cases that constitute grave violation or serious incidents involving judiciary, such as impairment with impartiality or independence of judges.

In Poland, the Helsinki Foundation of Human Rights regularly issues opinions and statements in defense of judicial independence. For example, it conducts strategic litigation in case of assistant judges who received positive feedback from the National Council of the Judiciary for being appointed judges but whose appointment was refused by the president.

Recommendations addressed to the judiciary

1. The transparency of judicial proceedings and regular monitoring of judicial governance, constituting prerequisites for the effective system of justice, shall be improved.

Monitoring of judicial proceedings may increase public accountability of the judicial system. By being transparent and allowing presence of observers during

proceedings, courts show to the public how they perform their social functions. The presence of observers helps to eliminate bad practices and promotes good practice examples. It is, nevertheless, important to put a clear distinction between “court watch” and attempts to exercise supervision over judges. To reach those ends, it is important that NGOs remember about legal limitations on the transparency of court proceedings. Moreover, NGOs shall be welcome to present their stands in the process of designation or disciplinary proceedings involving judges. Such an opinion should be taken into account by the decision-making authority exercising its powers on the basis of the legal standards. But the third sector organizations need to be aware that the final decision in the matter lays within the competence of the relevant authority.

The usefulness of such monitoring was demonstrated in the project *“Monitoring of the Judicial Council of the Slovak Republic”* implemented by the Slovak organization- Alliancia Fair-play. Since 2011, Alliancia has been attending sessions of the Judicial Council of the Slovak Republic assessing its activities. The project was of a big importance as it was implemented in the period when the Slovak judiciary was in crisis because of controversial policy of the Ministry of Justice. Alliancia Fair-play noted that the role of the Judicial Council degenerated as it became a tool for suppression of the values such as independence and high professional standards within the judiciary. The Organization played an important watchdog role by providing information from the Council sessions to the public in forms of comments on social networks as well as on blogs.

In Serbia, YUCOM implemented a project *“Regional action against corruption: Support to the judiciary in fight against corruption in the Western Balkans”*. The project envisaged monitoring of criminal trials in three Western Balkan countries- Croatia, Bosnia and Herzegovina and Serbia. The Project proved that the civil society can be a coercive factor and a partner to judiciary and to other state mechanisms in the fight against corruption. It highlighted the importance of establishing a good level of communication and coordinated action between all actors involved in the fight against corruption, including state authorities, courts and non-governmental organizations.

“Court-watch” activities may lead to establishing cooperation between courts and NGOs what has been proved in activities of the Polish Society of Anti-Discrimination Law (PSAL). PSAL built partnerships with courts in order to research court records and interview judges. One of the good practices applied in the course of the proceedings was to inform the presidents of courts of a project before undertaking any concrete project activities. This resulted in establishing effective cooperation between PSAL and courts allowing to obtain research material.

2. Judges shall act in accordance with their professional and moral duty to take stand in case of any injustice or irregularities within the judiciary.

Judges should act in accordance with the codes of ethics as far as their own conduct is concerned. But they shall also be aware that they have the moral duty to react if any irregularities, for example corruption, appear within the judiciary. They shall take adequate steps if they become aware of any such situations. This is very important in order to maintain judicial independence, impartiality, and avoid impropriety. Moreover, as judiciary is a group quite closed to anyone from the outside, it is important that judges react to certain situations. They are often better placed, in those regards, than NGOs who remain outsiders to them.

It is particularly relevant when judicial crisis, such as the one in Macedonia, takes place. The Macedonian wiretapping scandal which casted doubts as far as the independence of judiciary is concerned, involved mainly reactions from the side of NGOs. The third sector organizations participated in public debates in order to contribute to the delivery of balanced information. What was lacking, was the coordinated reaction of judiciary which would, in a firm way, relate to the misconduct of those who were wiretapped.

In Slovakia, in reaction to the passive role of the Slovak Association of Judges an alternative Association of Judges 'For Open Justice' was founded. The newly created association is open to public debate and promotes discussion on judicial ethics. It has become known for being open to speak about problems within judiciary what distinguished it from the Slovak Association of Judges which mostly did not take any position with regards to the issues of misconduct. Not surprisingly, the association of Judges 'For Open Justice' rapidly gained public trust.

3. It is important that courts not only render justice but also demonstrate that justice has been given to people. Judiciary shall communicate with the society using common communication policy through accessible channels. They shall be, therefore, open to cooperation with NGOs with whose assistance they can communicate with the society.

It is impossible to bring closer society and judiciary without participation, consent and willingness of the latter. Such lack of communication is a reason for very low trust rates of citizens towards courts. Courts are often not willing to explain their work to the public what makes citizens feel that they are distant and unfriendly. This is where NGOs shall come into play. Third sector organizations may serve as

an intermediary between the judiciary and society by organizing trainings, conferences or conducting street law projects.

In Poland, Polish Association of Legal Education was involved in facilitating street law project. The project involved young students of the law faculties who conducted training sessions about the work of judiciary in Poland. Trainings were held in places such as schools, prisons or libraries. The specific character of the project made it possible both to trainers and to those trained to benefit by increasing their knowledge and awareness of the role and work of courts.

In another Visegrad country- Slovakia- the Human Rights League has a considerable experience in educating citizens about judiciary. For example, it conducts Asylum Law Clinic for students of the law faculty of Trnava University. The Clinic is an optional two-term course during which students can attend court hearings in cases related to asylum and foreigners. This allows students to get an insight into work of the courts and application of law in practice. Another Slovak organization, Via Iuris was an organizer of human rights trainings for law students. The organization presented human rights issues with reference to case-law and provided students with an opportunity to participate in trial simulations. Those initiatives provided young people with a grasp of work of judiciary.

Part II

Country reports

Part II presents selected excerpts from country reports drafted by all six partner organizations participating in the Project. Its aim is to show, in a comparative perspective, main differences and similarities between Balkan and Visegrad countries. It is focused on presenting basic country information on the legal and political situation in each country as far as the issue of cooperation between the judiciary and NGOs is concerned, as well as basic information on the organization of the judicial system and legal standing of NGOs. It also draws a general picture of NGO-courts interactions and provides and number of practical examples.

This part includes only selected information from the general parts of the country reports. The present publication does not include the part ‘Thematic Questions’ which elaborates on more specific issues and examples presenting interactions between NGOs and the judiciary (please see below).

All country reports are written in English and include also NGO “organization cards” and “project cards” describing in more detail particular organizations that interact with the judiciary and particular most interesting projects. Finally they include also country bibliography. All country reports are available in electronic versions.²

Authors of country reports were asked several questions in relation to number of fields of NGOs work. The basic questions were the following:

- Do NGOs in your country engage in this type of activity?

² This part contains excerpts from the country reports drafted by all partner organizations in the project: Albanian Helsinki Committee (Albania), CEELI (Czech Republic), Coalition All for Fair Trials (Macedonia), INPRIS (Poland), VIA IURIS (Slovakia) and YUCOM (Serbia). For full texts of the country reports, please see: <http://www.inpris.pl/en/whats-going-on-at-inpris/article/t/organizacje-obywatelskie-a-sadownictwo-raporty-krajowe/>.

- *If yes, please provide more information, examples of particular organizations, examples of particular projects.*
- *Please share any thoughts, outcomes relevant for this type of activity that might be of interest for others.*
- *Please share information on any barriers, problems, NGOs face in this type of activity.*
- *If NGOs do not engage in this type of activity, please share your opinion what are the reasons and whether it is needed in your opinion or not (and why?).*
- *Please note whether you attach in part two and three of the report “the organization card” or “project card” relevant for this type of activity.*

Thematic questions dealt with in country reports were as follows.

Monitoring of the judiciary by NGOs

For instance: monitoring of judicial institutions / judicial bodies, monitoring of courts’ activities, monitoring of communication of courts with citizens, monitoring of judges appointments etc. Please note that this is different from monitoring of the legislative process and trial observation that are the separate categories below.

NGOs monitoring, advocating and engaging in the legislative process regarding judiciary

This section also covers engagement of the NGOs in the debate on judiciary and its systemic changes that may be part (or not) of the legislative process.

Trial monitoring, trial observation, court watch

There are different kinds of trial observation. Shortly it may be divided into more in depth specialized observation of particular cases or types of cases (often but not necessary of the high profile cases) done by experts or court watch activity when common citizens (usually not lawyers, sometimes students) visit the court for one day and observe “the culture of judging”.

Involvement of NGOs in court trials

This section includes strategic litigation (impact litigation, test cases), providing amicus curiae brief, as well as engaging in the proceedings in other possible ways (initiating or joining it), like social/citizens representative and similar. Please also include information on *actio popularis* and class action cases if possible and done by NGOs.

NGOs working in the field of access to information. Transparency

This section covers information on courts and their operation (including access to jurisprudence as well as access to information on administration and finances of courts).

NGOs defending judiciary and judicial independence

While NGOs exercise social control over judiciary they may also act when the judiciary is under attack (especially political) and its independence is under threat.

Trainings and workshops for judges organized by expert NGOs

This section covers educational activities organized by NGOs or in collaboration with NGOs dedicated to judges and judicial staff. This also covers NGOs (and their work)

NGOs as organizations educating citizens about the judiciary

This section cover all possible types of education and awareness raising about judiciary done by NGOs. This may include trial simulation, visits in courts, other events in interaction with courts and judges.

Any other form of NGOs – courts interactions that do not fit into previous types

The above list is of course not exhaustive and therefore if there are any other types of NGO activities related to courts and judiciary please list them here.

International cooperation

Were/ are there any important projects in our area of interest that were done as a part on international projects or in international cooperation?

Introduction and short country information

This part includes key information on each country which participated in the study (such as: name, population, ethnic origin, size and basics of political system). It also elaborates on the formal-legal conditions for creation of NGOs, on whether it is easy to start an NGO and whether there are any fundamental problems with running such organizations.

Western Balkan Countries

Albania

Albania is a country in South-Eastern Europe. It has a total area of 28,748 square kilometers.

Based on the latest official data³, the population of Albania on 1 January 2015 was 2.893.005 inhabitants. During the inter-censal period 2001-2011 is estimated that around 500 thousand persons emigrated.

According to the 2011 census the ethnic composition of Albania is as follows: Albanians (82.6% of the total population), Greeks (0.9%), Macedonians (0.2%), Montenegrins (0.01%), Aromanians (0.3%), Romani (0.3%), Balkan Egyptians (0.1%), other ethnicities (0.1%).

The Republic of Albania is a parliamentary democracy and the elections in Albania are held every four years to the 140-seat unicameral Assembly of the Republic of Albania (Legislative Body). The head of state in Albania is the President of the Republic. The President is elected to a 5-year term by the Assembly by secret ballot, requiring a 50%+1 majority of the votes of all deputies.

Albania is an official candidate for accession to the European Union since June 2014. Officially recognized by the EU as a "potential candidate country" in 2000, Albania started negotiations on a Stabilization and Association Agreement (SAA) in 2003.

The European Commission Progress Report 2014 concludes that the civil society sector in Albania remains fragmented and overly dependent on donor funding. The Commission noticed improvement of cooperation between state institutions and civil society organizations.

³According to the data published on the web site of the Institute of Statistics of the Republic of Albania http://www.instat.gov.al/media/282024/pop_1_janar_2015_press_release.pdf

Despite the positive developments, the visibility of NGOs that work in the field of judiciary is not satisfactory. Also, there is no sustainable networking and cooperation among these NGOs. Albanian NGOs remain highly dependent on foreign funding that, at present, does not meet the needs of the CSO⁴ sector and, moreover, is shrinking. One of the biggest threats to the sustainability of the work of CSOs is the lack of clear rules and procedures for public funding of CSO programs.

Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM)

The Republic of Macedonia occupies a territory of 25,713km², with 2,062,294 inhabitants.⁵ According to the last 2002 Census, the two major ethnic groups are Macedonians (64,18%) and Albanians (25,17%).

During the beginning of 2014 there were 4,156 registered NGOs.⁶ The Law on Associations and Foundations prescribes that an NGO may be set up by at least five citizens for non-profit and non-partisan activities.⁷ While their projects can be VAT exempt, the NGOs request for greater tax relieves was not accepted.⁸ Funding and sustainability remain one of the biggest problems of the NGO sector, which is mostly funded by international donors. The status of NGO of public interest, which facilitates access to public funds is not attractive, as it provides the rights of access and audit to the Government with a few benefits for the NGOs. The members of the NGOs governing boards risk to be deleted from the list of unemployed, meaning they can lose their social benefits, and are thus discouraged -to engage with the civil sector. The NGOs fall under the scope of the Lustration Law. The wiretapped conversations show that several NGOs were placed under secret surveillance without an apparent legal justification.⁹

The cooperation, communication and interaction between the NGOs and judicial institutions take various forms. Most of the NGOs provide free legal aid to vulnerable and marginalized groups (asylum seekers, victims of domestic violence, Roma etc.). Some NGOs conduct strategic litigation (e.g. in anti-discrimination and LGBTs issues). They also submit initiatives for the review of the constitutionality and legality, draft

⁴Civil Society Organization

⁵ Statistical Office of the Republic of Macedonia, *Macedonia in Figures 2013*, www.stat.gov.mk/Default_en.aspx, accessed 15 May 2015.

⁶ USAID, *2014 CSO Sustainability Index For Central and Eastern Europe And Eurasia*, <http://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/FINAL.pdf>, accessed 10 July 2015 p. 146.

⁷ Official Gazettes nos. 52/10 и 135/11.

⁸ Ognenovska, *Report on Collaboration between Government and NGO June 2012 – December 2014*, MCIC, 2015, p. 12.

⁹ The so-called „bomb” 37 <http://www.sdsm.org.mk/default.aspx?articleId=12111&mId=55&agId=6>, access 19 June 2015.

legislative assessments and participate in working groups that aim to bring Macedonian law in compliance with the EU acquis.

There are also specialized NGOs in trial monitoring and court watch. Other monitor and report on the work of the JC and of the Constitutional Court. NGOs take part in public debates and discuss topical issues regarding the independence of the judiciary or individual court cases.

The NGOs face a number of difficulties, such as indifference and inactivity of the judiciary on NGO activities and recommendations regarding judicial sector, a lack of feedback from the judicial institutions, insufficient funding, a high turnover of trained staff. Trial monitoring and roundtable discussions are the activities that are mostly welcomed by the judicial representatives. The public largely supports the NGO work in the judicial sector. The NGOs try to increase their leverage through networking and by taking part in regional and international projects.

Serbia

The Republic of Serbia is located in the Western Balkans, bordered by the countries of Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Hungary, Macedonia, Montenegro, Romania, and the disputed territory of Kosovo. The capital city is Belgrade. Serbia has a population of approximately seven million people, 83.3% of which are ethnic Serbs. Other major ethnic groups include Hungarians (3.5% of the population), Bosniaks (2%), and Romany (2.1%). Excluding Kosovo, Serbia has a land area of about 77,474 km². Serbia is a parliamentary democracy with a multi-party system, where the government is divided into three branches: legislative, judicial, and the executive branch. Serbia has unicameral parliament which is composed of 250 proportionally elected members who serve four-year terms. They represent, foremost, the national public interest. Parliamentary elections took place in March 2014. Eighty-five women gained seats in the National Assembly (34%). The prime minister and cabinet members have executive authority. The head of state is the president, but he has no executive, legislative or judicial authority. This is a ceremonial role.

Civil society in Serbia has large influence on judicial reforms. NGOs and professional associations of judges and prosecutors, also registered as NGOs are giving insight into the situation in the judiciary, with concrete recommendations. Active role of NGOs in influencing Serbian judiciary goes back to Milosevic time, during the 1990ies, when large number of judges, prosecutors and professionals from the courts and prosecution were expelled from the judiciary for opposing Milosevic, many of them formed NGOs, becoming active in the times of wars and complete breakdown of judiciary. NGOs were also active in the post October 2000 changes, after the fall of Milosevic, influencing judicial reform, advocating for lustration, leading to the Law on

lustration, adopted in 2003. However this law was never implemented, commission for lustration was never formed and in 2013 the deadline for lustration, set by the Law expired, leaving judiciary intact, with judges and prosecutors being active in cases opposing human rights, election frauds and similar reasons for lustration. CSOs got new role during the re-election of judges that occurred in 2009, as a substitute for lustration, where large number of judges and prosecutors were not reelected. Professional organizations, followed by other CSOs analyzed the process and warned stakeholders on shortcomings of the process. Later on, following the decision of the Constitutional Court process of re-election of both judges and prosecutors was declared unconstitutional, thus returning all the non elected back to courts and office of the prosecutor.

Nowadays NGOs are active in the EU negotiation process, mainly through National Convention on EU, coordinating the process of negotiations for chapter 23¹⁰, dealing with judiciary. NGOs were actively involved in commenting government positions in Action plan for chapter 23, with special focus to judiciary and prosecution. In 2015 National Convention on EU issued recommendations on the process of election of members of the High Judicial Council and State Prosecutorial Council, as two bodies defined in the Constitution as a guarantee on independence of judiciary and prosecution.

Visegrad Countries

Czech Republic

The Czech Republic was established on 1st January 1993 after a peaceful dissolution of Czechoslovakia. It is a country with a population of approx. 10 500 000 inhabitants; and a territory of 78 866 km². Ethnically it is a homogenous country. The significant minorities are Slovaks, Roma and Vietnamese. From the point of view of this study, the Roma minority is important because human rights NGOs point out that Roma people are subject to unequal judicial treatment.

According to the Constitution, the Czech Republic is a sovereign, unitary and democratic state based on the rule of law and adherence to human rights and freedoms. The Charter of Rights and Freedoms is an integral part of the Constitution. The country is ruled by the people through legislative, executive and judicial powers. The political system is based on free competition among political parties and movements. The country is headed by the president. The supreme legislative power

¹⁰ Chapter 23, according to the announcements of the EU and assessment of the quality of the Action Plan drafted by MoJ will be opened in the first half of 2016.

is the Parliament of the Czech Republic composed of two chambers – the Chamber of Deputies and the Senate. Executive powers are performed by the government headed by the prime minister.

The right for assembly is guaranteed and citizens can gather in different civic associations and organizations – NGOs. Non-profit organizations can, within the law, freely carry out their activities. State and public administration do not create legal obstacles to their work. NGOs are formally represented in the advisory bodies of the central offices (ministries). There is the Governmental Council for NGOs (Rada vlády pro neziskové nevládní organizace)¹¹, which is composed of representatives of NGOs, the public and academia. NGOs are also active on a sub-national level e.g. in community planning, creating strategies of regional development. To promote the wider interests, NGOs are politically involved in all levels of public administration. According to the Czech Statistical Office of May 2015 there were 495 foundations, 2.912 institutions (public beneficiary associations), 4.156 church organizations and 87.698 civic associations.

The NGO sector in the Czech Republic is quite well developed and strong. An NGO can easily be established, all NGOs can freely operate and there are no administrative obstructions impeding NGOs. Their access to courts in all types of proceedings is guaranteed and in some cases national law allows for *actio popularis*. Nevertheless, only a small number of key NGOs have a strong voice in society and are generally well-respected.

Poland

The Republic of Poland is a member of the Visegrad Group and the European Union. The total area of Poland is 312,679 square kilometers making it the 9th largest in Europe. With a population of over 38.5 million people Poland is the sixth most populous member of the European Union. Poland is a unitary state divided into 16 administrative subdivisions. Poland's current constitution was adopted in 1997. It guarantees a multi-party state, the freedoms of religion, speech and assembly, and specifically casts off many Communist ideals to create a 'free market economic system'. The government structure centers on the Council of Ministers, led by a prime minister. The president appoints the cabinet according to the proposals of the prime minister, typically from the majority coalition in the Sejm. Polish voters elect both a president and a bicameral parliament consisting of a 460-member lower house (Sejm) and a 100-member Senate (Senat).

Different social organisations are governed by different laws. Most important in this context are non-governmental organisations (mainly associations and foundations)

¹¹ Rada vlády pro nestátní neziskové organizace, <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/zakladni-informace-767/>

governed by the law on associations (membership organisations) and the law on foundations (non-membership organisations). In order to establish a registered association 15 persons are needed; in order to establish an 'ordinary association' (*stowarzyszenie zwykłe*) three persons are needed and notification instead of registration is sufficient.

There are about 100,000 associations and more than 17,000 foundations registered in Poland (2015).¹² It shows that registering an organization is not difficult or limited.¹³

The most frequently reported problem for NGOs was difficulty in obtaining funds - 77.3% of the organizations experience it on a daily basis. The second most frequently reported problem (53.8%) was a lack of people willing to work selflessly for the organization. Moreover, two thirds of the organizations do not employ permanent, paid staff.¹⁴

Slovakia

Slovak Republic (hereinafter as Slovakia or SR) became an independent state on 1st January 1993 after the dissolution with the Czech Republic.

The population of Slovak Republic is 5 429 763 inhabitants (data from 30 June 2010) and an area of 49,035 square kilometres. Ethnical composition of the population is the following: Slovak (80,7 %), Hungarian (8,5 %), Roma (2,0 %), Czech (0,6 %), Rusyn, Ukrainian, Russian, German, Polish and others (less than 2 %).

Slovakia is a member of the European Union, Eurozone, Schengen Area, NATO, the United Nations, the OECD and the WTO. The official language is Slovak, a member of the Slavic language family.¹⁵

Slovakia is a parliamentary democracy republic. Legislative power is represented by National Council of the Slovak Republic (parliament, hereinafter National Council) which is the sole constitutional and legislative body of Slovakia. Members of the

¹² <http://fakty.ngo.pl> (15.10.2015).

¹³ <http://www.mpips.gov.pl/spoleczenstwo-obywatelskie/> (15.10.2015).

¹⁴ <http://www.pozytek.gov.pl/Basic,definitions,concerning,the,third,sector,553.html>

¹⁵ *Vláda Slovenskej republiky* (Government of the Slovak Republic), official website of the Government <http://www.vlada.gov.sk/government-of-the-slovak-republic/>, accessed on 8 July 2015.

National Council are elected by universal, equal and direct suffrage by secret ballot. There are 150 Members of the National Council elected for a four-year term.¹⁶

Executive branch of power is represented by the president and the government. The Prime minister is appointed by the president and the remainder of the government is appointed by the President on the recommendation of the Prime Minister. The Government is responsible to the National Council for its policy and administration.¹⁷ The President is elected by direct popular voted for a five-year term.

Before describing state of interaction between NGOs and judiciary in Slovakia it is important to introduce few general contextualizing facts.

Speaking in general about participation of civil society in Slovakia it is necessary to acknowledge that since 2004, when Slovakia joined the European Union, there has been a considerable weakening of NGOs due to a decrease of traditional financing sources from abroad on which a lot of NGOs have been dependent. In this sense there is weak (if any) political will to support NGO sector from public sources. This situation may influence sustainability of certain activities. According to experts on NGO sector advocacy, watchdog and analytic activities may be the first most threatened. They warn that if in the near future their financial sustainability will not be improved there is a risk they will disappear. This might destroy expressive, analytical and control function of NGO sector in Slovakia.¹⁸

Moreover if the collaboration and interaction of NGO sector and judiciary is limited it is also due to the context in which judiciary has been functioning since the 90-ties. Since the revolution in 1989 the judiciary has been one of the sectors that have had most difficulties to adapt to standards of a democratic society and suppress old regime practices.

Thus in this context only a small group of NGOs which traditionally have been addressing issues of judiciary keep working on activities focused on watchdog role and enhancing of the judiciary.

Majority of NGOs that focus on judicial affairs in Slovakia perform watchdog activities with purpose to report on the situation within the judiciary to the public and point out the problematic issues that need to be addressed in order to cultivate democratic

¹⁶ *Národná rada Slovenskej republiky* (National Council of the Slovak Republic), *Postavenie a právomoci* (Status and competences), official website of the National Council of the Slovak Republic, <http://www.nrsr.sk/web/default.aspx?SectionId=3>, accessed 8 July 2015.

¹⁷ *Vláda Slovenskej republiky* (Government of the Slovak Republic), official website of the Government <http://www.vlada.gov.sk/government-of-the-slovak-republic/>, accessed on 8 July 2015.

¹⁸ Bútor M., Bútorová Z., Strečanský B., Ondrušek D., Mesežnikov G., *Štúdiá trendov vývoja občianskej spoločnosti na Slovensku* (Study of evolution trends of the civil society in Slovakia), Bratislava október 2011, http://www.tretisektor.gov.sk/data/files/1539_studia-trendov-vyvoja-os-na-slovensku.pdf, p.I.-II., accessed 8 July 2015

society. However very few organizations implement projects that apart from naming problems would go further – i.e. offering deeper and constructive analysis of particular issues, proposing and advocating inevitable changes. Other form of interaction of NGOs and judiciary is their involvement in trials in particular cases related to NGOs' missions.

Judicial system organization information

This part provides information about each country involved in the research in relation to:

- *Types of courts and instances,*
- *Number of courts and judges,*
- *The procedure of appointment of judges (who appoints and how),*
- *The term of appointment of judges - life term or time limited appointment,*
- *On-going education of judges,*
- *Representation of judges (judicial bodies, judges' associations),*
- *Main challenges judiciary faces according to research, reports, and public debate,*
- *The level of public trust in the judiciary (according to official research).*

Western Balkan Countries

Albania

The judicial power is exercised from the High Court, Appeal Courts and First Instances Court, as established by the law.

Albania has 29 courts of first instances from which 22 courts of ordinary jurisdiction (district courts), 6 administrative courts and 1 serious crimes court.

Judges of first instances court are appointed by the President of the Republic upon the proposal of the High Council of Justice (HCJ). Winning candidates who are proposed for appointment by the HCJ to the President of the Republic are subject to the control of their integrity by the Inspectorate of the HCJ and the Inspectorate of the Ministry of Justice and subject of control by the High Inspectorate for the Declaration and Audit of Assets and the Conflict of Interest about their income and property declaration. Albania has 8 Appeal Courts (Second instance courts) from which 6 are courts of appeal of ordinary jurisdiction, 1 administrative courts of appeal and 1 court of appeal for serious crimes.

The judges of the Court of Appeal are appointed by the President with the proposal of the High Council of Justice on the basis of competition with CVs, between candidates with a minimum of 7 years of work seniority in the court of first instance. Law on administrative courts provides specific rules on the criteria and procedure of appointment of judges of the Administrative Court of Appeal, who should have not less than 9 years' experience as judges.

High Court (or Supreme Court) is composed by 19 judges and is organized into three colleges, namely in the civil, administrative and criminal college. The judges of the High Court are appointed to office for a period of 9 years, by decree of the President of the Republic, with the consent of the Assembly, with no right to reappointment. They are elected from among the judges with professional experience of not less than 13 years, or from the ranks of prominent lawyers with professional experience of not less than 15 years.

Currently, there are two judges associations, organized in the form of non-profit organizations, namely the Union of Judges and the National Association of Judges. Also, is functional even an Association of National Prosecutors of Albania.

The judicial power in Albania faces numerous and serious problems in terms of independence, impartiality, accountability, professionalism, efficiency, transparency and its management. There is a widespread public perception that justice system suffers from the phenomenon of corruption and outside influence in delivering justice. Today the judicial power is considered as one of the areas with high level of corruption.¹⁹ Index of Corruption Perception for 2013 according to Transparency International²⁰ shows that 81% of Albanians believes that the judges are '*corrupted*' or '*very corrupted*'. In the evaluation scale from 1 to 5, the judiciary was assessed with the point 4.3 in the Transparency International Albania Report.

Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM)

The Constitutional Court reviews the constitutionality and legality of laws and secondary legislation, as well as acts upon individual complaints alleging violation of several human rights (the right not to be discriminated against, freedom of political association, freedom of expression and freedom of thought and believe).²¹ Its nine judges are elected by the Parliament.

¹⁹Intersectoral Justice Strategy

²⁰ <http://www.transparency.org/country#ALB>. Shkalla e vlerësimit të Transparency International përgjyqësorinvarionnga 1 (shumëinfluencuar) derinë 7 (plotësisht i pavarur)

²¹ Article 110, Macedonian Constitution.

At municipal level, there are 25 plus two specialized basic courts. The specialized basic court Skopje-I has state jurisdiction over serious crimes and corruption. There are four appeal courts, and the Supreme Court. The Administrative Court and the Higher Administrative Court have state jurisdiction.²²

In 2014, 656 active judges were assigned as follows: 484 at the basic courts, 30 at the Administrative Court, 109 at the appeals courts, 10 at the Higher Administrative Court and 23 at the Supreme Court.²³ At the end of 2014, the number of judges went down to 608.²⁴

The JC [Judicial Council] recruits, disciplines and dismisses judges. Its 15 members are appointed for a period of 6 years. Eight members of JC are elected by peer-judges, five members are elected by the Parliament (two out of five judges are nominated by the President of the Republic) in line with the equitable representation.²⁵ There are two *ex officio* members: the Minister of Justice (a non-voting member) and the Supreme Court President.

The country underwent several judicial reforms in order to strengthen independence and professionalism of the judges. They are appointed for life and their salaries are above average. However, publicly disclosed wiretapped conversations show political interference in the recruitment and promotion of judges, and pressures in individual cases adjudicated by certain judges. This prompted the European Commission to commission expert report and to call for urgent judicial reform.²⁶

Serbia

The judicial system in Serbia is established by the Constitution and several laws, in particular the Law on Organisation of Courts – which regulates the organisation, jurisdiction, system and structure of courts – and the Law on Judges (hereafter LoJ) – which includes provisions on the election and the status of judges and on their disciplinary accountability. Both laws were adopted in 2008.²⁷

Since January 1st, 2014 a new network of courts has began operating which implies a new organization of courts of general and special jurisdiction. Pursuant to article

²² Law on the Courts, Official Gazette nos. 58/06, 35/08, U. no. 256/07, U no. 74/08, 150/10, U. no. 12/11.

²³ *Annual Statistics of the Republic of Macedonia*, 2014.

²⁴ *2014 Annual Report of the Judicial Council*, pp. 11, 12 & 19.

²⁵ Amendments XXII, XXV, XXVIII and XXIX of the Constitution, 7 December 2005.

²⁶ Annex – Recommendations of the Senior experts' group, Annex B – Urgent reform priorities.

²⁷ "RS Official Gazette" no. 116/08 of 27 December 2008

143(1) of the Constitution, judicial power is vested in courts of general and special jurisdiction. Courts of general jurisdiction are basic courts (66), high courts (25), appellate courts (4) and the Supreme Court of Cassation, which is the court of highest instance in Serbia. Courts of special jurisdiction are commercial courts (16), the Commercial Appellate Court, misdemeanour courts (44), the Higher Misdemeanour Court and the Administrative Court. A basic court is established for the territory of a town, or one or several municipalities, a high court for the territory of one or several basic courts, an appellate court for the territory of several high courts, while a misdemeanour court is established for the territory of a town or one or more municipalities. In addition, Serbia has a Constitutional Court²⁸ which is competent, in particular, to decide on the compatibility of legislation with the Constitution and with national and international law, on conflicts of jurisdiction and on the banning of a political party, trade union or civic association.

Additionally, in 2003, specialized panel on war crimes were established within the Serbian court system (chamber of the high court for war crimes). The panel has jurisdiction over alleged violations of the Basic Criminal Code and crimes against humanity, international law, and criminal acts as defined by the Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Within this court, special prosecutor for war crimes is operating.

Beside these court instances, Serbia, within the 2006 Constitution introduced the possibility to address Constitutional Court with constitutional Appeal. Constitutional appeal may be lodged by any person (or entity) who believes that an individual act or action of a state authority or organization vested with public powers violated or denied a human or minority rights and freedoms guaranteed by the Constitution.

In Serbia there are a number of judges associations.

Judges' Association of Serbia (JAS) is a professional, non-governmental, non-profit organization in favor of the establishment of an independent, impartial, professional, efficient and accountable judiciary, through affirmation of law as a profession, advancement of regulations, strengthening of respect, professional ethics and the dignity of judges, with a goal of promoting the rule of law. JAS today has approximately 1000 registered members and 25 branches covering entire territory of the Republic of Serbia, while the Head Office is in Belgrade. It works through 10 Commissions in different fields of law.

Association of Magistrate Court Judges (AMCJ) was founded in April 2003 also as a non-profit and professional organization. Organization counts 610 members (63 judicial assistants). The aim of the Association is the preservation of independence, reputation and dignity of the profession and organization of seminars, conferences, lectures and round tables. Its main tasks are the promotion and protection of human

²⁸ See articles 166 to 175 of the Constitution

rights and harmonization of the legal system of the Republic of Serbia with international law.

Association of Judicial Associates of Serbia was founded on Jan 21, 2014 as a non-governmental, non-political, voluntary, professional, non-profit organization. It was founded by the judicial advisors and assistants dissatisfied with the status they have in the Serbian judiciary. Association advocates for finding solutions, in the shortest possible period of time, for judicial and prosecutorial advisors and assistants which will finally lead to their appointment to the judicial and prosecutorial functions, and will also improve their overall position in the Serbian judiciary. Other professional CSOs are also working in the range of supporting independent judiciary.

Visegrad Countries

Czech Republic

The system is comprised of the Supreme Court and the Supreme Administrative Court, two Courts of Appeal (Prague and Olomouc), 8 regional courts and 86 district courts. This division of courts copies the original administrative structure of the country, which had been in place before its reform in 2001 (after the public administration reform in 2001, the country has 14 regions, and original districts as administrative units were cancelled).

The judges are appointed by the President of the Republic for a life term. The proposal for appointment is put forward to the President by the Ministry of Justice that collects proposals from the chairmen of regional courts. Judges can be dismissed following disciplinary proceedings conducted by a special judicial ethics panel (cf. law no. 7/2002 Coll., on the Proceedings in Cases of *Judges*, *Public Prosecutors* and *Certificated Bailiffs*²⁹); they are obligated to finish their career at the age of 70.

Judges are responsible for their professional quality. They are obliged to deepen their legal and other knowledge. Besides individual study, they participate in training events organised by the Czech Judicial Academy that is responsible for the training of judicial probationers and for in-service training of judges.

Although the appointment of judges by the President is in accordance with the EU standards for independent judiciary, it is often criticized. Legal theorists consider that judges should be appointed by a judicial organ separate from other branches of

²⁹ Act No. 7/2002 Coll. on the Proceedings in Cases of *Judges*, *Public Prosecutors* and *Certificated Bailiffs*, 2002, <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-7>

government to prevent bias and to lower the influence of politics on the judiciary³⁰. It is worth noting that an act introducing self-administration of the Czech judiciary had been submitted but did not pass.

The public trust in courts has varied greatly. The research from 2010 on the public trust in three major courts showed confidence in all three highest judicial institutions in the Czech Republic, i.e. the Constitutional Court (57%), the Supreme Court (64%) and the Supreme Administrative Court (60%).³¹ One may compare the results with financial institutions that have the long-term highest public trust of approx. 65%. The Eurobarometer survey of 2013 showed confidence in the judiciary of 25% (see further). The recent poll of another public opinion survey company CVVM (Centre for Research of Public Opinion) of April 2015 showed a steep decline of the public trust in the judiciary³² compared to 2014. While in September 2014 the public trust in the judiciary was 61 %, in April 2015 it was only 51%.

Very diverse results of different public opinion polls may be caused by the quality of the survey, pertinence of questions and methodology of data interpretation. Thus, it is very difficult to make a firm conclusion about the level of public confidence in the judiciary in the Czech Republic.

Poland

Art. 173 of the Polish Constitution of 2 April 1997 provides for dualism of the judiciary authority. It is composed of courts and tribunals [...]:

- the Supreme Court
- 376 common courts – 11 appeal courts, 45 regional courts and 321 district courts (the number fluctuates)
- the Supreme Administrative Court and regional administrative courts
- military courts.

Proceedings before Polish courts take place in two instances.

There are about 10.000 judges.

Judges of common courts are appointed by the President of the Republic of Poland at

³⁰ Giacomo Oberto, Report on Independence Through the Appointment Procedure, Status of Judges and Adoption of the Budget of the Judiciary, 2009, <http://giacomooberto.com/>, <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT%282009%29013-e>

³¹ Veřejnost stabilně důvěřuje nejvyšším soudním institucím/Public believe in supreme court institutions, STEM, 2010, <http://www.stem.cz/clanek/2005>

³² Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, April 17, 2010, http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7374/f3/po150417.pdf

the motion of the National Judiciary Council for an unspecified period of time³³. The procedure begins with the announcement of the post, candidates are firstly evaluated by judges inspectors, then evaluated (in the form of voting) by the collegium of local courts and judges assemblies of local courts. Files of candidates with evaluations are delivered to the National Judiciary Council.

As regards tribunals, the Constitution lists the Constitutional Tribunal (checking constitutionality of legal acts)³⁴ and the Tribunal of the State (adjudicating in cases of violations of the Constitution or of a statute committed by President, ministers and other top officials)³⁵.

There are no public judges associations but there are several private ones. Association of Polish Judges IUSTITIA³⁶ is the oldest and the biggest one. Association of Judges THEMIS³⁷ is the second general association. Additionally there are two associations of family judges: Association of Family Judges in Poland³⁸ and Association of Family Judges PRO FAMILIA³⁹. Finally there are also some small local associations.

The judiciary is under the constant critique from both politicians and public opinion (most often expressed by the part of the media). It is also an easy target. Peaceful public debate on the state of the judiciary and need of reform is lacking, there is instead a lot of attacks and populist arguments. There are voices that claim that the judiciary as a whole needs a dramatic reform and there are voices that point out to particular shortcomings accepting the general state of affairs.

Main challenges include: organization of work; distribution of work; delays (especially in big cities); system of providing opinions by expert witnesses; communication of courts, judges and society; system of appointments and promotion of judges (evaluation of not only professional but also character qualities); better working conditions for supporting staff.

According to comparative research done in the EU (2013), 43 % of Poles tend to trust judiciary in Poland.⁴⁰ However, public trust surveys in Poland show that this opinion varies. In last 20 years good opinion about courts was expressed by 20-43% of the

³³ From 2016 judges assessors will be introduced (kind of junior judges), appointed as judges but for a limited period of time (up to 5 years, one appointment possible). Assessor might be appointed as a judge or finish its career as a assessor.

³⁴ <http://trybunal.gov.pl/en/> (15.08.2015).

³⁵ <http://trybunalstanu.pl/en/SitePages/Current%20members.aspx>.

³⁶ <http://iustitia.pl> (15.08.2015).

³⁷ <http://www.themis-sedziowie.eu> (15.08.2015).

³⁸ <http://www.ssrwp.pl> (15.08.2015).

³⁹ <http://sedziowierodzinni.pl> (15.08.2015).

⁴⁰ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1117_pl.htm (15.08.2015).

population and bad opinion by 30-65% (in Sept. 2015, 27% of the interviewees were of good opinion and 46 of bad opinion).⁴¹

Slovakia

Slovak judiciary consists of general courts (district courts, regional courts plus Specialized Criminal Court, and the Supreme Court) and the Constitutional Court.

Slovakia has two-instances judicial system – district courts (54) are the first instance jurisdictions, regional courts (8) are appellate courts, only in some criminal cases and in administrative cases they act as first instance courts. The Specialized Criminal Court (*Špecializovaný trestný súd*) is sort of a regional court and deals at first instance with organized crimes, corruption, or some other serious crimes. Decisions of regional courts and of the Specialized Criminal Court are reviewed by the Supreme Court which is the highest judicial authority.⁴²

There are no special administrative courts in Slovakia, the administrative cases are decided by the administrative sections of the regional courts and the Supreme Court. Constitutional Court is a special court that oversees compliance with the Constitution. There are 1,498 judges (1,337 in active service); out of them 101 (84 active) are judges of the Supreme Court of the SR.⁴³ Judges are appointed for life term by the President of the Slovak Republic upon the proposal of the Judicial Council (Article 145 section 1 of the Constitution).⁴⁴

There are a few judges associations: the Slovak Association of Judges is the biggest professional organization of judges in Slovakia that is supposed to represent their interests.⁴⁵ As number of judges believed that the Association lost its credit during times when Stefan Harabin⁴⁶ was leading Slovak judiciary, in 2010 an alternative association of Judges 'For Open Justice' was established as a response to

⁴¹ http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_131_15.PDF, p. 14 (15.10.2015).

⁴² Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (The Ministry of Justice of the Slovak Republic), *Súdny systém v Slovenskej republike (The Court System in the Slovak Republic)*, official website, <http://wwwold.justice.sk/wfn.aspx?pg=lb0&uc=l4/l41>, accessed on 8 July 2015.

⁴³ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (The Ministry of Justice of the Slovak Republic), official website <http://www.justice.gov.sk/Stranky/Sudcovia/SudcaZoznam.aspx>, accessed on 8 July 2015.

⁴⁴ Constitution of the Slovak Republic, http://www.sudnarada.gov.sk/data/files/527_constitution-of-the-slovak-republic.pdf, accessed on 9 July 2015.

⁴⁵ Združenie sudcov Slovenska (Slovak Association of Judges), official website, <http://www.zdruzenie.sk/>, accessed on 8 July 2015.

⁴⁶ Stefan Harabin is judge of the Supreme Court, former president of the Supreme Court (1998-2003, 2009-2014 – during the second term he was also the Chairman of the Judicial Council) and the former Minister of Justice of the Slovak Republic (2006-2009).

unsatisfactory situation in judiciary.⁴⁷ A few years ago there was also active National Association of Slovak Female Judges, nowadays it is silent.

According to a survey carried out in 2013, 69% of respondents did not trust in Slovak judiciary. The latest survey (October 2015) showed that the public trust in judiciary is even worse – 74 % of respondents do not trust courts.⁴⁸ According to other public survey carried out in January 2012 by agency Focus for Transparency International Slovakia, 52% of respondents considered corruption in courts and prosecution service as very frequent problem. Respondents considered that after health care system, courts represent second most corrupted segment of the public life in Slovakia. Moreover comparing to the survey undertaken in 2009, perception of the corruption in the Slovak judiciary has increased from 48% to 52%.⁴⁹

Types and examples of NGOs – courts interactions

This part focuses on forms of interaction between NGOs and judiciary. It provides some history of this type of involvement and gives examples of activities of particular NGOs.

Western Balkan Countries

Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM)

The courts and judicial institutions (JC, the Academy) and NGOs continue to interact and cooperate in various ways, as follows:

1. Participation in court proceedings: The most frequent type of interaction between the courts and the NGO sector is through provision of free legal aid. The Law on Free Legal Aid⁵⁰ stipulates that NGOs can also

⁴⁷ Javorčíková K., 'Prečo spoluzakladám ZOJ' ('Why I participate in creation of ZOJ'), Za otvorenú justíciu (For Open Justice), 3 October 2011, <http://zoi.sk/sk/o-nas/preco-zoj/500-precozoi-javorc>, accessed on 8 July 2015

⁴⁸ <http://www.viaiuris.sk/aktualne/568-dovera-voci-sudom-opat-kl.html>.

⁴⁹ Transparency International Slovensko, *Súdnictvo* (Judiciary), <http://www.transparency.sk/sk/temy/sudy/>, accessed on 8 July 2015.

⁵⁰ Official Gazette nos. 161/09 и 185/11.

provide free legal aid. A number of them provide free legal aid in the courts and at the ECtHR.⁵¹

MYLA coordinates a network of NGOs that provide free legal aid to different categories of citizens. It provides legal aid to the asylum seekers and it conducts strategic litigation in anti-discrimination cases with the assistance of practicing lawyers. Several NGOs provide free legal aid to Roma, e.g., the National Roma Centre, Kumanovo and Roma SOS, Prilep.

MYLA, in cooperation with the FOSM, and other NGOs from Kumanovo, Bitola etc., submits requests to the courts for information of public character to facilitate greater access to justice, and thus advocates greater transparency in judicial proceedings and improved public access to judgments.

The Helsinki Committee also provides free legal aid and conducts strategic litigation in a variety of cases connected to police brutality, freedom of assembly, lustration, etc., before domestic courts, and the ECtHR. Its members visit detainees upon court's approval. This human rights' NGO is a member of the NGOs' network for protection against discrimination (together with ESE, Roma SOS, FOSM and other) which conducts strategic litigations in this type of cases. It submits initiatives for a review of the constitutionality and legality of the laws, e.g., the law regulating social benefits for persons with special needs, lustration law, and law on defamation. It reports on its findings in monthly, bi-monthly and annual general or thematic reports.

ESE is a well-known women's rights NGO. It has been continuously providing support to the victims of domestic violence, free legal aid and counselling.

Whereas the Organization for Protection of Consumers provides preliminary legal aid, it does not represent the clients in the courts. By law, consumers' organizations can start class actions, but the system has not been tested, yet. Environmental NGOs, like ED Vila Zora participate in proceedings requesting measurement of the environmental impact of a smelting factory. They also submit requests for the review of the constitutionality and legality of the environmental legislative framework to the Constitutional Court, e.g., the NGO Arseno.

In the past, the Coalition "All for fair trials" used to provide free legal aid to alleged victims of police brutality, and covered expenses for medical examinations under the "Human Rights Support Project". Transparency International-Macedonia provided legal advice to victims and witnesses of corruption.

⁵¹ http://www.pravda.gov.mk/documents/reg_zdr_pred_pravna_pomos.pdf, accessed 20 June 2015.

2. Trial monitoring and court watch: Since its creation in 2003, the Coalition “All for fair trials” monitors trials from different areas including elections, anti-corruption and serious crimes, defamation cases, and prepares public reports, which are primarily addressed to the judiciary. Judges often contribute to the projects by providing analysis of the data gathered through monitoring. The Coalition “All for fair trials” also implements a court watch programme. ESE, which has a mission to protect women’s rights, monitors domestic violence cases.

Trial monitoring is also conducted by the Helsinki Committee throughout Macedonia in high profile cases involving a breach of fundamental rights. It monitors hate crimes incidents (e.g., LGBT related), but they rarely reach the courts. The Helsinki Committee monitors the work of the Constitutional Court, attends its sessions and makes analysis about its work.

Other trial monitoring projects include: a. the anti-corruption trial monitoring programme of Transparency International–Macedonia, with judiciary as one of its pillars, and b. the court visit organized by the European Law Students Association (ELSA) for its members, where they are also briefed how to become court apprentices.

3. NGO support to justice sector reforms and the rule of law: The Rule of Law Council is a network of professional legal associations and NGOs, which contributes towards judicial independence, accountability and effectiveness by following the work of the judicial bodies, by building the capacities of NGOs and of legal professional associations, as well as by the rule of law advocacy.⁵² It educates the public and legal professionals about the changes in the criminal procedure. The membership is voluntary and free of charge. The MYLA, the Coalition “All for Fair Trials”, ELSA and the Court Administration Association are its members. The network is supported by the USAID Judicial Strengthening Project.

The NGOs and judges also cooperate and coordinate as members of various working groups that draft new legislation or provide input to the justice sector reform strategies. For instance, the mediation reform working group included judges and representatives of EPI. Judges were members of the criminal procedure reform working group along with other representatives of the Association for Criminal Law and Criminology, as well as of the working group that drafted changes of the electoral legislation that was coordinated by the NGO MOST. The CPJD, a judge-led NGO has also contributed towards a criminal law reform.

⁵² <http://www.zkp.mk>

Serbia

[We] could single out several types of activities that are giving the full picture of cooperation between CSOs and judiciary (courts).

1. Trial monitoring

Just as example of those that are the most active we could list NGOs such as Humanitarian Law Center, Belgrade Center for Human Rights, Lawyers' Committee for Human Rights - YUCOM, Youth Initiative for Human Rights, Woman in Black, CHRIS Network, Autonomous women center and many others. These trial monitoring are conducted on a regular basis in various areas such as war crimes, organized crime, corruption, discrimination and violations of human rights in general, including hate speech and hate crime. During the nineties, NGOs were monitoring trials to politically motivated processes, but in this area NGOs were active in direct representation. From 2000 NGOs are monitoring different set of trials, from torture cases in prisons and detention, during the former regime and other human rights violations. Nowadays, these trial monitoring occurs in other areas, as listed above. The process of monitoring is mainly conducted without impediments, except in smaller number of cases where the courtrooms do not fit to the public demand.

2. Representation before the court

In most details, same list of NGOs are providing free legal aid in cases of human rights violations and raising the practice of respect of human rights, introducing international standards of human rights protection, using the practice of the European Court of Human Rights etc. Therefore again the list is: Humanitarian Law Center, Belgrade Center for Human Rights, Lawyers' Committee for Human Rights - YUCOM, PRAXIS, Astra, Youth Initiative for Human Rights, CHRIS Network, Autonomous women center and many others. In this area, similar to the trial monitoring, there were different periods of NGO engagement, from the representation in politically motivated cases⁵³ to the representation of cases of discrimination and other human rights violations. Consumer NGOs have limited actions, more on a policy level than in direct representation, but their capacity is rising in this area.

3. Trainings of judges.

⁵³ Lawyers Committee for Human Rights – YUCOM, Humanitarian Law Center and a limited number of other NGOs that emerged during the period of Milosevic.

A number of organisations are recognized as active in the trainings of judges, court associates and others. List is as follows: Belgrade Center for Human Rights⁵⁴, Lawyers Committee for Human Rights – YUCOM⁵⁵, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, MDRI⁵⁶, ASTRA, Autonomous Women's Center. There are several periods where the training component was intensified. Before 2000, NGOs were not accepted by the judiciary, Ministry of justice, nor consulted in any of the human rights issue, although they were very active, supporting judges that opposed the undemocratic regime of Slobodan Milosevic. After the fall of Milosevic, trainings and interaction started, with the short break during the government of Vojislav Kostunica specifically in the period from 2006 – 2008. Process of trainings followed the ratifying international documents, acceptance of Serbia to the Council of Europe in 2003. Hence the topic of most trainings was in the area of human rights international standards.

4. Data collection and court practice analysis

Large list of NGOs use Freedom of Information act⁵⁷ to obtain data from the courts, starting from functioning of the court administration, work of High Judicial Council, as well as to obtain information from the trials in specific areas of their interest. FOIA provides that these informations will be delivered to NGOs without any fee. NGOs made also portals with the information collected and promoted the work of judiciary in specific areas⁵⁸.

5. EU integrations and judiciary

Number of NGOs are involved in the judiciary reform process and EU integration activities. National Convent on EU (with more than 50 members of the working group for chapter 23), PrEUgovor, Partners for Changes, Open Society Foundation and many others

⁵⁴ More informations on trainings you may find on:
<http://www.bgcentar.org.rs/obrazovanje/seminari-za-pravnike/>,
http://www.coe.org.rs/eng/activities_sr/?conid=156

⁵⁵ More information you may find on:
<http://www.yucom.org.rs/rest.php?tip=vestgalerija&idSek=14&idSubSek=50&id=31&status=drugi>

⁵⁶ More information you may find on: <http://righttoactcampaign.com/campaigning-for-the-right-to-act-in-serbia/>

⁵⁷ Adopted in 2004

⁵⁸ For more information consult: www.antikorupcija.yucom.org.rs

Visegrad Countries

Czech Republic

The diversity of issues related to the work of the judiciary in the Czech Republic leads to a situation where, within the NGO sector, there is no organization that is engaged in the judiciary as its sole or main area of focus (except Šalamoun society monitoring of trials – see Part II „the organisation card“). Although the topics related to the judiciary can be found in the work of a number of organizations, legal advice or legal assistance at trial significantly prevail. Other organisations (particularly the larger NGOs) focus on the judiciary as a part of their priority topics - protection of vulnerable groups, protection of individual rights and freedoms, protection against discrimination, etc.

Therefore, when analysing the activities of NGOs related to the judiciary we can find primarily advocacy activities to enforce certain laws (including strategic litigation), or analyses of judgments, either in terms of content or also in terms of length of judicial proceedings.

Poland

NGOs focusing on judicial matters definitely try to address challenges that judiciary faces. They try to conduct research, that is often missing, in order to understand current situation. They conduct court monitoring and trial observation and provide feedback that can be used in overcoming shortcomings. They are engaged in issues of transparency of courts operation and better communication of courts, judges and society. They deal with problems regarding the system of providing opinions of expert witnesses. What is missing so far is lack of engagement of the NGO sector in judges' appointment procedures (with the exception of the appointment of Constitutional Court judges). But generally NGOs seem to address all important issues regarding judiciary; of course due to limited sources it is often fragmentary.

NGOs try to monitor many different aspects of the judiciary. What is missing so far is the lack of monitoring of the appointment and promotion procedures of judges (with the exception of the Constitutional Court). New trend that is discussed is the monitoring of the judicial decisions, with the use of better access to databases containing judicial decisions. Generally NGOs do not limit themselves and seem to be willing to monitor anything that is needed from citizens' point of view (if there is lack of transparency or official statistical data). Judges would welcome more NGOs effort that would investigate and point out different difficulties, shortcomings and limitations in the work of courts and judges.

Slovakia

Interaction between NGO sector and the judiciary in Slovakia takes different forms, although not all interactions and activities performed by NGO sector shape judicial system. There are three watchdog organisations that have played the most vigorous role in the field of justice in recent years – Fair-Play Alliance, Transparency International Slovakia and Via Iuris.⁵⁹

With regard to the monitoring activities, the first (and so far the only one) civic monitoring of courts was carried out by the Society for Open Judiciary from May till July 2005. During this period two district courts in two different regions have been monitored by public (volunteers). This activity has resulted with series of recommendations in order to enhance judiciary's efficiency and increase public's trust into judicial system⁶⁰.

It is worth to mention the initiative of conferences from cycle 'Access to justice: Barriers and solutions' that Via Iuris has been organizing since 1999. These conferences have always tried to address current problems of the judiciary and access to justice with purpose to create a platform for an expert discussion. Judges from general courts, from the Supreme Court of the Slovak Republic, from the Constitutional Court of the Slovak Republic and even from European judicial institutions have been participating in these discussions with experts from the civil society.

Inadequate access to judicial decisions and (often) their poor quality is one of the persisting problems of Slovak judiciary. In this respect an interesting initiative came from Transparency International Slovakia which uses open data and created a special website otvorenesudy.sk.⁶¹ This webpage enables public to access broader data on courts, judges, selection procedures of judges and their decisions. Making decisions public gradually increases their quality.

⁵⁹ It is obvious from the further text that majority of activities concerning judiciary is performed by Via Iuris. We must state, however, that Via Iuris is the only NGO (apart from judicial associations) which is active in the field of judiciary and is consisting of lawyers. Other significant NGOs are mostly consisting of former journalists or members of other professional origins and they only co-operate with lawyers when they need to address some specific legal issues.

⁶⁰ Dluhošová Z., Kolíková M., Kováčechová E., Marošiová L., Pufflerová Š., Žilinčík P., *Správa z občianskeho monitoringu súdov Máj- Júl 2005 (Report from civic monitoring of courts May- July 2005)*, Spoločnosť pre otvorené súdnictvo (Society for Open judiciary), ÚVTIP Nitra, publisher NOI, 2005.

⁶¹ Transparency International Slovensko, *Otvorené súdy (Open courts)*, http://otvorenesudy.sk/selection_procedures/search, accessed on 8 July 2015.

General questions on NGOs engagement in interaction, collaboration with the judiciary

This section presents how main challenges that the judiciary faces are addressed by NGOs. It elaborates on the monitoring and watch dog functions performed by NGOs and on possible obstacles they face. Also, the issues of communication between judiciary (including judges' associations) and the Civil Society Organisations as well as overall attitude of the general public towards the NGO engagement in judicial matters, are raised. This parts also presents how NGOs are represented in the official judicial bodies or bodies relevant for the judiciary (judicial councils, consultative bodies, other). It, finally, elaborates on NGOs' relations with legal professionals and academia as far as the issues of judiciary are concerned and analyses the general perception of the public regarding NGOs engagements in the judicial matters.

Western Balkan Countries

Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM)

Macedonia is going through a serious political crisis. The judiciary is not spared from doubts and allegations that it has been substantially controlled by the executive branch of the Government. A number of NGOs (e.g. Zenith) prepare analyses, surveys, identify problems and offer recommendations regarding compliance of the judicial sector with the international and EU standards on judicial independence.

NGOs contribute towards public confidence in the court system by monitoring individual cases and trends, as well as by providing free legal aid. Their past participation in the judicial reform strategy's working group, the strategic litigation and measuring perceptions of judges about the Law on Criminal Procedure have an impact on the judicial and legal reforms. Other positive examples of NGOs' contribution towards greater transparency of the judiciary include court automation and access to judgments.

Experts from NGOs participate in public debates regarding topical issues for the judiciary, e.g., the wiretapped conversations that cast doubt on the independence of the judiciary as well as other high profile cases, and thus contribute towards delivery of balanced public information. The NGOs' requests for information from the Supreme Court about the enforcement of the ECtHR judgments also contribute to greater awareness of legal professionals and general public about the existing problems. For example, the Network 23 produced and disseminated the analysis

revealing that courts function with less funds than what the Law on the Court Budget stipulates.

However, it is a fact that the shortage of funds and strict donors' criteria limit NGOs engagement in the judicial sphere. A difficult communication with the Judicial Council, Macedonian Judges' Association and some of the courts (e.g., the administrative ones) which has been characterized as hierarchical, closed and distant is yet another limitation. The communication and cooperation mostly depend on who is the court president, or the presiding judge. Not too many judges seem interested, or informed about the work of the NGOs. Often, those are public relations' officers who communicate and attend NGO events. NGOs are concerned about the unwillingness of the judicial bodies to cooperate with the non-governmental sector in a more systematic manner, and to follow-up on their reports and recommendations. There are no examples of direct cooperation between NGOs and the courts as partners in a project.

NGOs with long-standing experience in protection of human rights (e.g., the Helsinki Committee, the Coalition "All for Fair Trials") or with judges as their members (e.g. Institute for Human Rights, the CPDJ) have better record of cooperation and access to the courts.

The positive trend of NGOs networking in combating discrimination, trials monitoring, and support to the rule of law provides them with better leverage for lobbying and advocacy. For example, Network 23 addresses the challenges in chapter 23 devoted to judiciary, security and freedom as a part of the EU integration process. It is a network of NGOs, which includes EPI, Helsinki Committee for Human Rights and the Centre for Change Management, as well as a number of sub-grantees (e.g., the Coalition "All for fair trials") working towards joint goal.

Strategic litigations represent another positive trend in the NGO sector. Devoted NGOs strive to contribute towards building court practice for enhanced protection of human rights. However, negative outcome of a court case may re-confirm a lack of legal protection, and thus discourage the applicants from seeking legal protection.

The NGOs are members of the working groups drafting legislation, and provide analyses and reports, mostly with the support of the international community. In the past, with the OSCE support, the Coalition "All for fair trials" was a part of high level working meetings with the participation of the Supreme Court president and other judges, where Coalition's reports and recommendations were discussed and taken into consideration for a legal reform. However, this forum did not stand the test of time.

The feedback provided from the NGOs is limited by the inactivity of a considerable number of judges and the hierarchical structure in the judiciary. Not all judges and other judicial representatives share information about the NGOs' work in the judicial sector. A positive example in this regard is CPJD, as its President used to work in the

NGO sector before becoming a judge. In addition, it seems that certain NGO members lack confidence in the quality of justice and vice versa.

On one hand, considering the alarming situation nowadays, it is clear that the judiciary needs the NGO support and feedback. On the other hand, there is a plethora of reports and analyses provided by the NGOs, with the limited absorption capacities of the judiciary. The NGOs findings and reports compete with the reports and findings of international and regional organizations like the EU, CoE, OSCE. While the latter represent basis for judicial and legal reforms in the country, the NGOs' outputs serve as supporting materials and source of information for the state bodies and for the international community. For example, the monitoring results of the Coalition "All for Fair Trials" about election-related court cases were regularly discussed at the meetings attended by the international community. Politicians, scientists and experts rely on the NGO reports and analyses for their research and public statements.

The public is insufficiently informed about the NGOs' activities and projects in the judiciary, judging according to the citizens who request legal aid from the NGOs. The citizens have confidence in the NGOs and are supportive of their activities. They actively seek trial monitoring for their cases. While the Macedonian Judges' Association has not made a public survey, from its experience it concludes that general public views positively the NGOs' involvement.

The NGOs are invited by judicial bodies to their meetings, seminars, conferences on exceptional basis. There is a bigger likelihood that the NGOs will be invited to attend an event for the judiciary, when it is organized with the support of the international community.

There is no general rule that includes NGOs in the official judicial bodies. They are sporadically invited to take part in the working groups of the Ministry of Justice [MoJ] that draft legislation, and provide comments and inputs to the Parliamentary commissions. A highlight is the inclusion of the NGOs representatives in the working groups for development of a Strategy for judicial system reform for the period 2015–2019, established by the MoJ. In line with the EU requirement for greater transparency and inclusion of the civil sector regarding Chapter 23, the Government included civil society representatives in the working groups for the adoption of the EU acquis regarding specific issues. Furthermore, the CPJD president, as judge, is sitting in the working group that is responsible for the court automation.

NGOs cooperate with practicing lawyers and members of the Bar Association in their legal aid and strategic litigation projects. Members of the Bar Association are sometimes included in the working groups that draft legislation, which are coordinated by the NGOs (e.g., the ACLC) and invited at trainings. The NGO projects, which aim to improve judicial and legal framework often include public prosecutors (e.g. election reform - NGO MOST, criminal law reform – ACLC). The NGOs also

collaborate with the notaries, legal experts and representatives of the Ombudsperson institution.

Albania

The cooperation between judges associations and NGOs is characterized by sporadic and fragmented initiatives. One of the reasons of this non-systematic and weak cooperation is that the mission and activities of the judges association do not generally comply with the mission and activities of NGOs that operates in the field of judiciary. Also, there is a public perception that in the balance between the interests of judges and the interests of citizens, judges associations trend is to protect the rights and interests of judges while the NGOs trend is to protect the rights and interests of people that might be infringed or are infringed as result of unfair judgments, judiciary' practices and activities. There are few joint projects, mainly in the field of domestic violence and those related to corruption.

NGOs in Albania are not invited in the structures of the institutions of the judiciary. The only public institution that has representatives from civil society is the State Commission on Legal Aid. The Commission is composed by 5 members, among which one is representative of non-profit organizations. There are no public critical voices about the NGOs engagement in the judicial matters.

Representatives of judiciary have the tendency to protect their interest and not to accept those findings of NGOs that address strong critic notes towards judiciary. Mainly, judges and prosecutors react unofficially regarding monitoring reports in generally and public perception studies in particular of NGOs, by claiming that these reports unduly influence in establishing general opinions that might affect the image of judiciary and turn down public confidence.

Visegrad Countries

Poland

NGOs try to monitor many different aspects of the judiciary. What is missing so far is the lack of monitoring of the appointment and promotion procedures of judges (with the exception of the Constitutional Court). New trend that is discussed is the monitoring of the judicial decisions, with the use of better access to databases

containing judicial decisions. Generally, NGOs do not limit themselves and seem to be willing to monitor anything that is needed from citizens' point of view (if there is lack of transparency or official statistical data).

Judges would welcome more NGOs effort that would investigate and point out different difficulties, shortcomings and limitations in the work of courts and judges.

Generally speaking, any NGO may conduct some monitoring regarding the judiciary. However, this is often sensitive and hermetic field of life and sometimes it requires special competences. Legal background is required, deep knowledge of the judicial system and its actors is very helpful.

The popular ways of delivering the feedback are typical traditional tools like publications, conferences, seminars, and roundtables. The best way is to invite and include representatives of the judiciary in the debate about the particular project, results of research, project outcomes or recommendations, to make them if not co-authors, at least active commentators.

Courts and judges feel like being under constant critique (if not attack) and are quite difficult group to receive feedback. It is important that judges do trust particular organization and its true devotion to the good mission. According to judges it is important that NGOs balance the message, do not focus only on shortcomings, but stay objective and show also positive aspects of the courts operation. This is often a controversial issue, as watchdog organizations tend to focus on negative aspects.

There are no stable mechanisms that would ensure that the results of the work of NGOs are treated seriously and project findings are discussed, studied and answered. It depends on particular institutions and what more important particular people. So part of judges (or court presidents), or part of decisions makers from the Ministry of Justice or part of members of the Judicial Council are open to the debate and NGOs input and others are not open and do not treat work of NGOs seriously. The best for discussions are judges associations, quite open for contact, as well as particular presidents of courts that organize discussion on the level of court.

Slovakia

Slovak judiciary is generally reflected as very untrustworthy by the public. Therefore situation in judiciary has been perceived as serious by whole society and regularly NGOs and citizens point out to the disfunctioning of the judicial system. NGOs' activities are thus widely supported and accepted by the general public. They are aware of a need of a profound change, hence some of them welcome activities of NGOs working on this topic. At the same time a part of the society has become sceptical about any initiative as there have passed more than two decades from the revolution in 89' and they feel the changes were too little.

However, there are very few NGOs in Slovakia whose agenda focus predominantly on judicial affairs.⁶² Other point is to know to which extent even these few NGOs engage into judicial affairs. They mostly limit their actions to watchdog activities or data processing but important part of their work is also to initiate constructive discussion and to seek and propose relevant legislative changes or institutional development.

Slovak judiciary is rather closed entity that keeps distance from remaining society. Any cooperation with NGOs was depending on particular courts' leaders – this was a preconduct of series of educational workshop organised by Via Iuris in cooperation with the chairmen of two regional courts in early 2000s. This experience was kind of unique.

There is no NGO representative sitting in the official judicial bodies – namely the Judicial Council or disciplinary senates. According to law it is possible⁶³, but the respective authorities did not propose any NGO representatives to become members of those bodies. Perhaps it is due to the fact that NGO representatives are underestimated (with regard to their professional knowledge and experience) and the relevant authorities are resistant to propose someone who openly states his/her opinion.

Legal framework. Standing of NGOs

This section explains in what ways NGOs may engage in judicial or other relevant procedures. It further elaborates on the types of proceedings (civil, administrative, criminal, etc.) that may involve NGOs and on the modalities of CSOs participation in the proceedings, such as representing parties in courts, joining already existing proceedings, action popularis and class action. It, finally, touches upon any legal or practical barriers that limit NGOs' activities related to the proceedings or generally projects related to judiciary (such as restrictions on accessing the court, costs of the proceedings – how NGOs handle these problems).

⁶² One of the main reasons is, of course, the fact that Slovak population is only little bit over 5 million inhabitants.

⁶³ The law stipulates that the members of the Judicial Council must be lawyers with certain years in practice, which means that they do not have to be only judges. Similarly, the members of disciplinary senates may be any persons with legal education and certain years in practice.

Western Balkan Countries

Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM)

NGOs engage in a variety of ways in court proceedings, pre-criminal and administrative proceedings. Everybody, including NGOs, can initiate a review of the constitutionality and legality of laws and secondary legislation by the Constitutional Court (*actio popularis*). NGOs have already submitted a number of such initiatives, and thus, they also play a role of a watchdog of the constitutional system.

Most of NGOs provide preliminary legal counselling, but they hire a member of the Bar Association who represents their clients in the courts. The Law on Free Legal Aid authorizes NGOs to provide preliminary free legal aid in court and administrative proceedings with the funding from the state, provided that they have at least one employee who passed the bar exam. Only members of the Bar Association can provide free legal aid in court proceedings. The Law on Free Legal Aid is not applicable to compulsory defence in criminal cases or justice delinquency, which falls under the scope of other laws.

The Law on Prevention and Protection from Domestic Violence⁶⁴ and Regulation on the Implementation of the Measures for Protection of the Victims of Domestic Violence⁶⁵, stipulates that victims of domestic violence can be directed to NGOs that provide free legal aid.

The 2011 Law on Civil Procedure⁶⁶ stipulates that anyone with “legal interest” may acquire the status of third party that “interferes” i.e., participates in the procedure and makes submissions. An example of such participation is the Network for Protection against Discrimination that was allowed to act as an “intervener” in one anti-discrimination case in the Gostivar court.

Specific problems regarding participation in the court proceedings were shared by the Organization of Consumers. It does not provide free legal aid in the court, because of court fees. If there were no court fees for at least small claims, or if there was a way of sustainable funding for legal representation, the Organization of Consumers stood ready to start class actions.

⁶⁴ Official Gazette nos. 138/14, 22/15, Article 27.

⁶⁵ Official Gazette no. 17/15, Article 16.

⁶⁶ Articles 194-197.

Serbia

Participation of NGOs in court proceedings is defined by various laws. The general act that defines representation of clients before courts is the Law on Civil Procedure. According to this act, the right to act on behalf of a victim is entitled to Attorneys-at-Law, primarily. Besides attorneys, victim may be represented by a relative or a husband/spouse, representative of Municipal Legal Aid Service and the representative of one's Trade Union.

In cases for protection of human rights, such as hate speech cases, antidiscrimination cases etc., NGOs are entitled to act on behalf of a party. Laws that regulate specific human right field, always contain an article that defines a right of NGO to file a lawsuit and represent the party during the procedure.

NGO activists (including Woman in Black and other NGO activists) have repeatedly been prevented from attending some trials as an expert. The main reason for this is the fact that there is no clear criteria to distinguish public from experts. As an explanation for non-release of the activists was that there was insufficient capacity and space to accept all. In addition to NGO activists, journalists were given priority and allowed to attend trials, although they are not members of the professional community. This says a lot about the incompetence of judges and attitude towards the NGO sector.

Visegrad Countries

Poland

Ngo's in Poland may act both on behalf and in support of parties of the proceedings.

Civil, criminal and administrative laws use the very wide terms 'non-governmental organisations' (civil law) and 'social organisations' (criminal and administrative law) that include any associations and foundations, trade unions, professional organisations, etc.

Polish law does not allow associations to act in the public interest on their own behalf, without a specific victim to support or represent (*actio popularis*).

Until 2010 there was no legislation on class action. This gap constituted a considerable restriction in pursuing justice. In general, each single lawsuit brought before a court initiates separate court proceedings with all the obligatory elements like court fees, legal representation, correspondence and communication with the court, presentation of evidence, etc. There is a possibility for a court to decide to hear a number of related cases jointly, but this will not affect these obligatory elements of the procedure.

In 2009, however, Parliament passed a law on class action which entered into force on 19 July 2010.⁶⁷ The European model of class action, as opposed to the American, was chosen – meaning that all parties interested in the case must join it personally.

Unfortunately at the very end of work on the draft act, when it had already been passed by the Sejm (the lower house of Parliament), the Senate introduced some changes that significantly narrowed the scope of the law and limited it to consumer protection claims and torts (with the exception of protection of ‘personal rights’).

Slovakia

Standing in judicial proceedings is regulated by general Civil Procedure Code (which regulates both civil and administrative judicial proceedings) and by the Act on Constitutional Court No. 38/1993.

When representing themselves in civil law cases the legislation does not provide any obstacles or special regulations to NGOs – they are treated as any other party to the proceedings. The civil courts are district courts, regional courts and the Supreme Court.

Administrative judicial cases are cases in which NGOs challenge administrative decisions, procedures, and other acts or omissions of public authorities, mostly when fulfilling their mission (such as access to information and public participation in decision making in public interest law cases). The administrative cases are held by administrative sections of regional courts and the Supreme Court. To have standing in administrative lawsuit one must prove that his/her rights or interests may be directly affected by respective administrative / authoritative decision or other act. This applies to NGOs as well as to any other party to the administrative judicial proceedings. It is important to note that such condition was particularly difficult for NGOs to prove in cases when NGOs were challenging permissions or other acts with regard to nature and environmental protection. However, after some years of constant pressure of NGOs and hard disputes using international agreements and EU legislation as arguments NGOs won some cases and achieved that courts released some very progressive case law.⁶⁸ Moreover, gradually the relevant national legislation has changed – these are especially Environmental Impact Assessment Act, Nature and Land Protection Act and Integrated Pollution and Prevention Control Act. At present, these acts guarantee that NGOs with specific goals (mission) and character defined in their statutes, or NGOs that are active in specific procedures

⁶⁷ Act of 17 December 2009 on pursuing claims in collective actions, in force from 19 July 2010 (*Ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym*, Dz.U. Nr 7, poz. 44 z 18 stycznia 2010).

⁶⁸ Association Wolf reached a few important judicial decisions in nature protection cases (protection of brown bears), e.g. judgement of the Supreme Court 3Szp/30/2009 of 2 June 2011.

(e.g. EIA)⁶⁹ are granted standing in subsequent administrative and judicial procedures. In other words – in administrative judicial cases in the field of environmental protection, standing of specific NGOs is more favourable comparing to other parties to the proceedings.

⁶⁹ Act no. 24/2006 Coll. On environmental impact assessment (EIA) regulates in its Section 26 position of civil associations (whose mission is to protect environment) in proceedings according to this law. This act overpasses a principle that only a person eligible to have rights and obligations can act. In this sense EIA act is very progressive. Civil associations are considered under this act as 'concerned public'. If they participate in administrative proceedings related to EIA process it procures them a position of a party to proceeding which enables them to make a complaint in court. It is on a way towards *actio popularis*. The same act in its Section 6a guarantees a position of a party to proceeding to a civil initiative which shall be a group of natural persons that act by intermediate of their representatives.

Annex I

Recommendations – Albanian language version⁷⁰

Rekomandimet kryesore

Rekomandimet me karakter të përgjithshëm (sistemik):

1. Sistemi gjyqësor duhet të jetë i hapur ndaj veprimeve me interes publik të OJF-ve (amicus curiae, actio popularis, etj), Ministritë përgjegjëse (zakonisht Ministria e Drejtësisë), në bashkëpunim me gjyqësorin dhe OJF-të, do të përgatisë, propozimet e akteve ligjore, duke hequr barrierat ligjore, me të cilat përballen, organizatat e sektorit të tretë, të gatshëm për të marrë pjesë në procedurat ligjore.
2. Cilësia e gjyqësorit duhet të jetë një çështje e shqetësimit publik. Gjyqësori duhet të financohet në mënyrën e duhur që të jetë në gjendje për të bërë një punë me cilësi të lartë pa qënë i detyruar për t'iu nënshtruar ndonjë kufizimi të tërthortë financiar, por duhet edhe të jetë i përgjegjshëm ndaj publikut, sa i përket mënyrës se si i shpenzon fondet.
3. Gjykatat duhet të krijojnë lehtësi për të lejuar monitorimin e gjykimit dhe aksesin për publikun.
4. Përvoja dhe kapaciteti i organizatave jo-qeveritare duhet të përdoret në trajnimin e gjyqtarëve si në shkollat gjyqësore dhe jashtë tyre.
5. Institucionet shtetërore të cilat kanë akses në të dhënat e sistemit të drejtësisë (të dhënat statistikore, të dhënat e gjykatës, procedurat e përzgjedhjes, raportet dhe analizat), në mënyrë të rregullt, duhet t'i bëjnë të dhënat publike.

⁷⁰ The translation was provided by the Albanian Helsinki Committee.

6. Është e dobishme të arrihet bashkëpunim midis gjyqësorit dhe OJF-ve duke lejuar shkëmbimin e përvojave dhe vlerësime të mëvonshme. Një bashkëpunim i tillë mund të jetë i një rëndësie të veçantë në projektet arsimore, të cilat mund të përfshijnë shkollat kombëtare të gjyqësorit dhe në aktivitetet vëzhguese në gjykata.

7. Është inkurajues fakti që OJF-të janë të përfaqësuara nga organe gjyqësore zyrtare apo organet përkatëse për funksionimin e gjyqësorit dhe zgjedhjen e gjyqtarëve (këshilla gjyqësorë, organe konsultative, etj). Një përfaqësimi i tillë duhet të sigurojë që pozicione të ndryshme të merren në konsideratë dhe që organet përkatëse për gjyqësorin të përbëjnë një forum të hapur për pjesëmarrjen e një game të gjerë aktorësh.

8. Është e rëndësishme të hapen më shumë mundësi financimi të administruara nga shteti, dedikuar sistemit të drejtësisë, për të cilin OJF-të në vend që kryejnë kërkime mbi aspektet e ndryshme të gjyqësorit, të mund të aplikojnë përmes konkurseve të hapura dhe transparente.

9. OJQ-të duhet të jenë në gjëndje të japin një opinion në debatin publik lidhur me funksionimin e gjyqësorit. Një debat i tillë publik do të jetë thelbësor me qëllim zgjidhjen e problemeve dhe ndërtimin e dijeve.

Rekomandimet drejtuar OJF-ve:

1. Shoqatat e gjyqtarëve janë një aleat i natyrshëm për OJF-të. Shoqatat e gjyqtarëve dhe organizatat jofitimprurëse duhet të bëjnë çdo përpjekje me qëllim që të ndërtojnë rrugët efikase të komunikimit. Kjo do t'i mundësojë gjyqtarëve të kuptojnë OJF-të dhe OJF-të për të kuptuar më mirë qëndrimet dhe opinionet e gjyqtarëve.

2. Organizatat e sektorit të tretë duhet të ndërtojnë koalicione të OJF-ve të specializuara në të njëjtën fushë veprimi (për shembull, duke punuar në çështjet e pavarësisë së gjyqësorit), për të ndjekur një qëllim të përbashkët.

3. Është e rëndësishme që kërkimet e OJF-ve për gjyqësorin t'u përgjigjen problemeve aktuale dhe të japin rezultate, të cilat mund të përdoren në punën e përditshme në gjykata apo në reformimin e sistemit të drejtësisë.

4. "Asgjë për ne, pa ne" - OJF-të duhet të ftojnë gjyqtarët dhe shoqatat e gjyqtarëve për të analizuar dhe për të komentuar mbi rezultatet e punës së tyre. Është e nevojshme të konsultohen idetë, kërkimet dhe konkluzionet me grupin e monitoruar.

Rekomandimet drejtuar gjyqësorit:

1. Transparenca e procedurave gjyqësore dhe monitorimi i rregullt i drejtimit të gjykatave si parakusht për një sistemin efektiv të drejtësisë, duhet të përmirësohen.
2. Është e rëndësishme, që gjykatat jo vetëm të bëjnë drejtësinë por edhe të tregojnë se drejtësia u duhet dhënë njerëzve. Gjyqësori duhet të komunikojë me shoqërinë duke përdorur politika të përbashkëta komunikimi, nëpërmjet rrugëve të arritshme. Pra, gjyqësori duhet të jetë i hapur për të bashkëpunuar me OJF-të, me ndihmën e të cilave, ai mund të komunikojë me shoqërinë.
3. Gjyqtarët, duhet të veprojnë në përputhje me detyrën e tyre profesionale dhe morale, duke mbajtur qëndrim në rast të ndonjë padrejtësie ose parregullësie brenda gjyqësorit.
4. Gjyqtarët duhet të luajnë një rol kyç në përcaktimin dhe sigurimin e pavarësisë së gjyqësorit. Ata duhet të jenë të gatshëm për të vepruar nëse pavarësia gjyqësore bëhet objekt i sulmeve. Aleatet në këtë proces duhet të gjenden tek OJF-të.

Rekomandimet duke përfshirë shembuj të praktikave më të mira:

Rekomandime me karakter të përgjithshëm (sistemik):

- 1. Sistemi gjyqësor duhet të jetë i hapur për çështjet ligjore me interes publik të OJF-ve (amicus curiae, actio popularis etj). Ministritë përgjegjëse (zakonisht Ministria e Drejtësisë), në bashkëpunim me gjyqësorin dhe OJF-të, duhet të përgatisë propozimet e akteve ligjore, duke hequr barrierat ligjore, me të cilat përballen, organizatat e sektorit të tretë që synojnë të marrin pjesë në procedurat ligjore**

Pjesëmarrja e OJF-ve në procedura gjyqësore, qoftë dhe vetëm në monitorime, në mënyrë indirekte, përcjell një mesazh në gjykatë, se rasti të cilin ajo po gjykon është i rëndësishëm. Aktivitete të tilla si actio popularis ose litigimi strategjik mund të çojnë në ndryshime të prekshëm në sistemin ligjor. Kjo është arsyeja pse është e rëndësishme të fusim instrumente ligjore, të cilat nuk duhet të pengojnë pjesëmarrjen e OJF-ve, për çështjet ligjore me interes publik. Megjithatë, është e nevojshme të kujtojmë se aktivitete të tilla kërkojnë kompetenca të veçanta dhe një staf të mirë trajnuar nga OJF-të.

Në Maqedoni, OJF-të janë të angazhuara në mënyrë aktive në proceset gjyqësore. Sipas ligjit Maqedonas, të gjithë mund të iniciojnë rishikimin e kushtetutshmërisë dhe

ligjshmërisë së ligjeve dhe akteve nënligjore nga Gjykata Kushtetuese. OJF-të kanë paraqitur një numër të disa iniciativave të tilla. Megjithatë, iniciativa të tilla të paraqitura nga OJF-të pothuajse nuk janë pranuar kurrë.

Gjithashtu, në Poloni shumë organizata janë të përfshira në litigim strategjik, përdorin "amicus curiae" ose bashkohen në procedime gjyqësore. Një nga programet më të zhvilluara, në këtë drejtim është "Programi i Litigimit Strategjik" i nisur në vitin 2004 nga Fondacioni i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut. Fondacioni i bashkohet ose fillon procedurat strategjike të rëndësishme gjyqësore dhe administrative. Në këtë mënyrë, ai synon të arrijë përpertime nëpërmjet ndryshimeve në praktikë dhe legjislacion.

2. Cilësia e gjyqësorit duhet të jetë një çështje e shqetësimit publik. Gjyqësori duhet të financohet në mënyrën e duhur që të jetë në gjendje për të bërë një punë me cilësi të lartë pa qënë i detyruar për t'iu nënshtruar ndonjë kufizimi të tërthortë financiar, por duhet edhe të jetë i përgjegjshëm ndaj publikut, sa i përket mënyrës se si i shpenzon fondet

Kuptohet që shpërblimi i gjyqtarëve dhe magistratëve duhet të jetë në përputhje me përgjegjësinë e tyre profesionale dhe nivelin e kualifikimit. Për të ruajtur pavarësinë e gjyqësorit dhe paanshmërinë, shuma e shpërblimit të gjyqtarëve duhet të jetë e garantuar me ligj. Në mënyrë që të garantohet autonomia gjyqësore financiare, diskutimi mbi çdo ndryshim në këto amendamente duhet të përfshijë gjyqësorin. Gjyqësori duhet të financohet në mënyrë që të lejojë menaxhimin e duhur të ngarkesës së gjykatës. Zgjidhja më e mirë është përfshirja e gjyqësorit në të gjitha fazat e procesit buxhetor.

Me financimin e gjykatave me fondet publike me të cilat gjykatat ato operojnë, është e rëndësishme që gjykatat të jenë të përgjegjshme ndaj publikut, shpenzimet e parave të jenë në mënyrë transparente, dhe ky proces të jetë i lehtë për t'u monitoruar. Në këtë drejtim, OJF-të mund të luajnë një rol të rëndësishëm mbikëqyrës.

Rëndësia e financimit të duhur të gjyqësorit është theksuar në një raport të përgatitur nga një OJF polake, Instituti për Çështje Publike. Në publikimin e tij të titulluar 'Sądoënictwo' (Gjyqësori), Instituti vuri në dukje se ndërsa mekanizmat në fuqi mbronin sistemin kundër korrupsionit, aksesit në informacionin publik shpesh pengojë.

Monitorimi i aktiviteteve të të gjithë aktorëve publikë në Poloni është ngritur mbi një nivel më të lartë nga Rrjeti Qytetar i Mbikqyrjes Poloni. Rrjeti kryen monitorimin e gjyqësorit që nuk bën kompromise. Në aktivitetet e saj, organizata i referohet nevojës për të mbrojtur të drejtën për të ditur e cila përfshin hapjen dhe monitorimin e aktorëve kryesorë. Për sa i përket monitorimeve që kanë të bëjnë me monitorimin e funksionimit të gjyqësorit, kjo është një ide e re në shumë vende dhe

për këtë arsye organizatat duhet të përpiqen për të vendosur marrëdhënie të mira me gjyqtarët, të bëjnë të njohur aktivitetin e tyre për publikun sa më mirë të jetë e mundur dhe të jenë të hapur për dialog.

3. Gjykatat duhet të krijojnë lehtësi për të lejuar monitorimin e gjykimit dhe aksesin për publikun

Lehtësitë e nevojshme gjyqësore janë një faktor i rëndësishëm për sa i takon aksesit për publikun dhe monitorimit të gjyqësorit. Dhomat tepër të vogla të seancave gjyqësore mund ta bëjnë të pamundur për publikun, pjesëmarrjen në seancat gjyqësore dhe më pas, për të kryer aktivitete të monitorimit gjyqësor. Faktorë të tillë si madhësia e dhomës gjyqësore, objekte të përshtatshme për akses të personave me aftësi të kufizuara apo kushtet e tualeteve, të marra së bashku, përbëjnë një element të një "eksperience" të përgjithëshme të gjykatës, nga ana e publikut.

Në këtë drejtim është e nevojshme të referohet një shembull të praktikës së keqe nga Shqipëria, i cili është i përmasave të tilla që autorët e konsiderojnë të nevojshme për t'u referuar. Në Shqipëri shumë gjykata nuk kanë lehtësira për të lejuar akses të publikut. Shumë seanca gjyqësore zhvillohen në zyrat e gjyqtarëve. Kjo ndodh shpesh në gjykatat e shkallës së parë dhe parandalon qasjen e publikut pasi zyrat e gjyqtarëve nuk ofrojnë hapësirë të mjaftueshme për të akomoduar vëzhguesit. Përrjashtimi i publikut nga pjesëmarrja në proceset gjyqësore për shkak të mungesës së hapësirës ka gjetur bazë në Urdhrin e Ministrit të Drejtësisë nr. 6777/5, dt 30 shtator 2010, për zbatimin e Rregullores për marrëdhëniet e gjykatave me publikun. Urdhri lejon përjashtimin e përfaqësuesve të publikut dhe të mediave nga salla e gjyqit, nëse salla nuk është mjaftueshme e madhe, për t'i akomoduar ato në mënyrë të tillë, për të vëzhguar procedurat gjyqësore. Pa dyshim, një praktikë e tillë ka një ndikim negativ në marrëdhëniet e Sektorit të tretë me gjyqësorin, pasi jo vetëm që pengon monitorimin e gjyqësorit por edhe çon në reagime negative nga ana e OJF-ve.

Në Poloni, Fondacioni Polak për Vëzhgimin e Gjykatave si pjesë e metodologjisë së monitorimit të gjykatave ka përfshirë këtu, një vlerësim të infrastrukturës së gjykatave. Fondacioni argumenton, se faktorë të tillë si arkitektura dhe vendndodhja e gjykatave janë një element i rëndësishëm i tjetërsimit të gjykatës. Fondacioni thekson në raportet e tij, që infrastruktura e pamjaftueshme mund ta bëjë një seancë gjyqësore jo vetëm të pakëndshme për një vëzhgues, por përbën gjithashtu një pengesë për të gjetur një dhomë dhe për të marrë pjesë në një seancë dëgjimore. Një monitorimi i ngjashëm u zhvillua në Sllovaki nga Shoqëria për Gjykatat e Hapura. Ai gjithashtu theksoi se vendndodhja dhe organizimi i ndërtesave gjyqësore është një element i rëndësishëm për aksesin e publikut në gjykata.

4. Përvoja dhe kapaciteti i organizatave jo-qeveritare duhet të përdoret në trajnimin e gjyqtarëve si në shkollat gjyqësore dhe jashtë tyre

Organizatat e specializuara jo-fitimprurëse mund të jenë një partner serioz për gjyqësorin, duke shërbyer si një burim i dijes pasi kanë ofruar trajnime për gjyqtarët. Zakonisht, OJF-të janë të specializuara në fusha të caktuara dhe kanë informacion të plotë të zhvillimeve kombëtare dhe ndërkombëtare, akses në njohuri, materiale dhe dinë se çfarë mund të ndajnë me gjyqtarët gjatë trajnimeve. Organizatat e sektorit të tretë, shpesh duke avokuar për ndryshime legjislative dhe përfshirje në procesin e hartimit të ligjeve të reja, mund të sigurojnë trajnime të vlefshme për gjyqtarët sapo legjislacioni i miratuar së fundmi hyn në fuqi. E rëndësishme është që jo çdo OJF, por vetëm organizatat e konsoliduara të cilat disponojnë një nivel të lartë të profesionalizmit kanë shansin për të qenë të ftuara për të trajnuar gjyqtarët. Për OJF-të shpesh duhen vite për të fituar respektin dhe nivelin e profesionalizmit, duke i lejuar ata që të perceptohen si partnere serioze nga ana e gjyqësorit.

Ndërsa në shumicën e vendeve të Vishegradit dhe Ballkanit Perëndimor janë Shkollat Gjyqësore ato që janë përgjegjëse për trajnimin e gjyqtarëve, mund të jetë e mundur për OJF-të për të përfshirë trajnimet e tyre në kurrikulat e këtyre Shkollave. Në Maqedoni, trajnimi për ndërmjetësimin e Institutit të Politikave Evropiane (EPI) është bërë pjesë e rregullt e programit të Shkollës, pasi Instituti mbajti leksione gjyqtarëve në Akademi, në kuadër të projektit "Mbështetje për përmirësimin e zbatimit të ndërmjetësimit në Republikën e Maqedonisë". Projekti ka kontribuar në përmirësimin e kuadrit ligjor në fushën e ndërmjetësimit dhe koordinimit, ndërmjet aktorëve kryesorë të përfshirë në zgjidhjen alternative të konflikteve (të tilla si gjyqësori, Ministria e Drejtësisë ose Dhoma e Ndërmjetësve), si edhe në rritjen e ndërgjegjësimit të ndërmjetësimit si mjet për të shkurtuar shpenzimet dhe për të zvogëluar ngarkesën e gjykatës. Gjyqtarët nuk ishin vetëm të interesuar në përfshirjen e trajnimit për ndërmjetësimin në kurrikulën e Shkollës gjyqësore, por edhe bashkëpunuan në aktivitete të tjera të projektit që kanë për qëllim rritjen e ndërgjegjësimit mbi ndërmjetësimin.

Gjithashtu, OJF-të në Poloni ofrojnë dhe lehtësojnë trajnime që nuk mbulohen nga kurrikula e Shkollës Kombëtare të Gjyqtarëve dhe Prokurorëve. Për shembull, Shoqata Polake e Ligjit Kundër Diskriminimit (PSAL) kanë vendosur një praktikë bashkëpunimi me Shkollën, në fushën e formimit profesional të gjyqtarëve dhe prokurorëve. Fondacioni "Fëmijët e Askuj" ka vendosur një modul trajnimi për gjyqtarë, prokurorë dhe ekspertë psikologë, në fushën e pjesëmarrjes së të miturve në procedurën gjyqësore. Së fundi, projekti "Gjykata Efikase", i zbatuar bashkarisht nga Shoqata e Gjyqtarëve "Justicia" dhe Fondacioni i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut ka shërbyer si një frymëzim, për një program të gjerë të gjykatave pilot, të kryer në kuadër të Shkollës Kombëtare të Gjyqësorit dhe Prokurorisë Publike.

Në nivel ndërkombëtar, organizata Çeke, Instituti për Iniciativa Ligjore për Europën Qëndrore dhe Lindore (CEELI) në kuadër të programit "Rrjeti shkëmbimeve Gjyqësore Qendrore dhe Lindore Evropiane" mbledhi së bashku një numër të gjyqtarëve të rinj reformatorë, nga 19 vende të rajonit (duke përfshirë Shqipërinë, Armeninë, Bosnjë-Hercegovinën, Bullgarinë, Kroacinë, Republikën Çeke, Gjeorgjinë, Hungarinë, Kosovën, Letoninë, Lituaninë, Maqedoninë, Moldavinë, Malin e Zi, Poloninë, Rumaninë, Serbinë, Sllovakinë dhe Ukrainën) duke u ofruar një platformë për shkëmbimin e praktikave të mira gjyqësore mbi çështje të integritetit gjyqësor, llogaridhënies dhe efikasitetit të gjykatave.

5. Institucionet shtetërore të cilat kanë akses në të dhënat e sistemit të drejtësisë (të dhënat statistikore, të dhënat e gjykatës, procedurat e përzgjedhjes, raportet dhe analizat), në mënyrë të rregullt, duhet t'i bëjnë të dhënat publike

E drejta për akses në të dhënat në sistemin e drejtësisë buron nga e drejta e informimit e cila synon përdorimin e informacionit të vlefshëm duke siguruar akses të barabartë në të. Hapja e autoriteteve publike duke dhënë informacion përbën një nga parakushtet e një gjendje të mirë dhe ndihmon për të ndërtuar besimin reciprok midis gjyqësorit dhe qytetarëve.

Në Poloni, Rrjetit Qytetar i Mbikqyrjes Poloni është një nga organizatat kryesore të cilat avokojnë për të drejtën e qytetarit, për të zbuluar se si punojnë qeveria dhe institucionet shtetërore. Aksesit në këtë informacion jep mundësinë për të ndikuar qoftë në vendim-marrjen ashtu edhe në menaxhimin e aseteve publike. Rrjeti konsideron të rëndësishme, për të siguruar qasje në dokumente të tilla, si vendimet dhe arsyetimet e tyre, kontratat dhe informacion në lidhje me të ardhurat shtesë të gjyqtarëve, në lidhje me moshën dhe vendin e banimit të gjyqtarëve, si dhe për çdo dokument financiar, duke përfshirë deklaratat e pasurisë të gjyqtarëve. Ai efektivisht tërhoqi vëmendjen për mungesën e statistikave user-friendly (të përdorura lehtësisht) në sistemin e drejtësisë dhe vazhdon avokimin për zbulimin e deklaratave financiare të gjyqtarëve. Sidomos kjo e fundit është një çështje shumë e diskutueshme për shkak të karakterit të saj të ndjeshëm se si ajo ndërhyr me sferën e jetës private të gjyqtarëve.

Një shembull tjetër i praktikës së mirë vjen nga Sllovakia. Transparency International Slovakia hapi një ëbsite "otvorenesudy.sk" (Gjykatat e Hapura), e cila, duke përdorur të dhëna të aksesueshme publikisht, jep informacion për funksionimin e gjyqësorit në vend. Për shembull, duke përdorur listën e emrave të gjyqtarëve është e mundur të shohësh se çfarë gjykimesh ka zhvilluar një gjykatës i veçantë. Është gjithashtu e mundur për të parë llojin dhe numrin e rasteve të gjykuara nga gjykatësi, si dhe për të marrë informacion në lidhje me procedurat në vijim të përzgjedhjes/caktimit me emrat konkretë të kandidatëve dhe pozicionet për të cilat ata aplikojnë.

Në Ballkanin Perëndimor, Qendra Shqiptare për Rastet e Informimit Publik (INFOÇIP), ka kryer një vlerësim tematik mbi vonesat në procedurat gjyqësore dhe në shpërndarjen e vendimeve gjyqësore. Hulumtimi është kryer nga 2014 - 2015 dhe vlerësoi Gjykatën e Lartë, Gjykatën e Apelit Tiranë dhe Gjykata e Shkallës së Parë Tiranë dhe Durrës. Në sajë të aksesit në të dhëna të tilla, si datat e paraqitjes së qëndrimeve të palëve dhe datat e vendimeve gjyqësore që u komunikuan palëve të përfshira, INFOÇIP ka përpunuar të dhënat në mënyrë që të lejojë identifikimin e gjyqtarëve apo organeve gjyqësore që lëshuan vendimet. Si rezultat i projektit, Ministria e Drejtësisë realizoi disa inspektive në lidhje me gjyqtarët, për të cilët u raportuan parregullsi procedurale, veçanërisht në lidhje me vonesat në arsyetimin me shkrim të vendimeve gjyqësore.

6. Është e dobishme të arrihet bashkëpunim midis gjyqësorit dhe OJF-ve duke lejuar shkëmbimin e përvojave dhe vlerësime të mëvonshme. Një bashkëpunim i tillë mund të jetë i një rëndësie të veçantë në projektet arsimore, të cilat mund të përfshijnë shkollat kombëtare të gjyqësorit dhe në aktivitetet vëzhguese në gjykata

Në mënyrë që të ushtrohet veprimtaria në fushën e sistemit të drejtësisë është e domosdoshme që të bashkëpunohet me personat që janë pjesë e sistemit të drejtësisë, duke përfshirë gjyqtarët, prokurorët, gjykata dhe zyrtarët të prokurorisë. Takime të rregullta, si nga ana e shoqërisë civile dhe gjyqësorit ofrojnë një mundësi për forcimin e besimit të ndërsjellë dhe gatishmërinë për të bashkëpunuar në të dyja anët. Takime të tilla do të jenë ishin të një rëndësie të veçantë nëse vendosen në nivelin e shkollave kombëtare të gjyqësorit dhe OJF-ve. Ato do të "shkurtonin distancën" në mes të dy palëve dhe do të ndikonin pozitivisht në perceptimin e transparencës së aktiviteteve të tyre duke konfirmuar gatishmërinë për të zhvilluar dialogun që përfshin të dyja palët.

Në Serbi, YUCOM ftoi gjyqtarët të marrin pjesë në gjashtë panele diskutimesh, të organizuar në Novi Pazar, Negotin, Valjevo, Nish, Novi Sad dhe Beograd. Gjatë takimeve interaktive u diskutua roli i secilit prej tre aktorëve kryesorë të procedurës penale – gjyqësorit, prokurorisë dhe policisë në luftën kundër korrupsionit. Pjesëmarrësit folën për pengesat dhe kushtet paraprake për procedurat penale më efikase kundër korrupsionit, si dhe u munduan të krijojnë një platformë komunikimi dhe bashkëpunimi midis sektorit të tretë dhe përfaqësuesve të sistemit të drejtësisë. Takimet rezultuan në një botim të përbashkët që përfshiu vëzhgimet dhe rekomandimet e përpunuara në kuadrin e diskutimit.

Ndërkohë në Poloni ende nuk është zhvilluar një traditë e takimeve të rregullta, Shkolla gjyqësore ka filluar organizimin e disa eventeve për studentët e vet dhe ka ftuar për të marrë pjesë disa OJF (p.sh Fondacioni Polak për Vëzhgimin e Gjykatave). Është e këshillueshme që të vazhdojë kjo mënyrë e bashkëpunimit. Gjithashtu, është

më tepër një normë në ditët e sotme që, kur organizon ngjarje të tilla si konferenca apo seminare, Këshilli Kombëtar i Gjyqësorit (NCJ) fton përfaqësuesit e zgjedhur të OJF-ve. OJF-të kanë marrë pjesë, për shembull, në një serë takimesh të përkushtuar lidhur me zbatimin e vendimeve të GjEDNj. Deri më tani, Këshilli Kombëtar i Gjyqësorit ka organizuar tre takime të tilla.

7. Është inkurajues fakti që OJF-të janë të përfaqësuara nga organe gjyqësore zyrtare apo organet përkatëse për funksionimin e gjyqësorit dhe zgjedhjen e gjyqtarëve (këshilla gjyqësorë, organe konsultative, etj). Një përfaqësimi i tillë duhet të sigurojë që pozicione të ndryshme të merren në konsideratë dhe që organet përkatëse për gjyqësorin të përbëjnë një forum të hapur për pjesëmarrjen e një game të gjerë aktorësh

Nga vëzhgimi i bërë në raportet e vendeve të ofruara nga partnerët e projektit, duket qartë se në asnjë nga vendet, nuk ekziston një praktikë e mirë-krijuar për të ftuar përfaqësuesit e OJF-ve për t'u ulur në organet gjyqësore zyrtare në një vend të përshtatshëm për gjyqësorin. Kjo është problematike, pasi prania e OJF-ve në këto organe mund të japë një perspektivë më të gjerë që mund të çojë në ndryshime pozitive në sektorin e drejtësisë. Ndërsa OJF-të janë të përfaqësuara herë pas here në organet konsultative, nuk ka një praktikë, nga e cila sigurohet prania e tyre e rregullt, për shembull, emërimi i një përfaqësuesi i sektorit të tretë, për çdo organ me rëndësi për gjyqësorin. Për shembull, ligji Sllovak bën të mundur që një përfaqësues i OJF-ve të ulet në organet zyrtare gjyqësore (të tilla si Këshilli Gjyqësor apo senatet disiplinore), por, deri më tani, askujt nga sektori i tretë nuk i është ofruar një pozicion të tillë.

Një shembull praktikë e mirë vjen nga Shqipëria, ku OJF-të, në mënyrë të rregullt, janë të përfaqësuara në Komisionin Shtetëror për Ndihmën Juridike. Komisioni përbëhet nga pesë anëtarë, prej të cilëve njëri paraqet sektorin jo-fitimprurës. Një përbërje e tillë i lejon përfaqësuesit e OJF-ve, të japin një opinion mbi çështjet që bien brenda fushës së veprimit të Komisionit, të tilla si ndihma juridike falas për të lejuar një akses më të mirë nëpër gjykata.

8. Është e rëndësishme të hapen më shumë mundësi financimi të administruara nga shteti, dedikuar sistemit të drejtësisë, për të cilin OJF-të në vend që kryejnë kërkime mbi aspektet e ndryshme të gjyqësorit, të mund të aplikojnë përmes konkurseve të hapura dhe transparente

Aktivitetet e OJF-ve që lidhen me gjyqësorin janë zakonisht të një karakteri të kufizuar për shkak të mungesës së fondeve. Pra, është inkurajues fakti që institucionet shtetërore që disponojnë mjete të tilla financiare, të sigurojnë për organizatat e

sektorit të tretë, mundësi adekuate të financimit. Financimi duhet të shpërndahet përmes konkurseve të hapura dhe transparente i paraprirë nga thirrjet për propozime. Gjithashtu duhet të sigurohet se, një financimi i tillë nuk duhet të shkojë në "OJF-shtetërore", por të shpërndahet në bazë të kriterëve të paanshme.

Për vendet e Vishegradit si Polonia, Republika Çeke dhe Sllovakia, që prej anëtarësimit të tyre në Bashkimin Evropian, sektori i OJF-ve është përballur me një rënie të konsiderueshme të financimeve të huaja. Kështu që, është e rëndësishme të sigurohen mundësi të tjera financimi. Duke iu referuar përsëri Republikës Çeke, gjyqësori nuk është përfshirë në listën e gjashtëmbëdhjetë fushave kryesore, në të cilat qeveria ofron fonde për OJF-të. Fushat e mundshme për financim, të tilla si të drejtat e njeriut, mundësitë e barabarta, mbrojtja e konsumatorit dhe diskriminimi, janë në mënyrë indirekte, të lidhura me gjyqësorin në mënyrë që ata të mund të parashikojnë projektet të profilizuara në gjyqësor, të cilat do të kenë një nga fushat e pranueshme si fokus primar, por fokusi kryesor - gjyqësori, gjithsesi do të mungonte. Në mënyrë të ngjashme - Polonia, vendi fqinj i Republikës Çeke, nuk ofron mundësi të financimit për projekte të fokusuar tek gjyqësori. Në vitin 2015, Ministria e Drejtësisë Polake (MD) prezantoi programin e veçantë të bashkëpunimit midis MD-së dhe OJF-ve, duke siguruar një potencial për financimin në formën e donacioneve ose bashkëfinancimit. Programi sapo është prezantuar dhe ne do të presim për t'a vlerësuar atë, si një praktikë e mirë apo e keqe derisa të zbatohet plotësisht.

Problemet e financimit nuk ekzistojnë vetëm në vendet e Vishegradit. Në Shqipëri nuk ka shumë mundësi financimi të brendshme. Financimi i shtetit është dhënë nëpërmjet ministrive dhe Agjencisë për Mbështetjen e Shoqërisë Civile por ka mungesë të rregullave dhe procedurave të qarta transparente, për sa i përket çështjes të shpërndarjes së granteve. Për më tepër, procedurat e shpërndarjes së financimit janë të përfshira në rregulloren e brendshme të ministrive përkatëse që kontribuon për të bërë më të paqartë gjithë procesin.

9. OJF-të duhet të jenë në gjëndje të japin një opinion në debatin publik lidhur me funksionimin e gjyqësorit. Një debat i tillë publik do të jetë thelbësor me qëllim zgjidhjen e problemeve dhe ndërtimin e dijeve

Debati publik është një mjet shumë i rëndësishëm në çdo vendim-marrje. Duke i lejuar aktorët e ndryshëm të shprehin mendimet e tyre mbi tema, të tilla si gjyqësori, jemi siguruar që janë marrë vendime të mirë-informuara. Gjithashtu, autoritetet që bëhen të përgjegjshëm dhe që mbikëqyren me anë të debatit publik janë më pak të prirur të abuzojnë me pushtetin e tyre. OJF-të janë një aktor i rëndësishëm që marrin pjesë në debatin publik dhe që mund të çojnë në një ndryshim pozitiv në gjyqësor. Për shembull, në Poloni ka mungesë të debatit të arsyeshëm publik mbi gjyqësorin. Gjyqësori shpesh bëhet një viktimë e sulmeve dhe argumenteve populiste. Në Maqedoni mungesa e debatit publik, mbi çështjet e gjyqësorit mbetet një nga

problemet më të rëndësishme së bashku me mungesën e bashkëpunimit apo diskutimeve mbi gjendjen e sistemit të drejtësisë.

Në Republikën Çeke, Transparency International ka realizuar projektin "Transparenca dhe puna e pavarur e gjyqësorit", i cili synon lehtësimin e debatit publik dhe shkëmbimin e pikëpamjeve midis gjyqësorit dhe politikanëve. Transparency International ka provuar me sukses se mund të luajë një rol lehtësues apo ndërmjetësues midis përfaqësuesve politikë dhe përfaqësuesve të gjyqësorit, si një organizatë e respektuar nga të dy grupet dhe me ndikim të lartë në debatin publik.

Në Sllovaki, një numër i OJF-ve (duke përfshirë Fair Play Alliance, Transparency International Sllovakia dhe Via iuris), veprojnë si një zë i pavarur, në debatin publik duke komentuar mbi çështjet e gjyqësorit. Për më tepër, Via iuris organizon konferenca vjetore të ekspertëve mbi aksesin në drejtësi, të cilat janë ndjekur gjerësisht nga gjyqtarët. Nëpërmjet këtyre aktiviteteve ishte e mundur që të përdoret me sukses këtë shkëmbim të opinioneve si një mjet që lejon ngritjen e vetëdijes publike në sistemin e drejtësisë.

Rekomandime drejtuar OJF-ve:

- 1. Shoqatat e gjyqtarëve janë një aleat i natyrshëm për OJF-të. Shoqatat e gjyqtarëve dhe organizatat jofitimprurëse duhet të bëjnë çdo përpjekje me qëllim që të ndërtojnë rrugët efikase të komunikimit. Kjo do t'i mundësojë gjyqtarëve të kuptojnë OJF-të dhe OJF-të për të kuptuar më mirë qëndrimet dhe opinionet e gjyqtarëve**

Shoqatat e gjyqtarëve mund të luajnë rolin e një aleati natyror dhe ndërmjetësues midis sektorit të tretë dhe gjyqësorit. Shoqatat e gjyqtarëve, duke qenë mjaft të hapura për kontakte mund të jenë një partner i rëndësishëm për OJF-të. Zakonisht, OJF-të e mirë-organizuara dhe të njohura, janë në një pozitë më të mirë për të komunikuar rekomandimet dhe idetë e tyre për shoqatat e gjyqtarëve. Por, një komunikim i tillë nuk shfaqet tek organizatat më të vogla, të cilat shpesh kanë ide interesante dhe të dobishme për t'i ndarë me ta.

Në Poloni, organizata të tilla si Instituti për Ligj dhe Shoqëri (INPRIS) dhe Fondacioni i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut (HFHR) bashkëpunojnë në një numër të projektesh, me shoqatat e gjyqtarëve. Bashkëpunimi i tyre parashikon iniciativa të përbashkëta të tilla si konferenca (p.sh. një konferencë e organizuar bashkarisht nga 'INPRIS' dhe "Gjykatësit e Shoqatës Themis" në Gjykatën e Lartë, mbi arsyetimin e vendimeve gjyqësore), seminare (p.sh. gjyqtarët e Shoqatës Themis dhe INPRIS, një seri seminaresh për gjyqtarët dhe OJF-të, mbi ligjin kundër diskriminimit) dhe kërkime (p.sh. projekti "Gjykatat Efikase, Mbledhja e Praktikave më të mira" e kryer bashkarisht nga HFHR dhe Shoqata e Gjyqtarëve IUSTITIA). Gjithashtu, në Sllovaki dy

organizata, si Alliance Fair Play dhe Via iuris, në bashkëpunim me Shoqatën e Gjyqtarëve për një Drejtësi të Hapur kanë organizuar trajnime mbi etikën gjyqësore për gjyqtarët. Një pjesëmarrje e tillë e aktorëve të ndryshëm përforcon ndikimin e përgjithshëm të aktiviteteve trajnuese.

Në Ballkanin Perëndimor, Shoqata e Gjykatësve të Maqedonisë (MJA) ka punuar në një projekt të përbashkët me Fondacionin Shoqëria e Hapur - Maqedoni (FSHHM). Projekti është realizuar nga 2008-2010 dhe është fokusuar në analizën e vendimeve të masës së sigurimit "Arrest në burg". Bashkëpunimi me shoqatën e gjyqtarëve përfshin gjithashtu edhe pjesëmarrjen e gjyqtarëve në aktivitetet e organizuara nga OJF-të dhe anasjelltas.

2. Organizatat e sektorit të tretë duhet të ndërtojnë koalicione të OJF-ve të specializuara në të njëjtën fushë veprimi (për shembull, duke punuar në çështjet e pavarësisë së gjyqësorit), për të ndjekur një qëllim të përbashkët

Pjesëmarrja e OJF-ve në grupe me aktor të ndryshëm u lejon atyre që zëri i tyre të dëgjohet më mirë nga vendim-marrësit. Nga perspektiva e qeverive, koalicionet ofrojnë një mundësi për t'u angazhuar, të koordinuar në një zë, në vend që shumë OJF të paraqesin mendimet e tyre veç e veç. Koalicionet që përfaqësojnë shumë OJF, disa prej të cilave janë të mirë-organizuara dhe të njohura kanë një shans më të mirë për të çuar në një ndryshim të dëshiruar sesa një OJF e cila vepron e vetme. Krijimi i një koalicioni, në ndjekje të një qëllimi të përbashkët mund të jetë i një rëndësie të madhe për ato OJF që merren me çështjet e gjyqësorit.

Një shembull i mirë i "federalizimit" të tillë të OJF-ve është Koalicioni i Maqedonisë "Të gjithë për Gjykime të Drejta". Koalicioni përbëhet nga 19 OJF, të cilat ndërmorën iniciativën për të monitoruar procedurat gjyqësore në të gjithë vendin, në mënyrë që sigurojnë respektimin e së drejtës për një gjykim të drejtë, për të forcuar besimin e publikut tek gjyqësori dhe për të iniciuar reforma ligjore. Koalicioni ka themeluar një forum që ka mundësuar shkëmbimin e pikëpamjeve mes përfaqësuesve të OJF-ve dhe gjykatësve. Kjo platformë e komunikimit i mundëson OJF-ve që të kenë raportet dhe rekomandimet e tyre për të diskutuar me përfaqësuesit e gjyqësorit.

Në Poloni, INPRIS hyri në koalicion me OJF-të e tjera të tilla si, Fondacioni i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut dhe Seksioni Polak i Komisionit Ndërkombëtar të Juristëve, në mënyrë që të kryejë monitorimin e zgjedhjeve dhe emërimin e kandidatëve për poste publike në Poloni. Monitorimi parashikon zgjedhjen Gjyqtarëve të Gjykatës Kushtetuese, Prokurorit të Përgjithshëm, Avokati i Popullit dhe Drejtuesit të Komisionit për Mbrojtjen e të Dhënave Personale. Koalicioni ka nxjerrë një numër thirrjesh në lidhje me zgjedhjet e fundit të gjyqtarëve në Gjykatën Kushtetuese. Dokumentet janë diskutuar gjerësisht në media, si dhe janë cituar në Parlament, fakt i cili thekson potencialin e koalicioneve të tilla shumë të interesuara. Në mënyrë të

ngjashme, në Sllovakia një koalicion i OJF-ve monitoron procedurën e përzgjedhjes së kandidatëve për gjyqtarë.

3. Është e rëndësishme që kërkimet e OJF-ve për gjyqësorin t'u përgjigjen problemeve aktuale dhe të japin rezultate, të cilat mund të përdoren në punën e përditshme në gjykata apo në reformimin e sistemit të drejtësisë

Kërkimi i kryer nga organizatat jo-fitimprurëse mund të nxisin dhe të lehtësojnë reformimin e sistemit të drejtësisë. OJF-të, duke siguruar të dhënat dhe analiza që adresojnë problemet aktuale me të cilat përballet gjyqësori mund të kontribuojnë tek autoritetet me vendime të mirë-menduara lidhur me çdo reformë sistemike. Por edhe në nivelin e punës së përditshme të gjykatave, një hulumtimi i tillë mund të jetë i vlefshëm. Një shembull i këtyre hulumtimeve empirike, vjen nga Polonia, ku Fondacioni Polak për Vëzhgimin e Gjykatave, në vitin 2010 nisi një program monitorimi qytetar të gjykatave të rrethit. Që nga fillimi i tij janë kryer 14,500 vëzhgime të seancave gjyqësore (2500 në ciklin e parë, 5,000 në të dytin dhe 7,000 në ciklin e tretë). Vëzhgimet nga cikli i parë dhe cikli i dytë kanë çuar në një ndryshim, i cili është i dukshëm në ciklin e tretë të studimit. Për shembull, organizata vuri re se, ndërsa në ciklin e dytë vetëm 46% e të gjitha seancave gjyqësore kanë filluar në kohë (orar), në ciklin e tretë ky numër u rrit në 55%. Gjyqtarët ishin gjithashtu më të gatshëm për të kërkuar falje apo për të shpjeguar arsyet e vonësive. Më pak e zakonshme u bë për prokurorët që të hynin në sallën e gjyqit dhe të qëndronin brenda me gjyqtarin ndërsa pjesëmarrësit e tjerë qëndronin jashtë. Fondacioni theksoi se përmirësimi është më i dukshëm në gjykatat që ishin monitoruar me intensitet më të madh gjatë dy cikleve të para.

Në Sllovakia, dy OJF-të, Alliance Fair Play dhe Via iuris kanë realizuar monitorimin e Këshillit Gjyqësor, e cila u lejoi atyre të vëzhgojnë cdo situatë të keq-funksionimit të këtij organi. Këto aktivitete përfshijnë edhe monitorimin e procedurave disiplinore kundër gjyqtarëve, që lejon këto organizata për të dokumentuar rastet e keqpërdorimit të procedurave disiplinore.

Pak më në jug-lindje nga Sllovakia, në Maqedoni, Qendra për Kërkime Ligjore dhe Analiza, po zbaton një projekt që synon zhvillimin e treguesve për matjen e performancës së gjyqësorit. Projekti analizon praktikën e gjykatave Maqedonase, në sfondin e parimeve të gjithëpërfshirjes dhe transparencës duke u bazuar në pavarësinë e gjyqtarëve, profesionalizmit dhe trajnimit dhe është frymëzuar nga Indeksi i Reformës Gjyqësore e Organizatës së Juristëve Amerikanë (IRGJ). Ai parashikon një proces të gjerë konsultimi me grupet e interesit dhe një forum interneti. Meqënëse projekti është ende në proces, vlerësimi i vërtetë i efekteve të tij do të bëhet në të ardhmen, por iniciativa në vetvete duket bindëse.

4. "Asgjë për ne, pa ne" - OJF-të duhet të ftojnë gjyqtarët dhe shoqatat e gjyqtarëve për të analizuar dhe për të komentuar mbi rezultatet e punës së tyre. Është e nevojshme të konsultohen idetë, kërkimet dhe konkluzionet me grupin e monitoruar

OJF-të duhet të synojnë të krijojnë një kulturë bashkëpunimi mes tyre dhe gjyqësorit. Ata duhet të paraqesin përfundimet e kërkimeve të tyre në formën e diskutimeve apo takimeve të punës dhe jo si "rekomandime për tu zbatuar". Në këtë mënyrë do të ndërtohej dialog i ndërsjellë dhe mirëkuptim midis dy grupeve. Për shembull, mund të ketë takime konsultative të organizuara, ku gjyqtarët e një gjykate të veçantë apo të një sektori të një gjykate, të monitoruar nga OJF-ja mund të marrin pjesë. Gjyqtarët nuk duhet të ndjehen si të ishin duke u vëzhguar. Në vend të kësaj, ata duhet të jenë pjesë e nismës së shoqërisë civile e cila synon përmirësimin e sistemit të drejtësisë.

Një praktikë e mirë vjen nga Maqedonia. Koalicioni "Të gjithë për gjykime të drejta" ftoi gjyqtarët për të komentuar mbi rezultatet e monitorimit të rasteve të krimit dhe të korrupsionit. Raporti i nxjerrë nga projekti u botua, rezultatet e tij janë prezantuar dhe diskutuar me gjykatësit dhe profesionistët ligjorë në qershor 2015.

Në Shqipëri, Analiza e Sistemit të Drejtësisë në Shqipëri, hartuar në kuadër të procesit të reformave të drejtësisë nga Ekspertët e nivelit të lartë të Komisionit Parlamentar Ad-Hoc, në Sistemin për Reformën në Drejtësi përfituan nga kontributet e të gjithë aktorëve të rëndësishëm (duke përfshirë edhe OJF-të). Analiza është hartuar në mënyrë të tillë, për të lejuar për një shqyrtim të saktë të statistikave, publikimeve dhe rekomandimeve të ofruara nga aktorë vendas, siç janë OJF-të locale, aktive në fushën gjyqësore. Dokument përfshin të dhëna të tilla të zgjeruara dhe të besueshme, përmbledh pikëpamjet e aktorëve të ndryshëm në fushën e gjyqësorit, parashikon bazën për një reformë të orientuar, të përcaktuar nga nevojat reale dhe problemet e sistemit, jashtë axhendës politike afatshkurtër.

Rekomandime drejtuar gjyqësorit:

1. Transparenca e procedurave gjyqësore dhe monitorimi i rregullt i drejtimit të gjykatave si parakusht për një sistemin efektiv të drejtësisë, duhet të përmirësohen

Monitorimi i procedurave gjyqësore mund të rrisë përgjegjshmërinë e publikut ndaj sistemit gjyqësor. Duke qenë transparent dhe duke lejuar praninë e vëzhguesve gjatë proceseve, gjykatat i tregojnë publikut se si ata kryejnë funksionet e tyre shoqërore. Prania e vëzhguesve ndihmon për të eliminuar praktikën e këqija dhe promovon

shembuj të praktikave të mira. Megjithatë, është e rëndësishme për të vënë një dallim të qartë midis "monitorimit të gjykatës", dhe përpjekjet për të ushtruar mbikëqyrjen mbi gjyqtarët. Për të arritur në këto përfundime, është e rëndësishme që OJF-të të kenë parasysh kufizimet ligjore, mbi transparencën e proceseve gjyqësore.

Domosdoshmëria e një monitorimi të tillë u shfaq në projektin "*Monitorimi i Këshillit Gjyqësor të Republikës së Sllovakisë*" realizuar nga një organizatë Sllovaqe, Alliancia Fair-Play. Që nga viti 2011, Alliancia ka ndjekur mbledhjet e Këshillit Gjyqësor të Republikës së Sllovakisë duke vlerësuar aktivitetet e saj. Projekti ishte i një rëndësie të madhe pasi është zbatuar në periudhën kur gjyqësori sllovak, ishte në krizë për shkak të politikës së kundërshtueshme të Ministrisë së Drejtësisë. Alliancia Fair-play vuri në dukje se roli i Këshillit Gjyqësor degjeneroi pasi ai u bë një mjet për shtypjen e vlerave të tilla si pavarësia dhe standardet e larta profesionale brenda gjyqësorit. Organizata luajti një rol të rëndësishëm mbikëqyrës duke siguruar për publikun informacion nga seancat e Këshillit, në formën e komenteve në rrjetet sociale si dhe në blogje.

Në Serbi, YUCOM, zbatoi projektin "*Aksion rajonal kundër korrupsionit: Mbështetje ndaj gjyqësorit në luftën kundër korrupsionit në Ballkanin Perëndimor*". Projekti parashikonte monitorimin e gjykimeve penale në tre vende të Ballkanit Perëndimor si Kroacia, Bosnja-Hercegovina dhe Serbia. Projekti dëshmoi se shoqëria civile mund të jetë një faktor shtrëngues dhe një partner për gjyqësorin dhe i mekanizmave të tjera shtetërore në luftën kundër korrupsionit. Ai theksoi rëndësinë e krijimit të një niveli më të mirë të komunikimit dhe të koordinimit të veprimeve, midis të gjithë aktorëve të përfshirë në luftën kundër korrupsionit, duke përfshirë organet shtetërore, gjykatat dhe organizatat jo-fitimprurëse.

Aktivitetet e "monitorimit të gjykatave" mund të çojnë në krijimin e bashkëpunimit midis gjykatave dhe OJF-ve, e cila është vërtetuar nga aktivitetet e Shoqatës Polake të Ligjit Kundër Diskriminimit (PSAL). PSAL ndërtoi partneritet me gjykatat në mënyrë që të kërkonte të dhënat e gjykatës dhe intervista me gjyqtarët. Një nga praktikat më të mira të aplikuara, në vijim të procedurave ka qenë informimi i kryetarëve të gjykatave për projektin, përpara se të ndërmerrej ndonjë aktivitet konkret i projektit. Kjo solli si rezultat krijimin e një bashkëpunimi efektiv mes PSAL dhe gjykatave duke i lejuar ata të sigurojnë materiale kërkimore.

- 2. Është e rëndësishme, që gjykatat jo vetëm të bëjnë drejtësinë por edhe të tregojnë se drejtësia u duhet dhënë njerëzve. Gjyqësori duhet të komunikojë me shoqërinë duke përdorur politika të përbashkëta komunikimi, nëpërmjet rrugëve të arritshme. Pra, gjyqësori duhet të jetë i hapur për të bashkëpunuar me OJF-të, me ndihmën e të cilave, ai mund të komunikojë me shoqërinë**

Është e pamundur të sjellësh shoqërinë dhe gjyqësorin pranë pa pjesëmarrjen, pëlqimin dhe vullnetin e këtij të fundit. Kjo mungesë e komunikimit është arsyeja e normave shumë të ulëta të besimit të qytetarëve ndaj gjykatave. Gjykatat shpesh nuk janë të gatshme, për të shpjeguar punën e tyre në publik, gjë kjo që i bën qytetarët të mendojnë se ata janë të largët dhe armiqësorë. Kjo është pjesa ku OJF-të hyjnë në lojë. Organizatat e sektorit të tretë mund të shërbejnë, si një ndërmjetës mes gjyqësorit dhe shoqërisë duke organizuar trajnime, konferenca dhe duke kryer projekte sensibilizuese.

Në Poloni, Shoqata Polake e Arsimit Ligjor, ishte e përfshirë në lehtësimin e një projekti sensibilizues ligjor në rrugë. Projekti përfshinte studentët e rinj të Fakulteteve të Drejtësisë, të cilët kryenin trajnime në lidhje me veprimtarinë e gjyqësorit në Poloni. Trajnimet janë mbajtur në vende të tilla si shkolla, burgje ose biblioteka. Karakteri specifik i projektit bëri të mundur, që të dy, si trajnerët dhe pjesëmarrësit, të përfitojnë duke rritur kapacitetin e tyre, dhe të ndërgjegjësohen për rolin dhe punën e gjykatave.

Në një tjetër vend të Vishegradit, në Slovaki, Shoqata për të Drejtat e Njeriut ka përvojë të konsiderueshme në edukimin e qytetarëve në lidhje me gjyqësorin. Për shembull, ajo kryen: Asylum Laë Clinic (azil i Klinikës Ligjore), për studentët e Fakultetit Juridik të Universitetit Trnava. Klinika është një kurs opsional, me dy nivele, gjatë të cilit nxënësit mund të marrin pjesë në seancat gjyqësore në çështjet që kanë të bëjnë me azilin dhe të huajt. Kjo i mundëson studentëve të fitojnë njohuri në punën e gjykatave dhe zbatimin e ligjit në praktikë. Një organizatë tjetër Sllovaqe, Via iuris organizoi trajnime të drejtave të njeriut për studentët e drejtësisë. Organizata prezantoi çështje të të drejtave të njeriut duke iu referuar praktikës gjyqësore, duke i pajisur studentët me një mundësi, për të marrë pjesë në gjyqet e simuluar. Këto iniciativa promovuan tek të rinjtë të kuptuarit e punës së gjyqësorit.

3. Gjyqtarët, duhet të veprojnë në përputhje me detyrën e tyre profesionale dhe morale, duke mbajtur qëndrim në rast të ndonjë padrejtësie ose parregullësie brenda gjyqësorit

Gjyqtarët duhet të veprojnë në përputhje me kodet e etikës kur bëhet fjalë për sjelljen e tyre. Por ata duhet të jenë të vetëdijshëm se kanë një detyrë morale që të reagojnë në rast të ndonjë parregullësie, si për shembull kur korrupsioni paraqitet brenda gjyqësorit. Ata duhet të marrin masat e duhura në qoftë se ata bëhen pjesë e situatave të tilla. Kjo është shumë e rëndësishme në mënyrë që të ruajnë pavarësinë e gjyqësorit, paanshmërinë, dhe për të shmangur sjelljet e pahijshme. Për më tepër, pasi gjyqësori është një grup mjaft i mbyllur për të gjithë nga jashtë, është e rëndësishme që gjyqtarët të reagojnë në situatë të tilla të caktuara. Ata shpesh janë

të vendosur më mirë në këtë drejtim sesa OJF-të të cilat kanë mbetur në pjesën e jashtme.

Kjo është veçanërisht e rëndësishme kur ka kriza gjyqësore, si ajo në Maqedoni. Skandali i përgjimeve në Maqedoni, i cili shfaq dyshime për sa i përket pavarësisë së gjyqësorit shkaktoi reagime kryesisht nga ana e OJF-ve. Organizatat e sektorit të tretë kanë marrë pjesë në debate publike, me qëllim që të kontribuojnë në ofrimin e informacionit të balancuar. Ajo që mungonte ishte reagimi i koordinuar i gjyqësorit, i cili, në mënyrë të fortë, lidhej me sjelljen e pahijshme të atyre që ishin përgjuar.

Në Sllovaki, si reagim ndaj rolit pasiv të Shoqatës Sllovaqe së Gjyqtarëve, u themelua një Shoqatë alternative e Gjyqtarëve "Për një drejtësi të hapur". Shoqata e krijuar rishtazi është e hapur për debatin publik dhe nxit diskutimin mbi etikën gjyqësore. Ajo është bërë e njohur për faktin e të qënies së hapur për të folur për problemet brenda gjyqësorit, çfarë e dallon atë nga Shoqata Sllovaqe e Gjyqtarëve, e cila në përgjithësi nuk ka mbajtur ndonjë qëndrim në lidhje me çështjet e sjelljes së pahijshme. Nuk është e habitshme, që shoqata e gjyqtarëve "For open Justice" të fitojë besimin e publikut në mënyrë të menjëherëshme.

4. Gjyqtarët duhet të luajnë një rol kyç në përcaktimin dhe sigurimin e pavarësisë së gjyqësorit. Ata duhet të jenë të gatshëm për të vepruar, nëse pavarësia gjyqësore bëhet objekt i sulmeve. Aleatet në këtë proces duhet të gjenden tek OJF-të

Gjyqësori i ekspozuar ndaj ndonjë presioni të jashtëm i cili mund të ketë një ndikim negativ në pavarësinë dhe paanshmërinë e tij, mund të gjej një aleat natyral tek OJF-të. Deklaratat dhe thirrjet e OJF-ve me objekt çështje të tilla mund të tërheqin shumë vëmendje dhe për rrjedhojë, të kontribuojnë drejt një debati të mirë-informuar mbi situatën e gjyqësorit në vend.

Në Shqipëri, ku shoqatat e gjyqtarëve dhe prokurorëve janë aktivë në mbrojtjen e interesave të gjyqësorit, OJF-të marrin pjesë vetëm në raste që kanë të bëjnë me shkelje të rënda ose të incidenteve serioze që përfshijnë gjyqësorin, të tilla si shkelje e paanshmërisë apo pavarësisë së gjyqtarëve.

Në Poloni, Fondacioni i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut lëshon rregullisht opinione dhe deklarata në mbrojtje të pavarësisë së gjyqësorit. Për shembull, ajo kryen procese gjyqësore të litigimit strategjik, në rastet e ndihmës-gjyqtarëve, të cilët kanë marrë vlerësim pozitive nga Këshilli Kombëtar i Gjyqësorit për t'u emëruar gjyqtarë, por emërimi i tyre është refuzuar nga Presidenti.

Annex II

Recommendations – Macedonian language version⁷¹

Главни препораки:

Препораки од општ (систематски) карактер:

1. Судскиот систем да биде отворен за активностите на невладините организации во правните предмети од јавен интерес (*amicus curiae*, *actio popularis* etc.). Одговорните министерства (најчесто Министерството за правда) заедно со судството и невладините организации ќе изготвуваат предлози за правни акти отстранувајќи ги правните бариери со кои се соочуваат организациите од третиот сектор кои сакаат да учествуваат во правните постапки.
2. Квалитетот на судството да биде прашање од јавен интерес. Судството треба да биде соодветно финансирано за да може да извршува високо квалитетна работа без притоа да биде предмет на било каква индиректна финансиска пречка, а истовремено да биде одговорно кон јавноста по однос на тоа како се трошат средствата.
3. Судовите да имаат капацитети кои ќе дозволат следење на судските постапки и пристап за јавноста.
4. Искуството и капацитетот на невладините организации да се користи за обука на судиите, како во судските училишта, така и надвор од нив.
5. Државните институции со пристап до судскиот систем на податоци (статистички податоци, судски податоци, процедури за избор,

⁷¹ The translation was provided by the Coalition All for Fair Trials.

извештаи и анализи), на редовна основа да ги објавуваат овие податоци.

6. Од корист е да се воспостави соработка помеѓу судството и невладините организации што ќе дозволи размена на искуства и навремени повратни информации. Таквата соработка може да биде од особена важност во образовните проекти кои би можеле да вклучат национални училишта за судство, како и активности за надзор во судовите.
7. Се охрабрува учеството на невладините организации во официјалните судски тела или во релевантните тела за функционирање на судството и изборот на судиите (судски совети, консултативни тела, друго). Ваквото учество ќе обезбеди различни позиции да бидат земени предвид, додека пак телата релевантни за судството да претставуваат форум отворен за учество на широк спектар актери.
8. Од важност е отворање на поголем број државно-административни финансиски можности за правосудниот систем, каде невладините организации заинтересирани да спроведат истражување по различни аспекти од правосудството, би можеле да конкурираат на отворени и транспарентни конкурси.
9. На јавни дебати невладините организации да бидат во можност да дадат мислење за функционирањето на судството. Таквите јавни дебати ќе бидат суштински, ќе се стремат кон решавање на проблемот и кон стекнување на знаење.

Препораки што се однесуваат на невладините организации:

1. Здруженијата на судии се природни сојузници на невладините организации. Здруженијата на судии и невладините организации да направат напор за градење ефикасни канали на комуникација. Ова ќе им овозможи на судиите да ги разберат невладините организации, додека пак невладините организации подобро да ги разберат ставовите и мислењата на судиите.
2. Организациите од третиот сектор да изградат коалиции на НВОа специјализирани во иста област (на пример работа на прашања за независноста на судството) со цел постигнување на заедничката цел.

3. Од важност е истражувањето на невладините организации по однос на судскиот одговор за актуелните проблеми да даде резултати кои може да се користат во секојдневното работење на судовите или во реформите на судскиот систем.
4. „Ништо за нас без нас“ – невладините организации да ги поканат судиите и судските здруженија за да ги анализираат и коментираат резултатите од својата работа. Од важност е да се разгледуваат идеи, истражувања и заклучоци со групата на која истите се однесуваат.

Препораки што се однесуваат на судството:

1. Да се подобри транспарентноста на судските постапки и редовното следење на судската власт, предуслов за ефективен систем на правда.
2. За судовите не е само од важност да делат правда туку и да покажат дека правдата им е овозможена на луѓето. Судството да соработува со општеството користејќи политика за заедничка комуникација преку пристапни канали. Така ќе бидат отворени за соработка со невладините организации преку кои ќе комуницираат со општеството.
3. Судиите да работат во согласност со својата професионална и морална обврска и да се заземат во случај на неправда или нерегуларност во судството.
4. Судиите да играат главна улога во дефинирањето и обезбедувањето на судската независност. Да бидат подготвени да делуваат доколку судската независност стане предмет на напад. Сојузник во овој процес ќе се најде во невладините организации.

Препораки што вклучуваат примери од најдобри практики:

Препораки од општ (систематски) карактер:

- 1. Судскиот систем да биде отворен за активностите на невладините организации во правните предмети од јавен интерес (*amicus curiae*, *actio popularis* etc.). Одговорните министерства (најчесто Министерството за правда), во соработка со судството и невладините организации, да изготват предлози од правни акти отстранувајќи ги правните бариери со кои се соочуваат организациите од третиот сектор кои сакаат да учествуваат во правните постапки.**

Учеството на невладините организации во судските постапки, дури и во случаи кога станува збор само за следење, индиректно на судот му пренесува порака дека предметот на кој се работи е од важност. Активностите како *actio popularis* или стратешкото водење може да доведат до видливи промени во правниот систем. Токму затоа е од важност да се воведат правни инструменти кои нема да го спречат учеството на невладините организации во предметите од јавен интерес. Сепак е неопходно да се запомне дека ваквиот вид на активности бара посебни надлежности и добро обучен кадар од невладиниот сектор.

Во Македонија невладините организации се активно вклучени во судските постапки. Според македонското право секој може да покрене иницијатива пред Уставниот суд за разгледување на уставноста и законитоста на законите и на второстепената легислатива. Невладините организации поднесоа повеќе такви иницијативи. Сепак, скоро секогаш таквата иницијатива поднесена од стана на невладините организации не била прифатена. И во Полска повеќе организации се вклучени во стратешкото водење и ги користат *amicus curiae* предметите или им се приклучуваат на судските постапки. Една од најразвиените програми е „Програмата за стратешко водење“ започната во 2004 година од страна на Хелсиншката фондација за човекови права. Фондацијата се приклучи или започна со стратешко важни судски и административни постапки. На тој начин се стреми кон постигнување на значајни промени во пракса и во легислатива.

- 2. Судството треба да биде соодветно финансирано за да може да извршува високо квалитетна работа без да биде предмет на индиректни финансиски притисоци, но исто така треба да биде одговорно пред јавноста во врска со тоа како средствата се трошат.**

Се подразбира дека финансискиот надоместок за судиите мора да биде пропорционален со нивната професионална одговорност и ниво на стручност. За да се зачува судската независност и објективност, надоместокот треба да биде гарантиран со закон. Со цел да се гарантира судската финансиска автономија, секоја дискусија за било кој амандман поврзан со ова прашање треба да го вклучува самото судство. Судството треба да биде финансирано на начин што ќе дозволи соодветен менаџмент на судските предмети. Најдобро решение е судството да биде вклучено на сите нивоа од буџетскиот процес.

Што се однесува на финансирањето на судовите, бидејќи станува збор за јавни средства со кои судовите работат, од важност за судовите е да бидат отчетни кон јавноста, трошејќи ги средствата на транспарентен, лесен за следење начин. Токму овде невладините организации може да играат значајна надзорна улога.

Важноста за соодветно финансирање на судството беше нагласена во извештајот подготвен од страна на полската невладина организација – Институт за јавни работи. Во својата публикација насловена како „Sądownictwo“ (Судство), Институтот забележува дека се додека механизмот кој е моментално на сила го штити системот од корупција, пристапот до информации од јавен интерес е често попречен.

Следењето на активностите од сите јавни чинители во Полска беше издигнат на повисоко ниво од страна на Граѓанската мрежа за надзор Полска. Мрежата спроведува набљудување на судството кое не трпи компромиси. Во своите активности организацијата се повикува на потребата да го заштити правото да биде информирана, кое во себе вклучува отвореност и следење на клучните чинители. Да се следи функционирањето на судството е нова идеја во повеќе земји и оттука организациите треба да се обидат да воспостават добри односи со судиите, да и ги продадат своите активности на јавноста најпозитивно што можат и да бидат отворени за дијалог. Podrazumeva se da naknada sudija mora ostati srazmerna njihovoj profesionalnoj odgovornosti i stepenu stručne spreme.

3. Судовите да имаат капацитети кои ќе дозволат следење на судските постапки и пристап за јавноста.

Соодветните судски капацитети се од важност за пристапот на јавноста и набљудувањето на судските предмети. Исклучително малите судски соби го оневозможуваат присуството на јавноста, а следствено на тоа и активностите

за набљудување на судските предмети. Факторите како: големината на судската просторија, прилагодените капацитети за пристап на лицата со попреченост или условите на тоалетите, се заедно, претставуваат елемент од општо „искуство“ на судот за јавноста.

Во поглед на ова се чини корисно да се повикаме на пример од лоша практика од Албанија, од таков обем поради што авторите сметаат дека е неопходно да биде споменат. Во Албанија повеќето судови немаат капацитети кои ќе дозволат пристап на јавноста. Повеќе од сослушувањата се одвиваат во канцелариите на судиите. Ова се случува често во судовите од прв степен и го спречува пристапот на јавноста бидејќи судските канцеларии не овозможуваат соодветен простор за присуство на набљудувачите. Спречувањето на јавноста да не учествува во судските постапки поради недостаток на простор, најде основа во Директивата број 6777/5 од 30 септември 2010 година на министерот за правда, за спроведување на Регулативата за односот на судовите со јавноста. Директивата го дозволи отсуството на јавноста и медиумите во судските простории, доколку истите не се доволно големи за истата да ја примат со цел набљудување на судските постапки. Без сомнеж ваквата пракса има негативно влијание на третиот сектор-односи на судството бидејќи не само што го отежнува набљудувањето туку и доведува до негативно влијание врз невладините организации.

Во Полска, Фондацијата за надзор на судовите на Полска како дел од својата набљудувачка методологија вклучува проценка на судската инфраструктура. Фондацијата тврди дека факторите како архитектурата и локацијата на судовите се важни елементи кои може да придонесат кон судското отуѓување. Во своите извештаи Фондацијата нагласува дека недоволната инфраструктура за набљудувачот може да ја направи судската расправа непријатна, а истовремено да претставува и пречка во пронаоѓање на просторијата и присуство на расправата. Слично набљудување се одвивало и во Словачка од страна на организацијата Општество за отворени судови. И оваа организација нагласува дека локацијата и организацијата на судските згради се важен елемент за пристап на јавноста до судовите.

4. Искуството и капацитетот на невладините организации да се искористи за обука на судиите, како во судските училишта, така и надвор од нив.

Специјализираните невладини организации може да бидат сериозен партнер на судството претставувајќи извор на знаење преку испорачување на обуки за судиите. Невладините организации се најчесто специјализирани во специфични, тесни области и имаат добро познавање од тековните

национални и меѓународни развои, пристап до знаење, материјали и умешност кое може да го споделат со судиите во текот на обуките. Организациите од третиот сектор лобирајќи за законски промени се најчесто вклучени во процесот на подготовка на нови закони и можат да обезбедат значајни обуки за судиите откако новоусвоената легислатива ќе стапи на сила. Од значење е дека не секоја невладина организација туку само добро етаблираните организации кои имаат високо ниво на професионалност добиваат шанса да бидат поканети да обучуваат судии. За една невладина организација обично се потребни години за да се стекне со почит и ниво на професионалност што ќе и овозможи да биде перципирана како сериозен партнер во судството.

Во повеќето земји на Вишеградската група и на земјите од Балканот, судските училишта се тие што се одговорни за обука на судиите, сепак се остава можност и за невладините организации да предложат свои обуки во училишниот курикулум. Во Македонија, обуката за медијација на Институтот за европска политика (ЕПИ) стана составен дел од редовниот училишен курикулум откако Институтот испорача предавања за судиите на Академијата во рамки на проектот „Поддршка за подобрување на имплементацијата на медијацијата во Македонија“. Проектот придонесе кон подобрување на правната рамка во областа на медијацијата и координација меѓу главните чинители вклучени во алтернативното решавање на спорови (како што се судството, Министерството за правда или Комората за медијатори), како и зголемување на свесноста за медијацијата како средство за намалување на трошоците и судското доцнење. Судиите не само што беа заинтересирани за вклучување во обуката за медијација во судскиот училишен курикулум, туку беа и вклучени во други проектни активности кои имаа за цел да ја подигнат свесноста за медијацијата.

Во Полска невладините организации нудат и овозможуваат обуки што не се покриени со курикулумот на Националното училиште за судии и обвинители. На пример, Полскиот општествен антидискриминаторски закон (ПОАЗ) востанови соработка со Училиштето во областа на стручната обука за судии и обвинители. Фондацијата Ничие дете воведо модул за обука на судии, обвинители и експерти по психологија во врска со учеството на малолетници во судските постапки. Конечно, проектот „Ефикасно судство“ спроведен заедно со судската асоцијација Justicia и Хелсиншката фондација за човекови права, послужи како инспирација за екстензивна програма на пилот судови, спроведена во рамки на Националното училиште за судство и јавно обвинителство.

На меѓународно ниво, чешката организација Институт на централна и источна Европа за правна иницијатива (CEEI) во рамки на програмата „Мрежа на централна и источна Европа за судска размена“ вклучи повеќе млади,

напредни судии од 19 земји од регионот (вклучувајќи Албанија, Ерменија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Хрватска, Чешката Република, Грузија, Унгарија, Косово, Латвија, Литванија, Македонија, Молдавија, Црна Гора, Полска, Романија, Србија, Словачка и Украина) обезбедувајќи ги со платформа за размена на добри судски практики по прашања за судскиот интегритет, отчетноста и судската ефикасност.

5. Државните институции со пристап до судскиот систем на податоци (статистички податоци, судски податоци, процедури за избор, извештаи и анализи), на редовна основа да ги објавуваат овие податоци.

Правото на пристап до податоци во судскиот систем произлегува од правото на информирање кое има за цел да овозможи пристап до информации, обезбедувајќи еднаков пристап до нив. Отвореноста на јавните власти за обзnanување на информации претставува еден од предусловите за добра држава и овозможува изградба на взаемна доверба меѓу судството и граѓаните.

Во Полска, Граѓанска мрежа за надзор на Полска е една од главните организации кои се залагаат за остварување на граѓанското право на дознавање како власта и државните институции работат. Пристапот до овие информации овозможува шанса за влијание врз оние кои носат одлуки и врз управувањето со јавните средства. Мрежата смета дека е важно да се обезбеди пристап до документите, како на пример пресудите и нивната оправданост, договорите и информациите за дополнителните приходи на судиите, за возраста и местото на живеење на судиите, како и за било кој финансиски документ, вклучувајќи ја и имотната состојба на судиите. Успешно се привлекува вниманието по однос на недостатокот на едноставен пристап до статистички податоци за судскиот систем и континуирано се залага за објавување на финансиските изјави на судиите. Ова второво е високо контравезно прашање поради неговата сензитивна природа и навлегува во сферата на приватниот живот на судиите.

Друг добар пример доаѓа од Словачка. Транспаренси интернешнл Словачка отвори веб страна „otvorenesudy.sk“ (Отворени судови), користејќи јавно достапни податоци, овозможувајќи информации за функционирањето на судството во земјата. На пример, преку користење список на имиња на судиите, овозможено е да се добие увид кој судија каква пресуда донел. Исто така е овозможено да се види видот и бројот на предметите со кои се справува одреден судија, како и да се добие информација за тековниот избор/назначување на судиите со конкретни имиња на кандидати и позиции за кои се имаат пријавено.

Во Западен Балкан, Албанскиот центар за предмети од јавен карактер (INFOÇIP), спроведе тематска евалуација за одложувањата на судските постапки и за изрекувањето на судските одлуки. Истражувањето беше спроведено од 2014 до 2015 година и ги опфати Високиот суд, Апелациониот суд на Тирана и Судовите од прв степен во Тирана и Драч. Благодарение на пристапот до информации, како што се информациите за поднесоците од страна на странките и датите кога судските одлуки биле искомунцирани со засегнатите странки, INFOÇIP процесуираше информации на начин што дозволи идентификација на судии и судски тела кои ги имаат изречено таквите одлуки. Како резултат на проектот, Министерството за правда спроведе неколку инспекции врз судиите за кои имаше наводи за процедурални ирегуларности, посебно во поглед на одложувањето, со цел да се обезбедат пишани причини за судските одлуки.

6. Од важност е да се воспостави соработка помеѓу судството и невладините организации што ќе дозволи размена на искуства и навремени повратни информации. Таквата соработка може да биде од особено значење во едукативните проекти кои би вклучиле национални училишта за судство и активности за надзор на судовите.

Со цел спроведување активности во областа на судскиот систем, неопходно е да се соработува со лица кои се дел од судскиот систем вклучувајќи судии, обвинители, судски службеници и службеници од обвинителството. Редовните средби меѓу граѓанското општество и судството даваат можности за јакнење на меѓусебната доверба и желба за соработка на двете страни. Таквите средби би биле од посебно значење доколку се поставени на ниво, национални училишта за судство-НВОа. Тоа би ја „намалило разликата“ меѓу двете страни и позитивно би влијаело на перцепцијата за транспарентноста на нивните активности преку потврдување на желбата за спроведување дијалог кој ги вклучува двете страни.

Во Србија ЈУКОМ покани судии да учествуваат во шест панел дискусии организирани во Нови Пазар, Неготин, Ваљево, Ниш, Нови Сад и Белград. Во текот на овие интерактивни средби, беше дискутирана улогата на секој од трите главни актери во кривичната постапка за справување со корупцијата-судството, обвинителството и полицијата. Учесниците разговараа за пречките и предусловите за поефикасни кривични коруптивни постапки, а настојуваа и да основаат платформа за комуникација и соработка меѓу третиот сектор и претставниците на судскиот систем. Состаноците резултираа во заедничка публикација која вклучи гледишта и препораки обработени во рамките на дискусијата.

Во Полска и покрај тоа што нема традиција за редовни средби, Судското училиште започна со организација на настани за своите студенти, поканувајќи одредени НВОа (пр. Фондацијата за надзор на судовите на Полска). Се советува ваквиот приод да продолжи. Како еден вид востановена норма е денес кога се организираат настани од типот на конференции и семинари, Националниот судски совет (НСС) да покани претставници од одбрани невладини организации. Невладините организации учествувале во серија состаноци посветени на спроведувањето на пресудите од ЕСЧП. Досега НСС организирале три состаноци од ваков вид.

7. Се охрабрува учеството на невладините организации во официјалните судски тела или во релевантните тела за функционирање на судството и изборот на судиите (судски совети, консултативни тела, друго). Ваквата застапеност ќе обезбеди различни позиции да бидат земени предвид, додека пак телата релевантни за судството да претставуваат форум отворен за учество на широк спектар актери.

Разгледувајќи ги извештаите за земјите доставени од страна на проектните партнери, се чини очигледно дека во ни една земја не постои добро востановена пракса за поканување на претставници од невладините организации да учествуваат во официјалните судски тела релевантни за судството. Присуството на невладините организации може да обезбеди поширока перспектива која би довела до позитивни промени во судскиот сектор. И додека невладините организации се само повремено застапени во консултативните тела, не постои пракса за обезбедување нивно редовно учество како на пример, номинирање претставник од третиот сектор во секое тело релевантно за судството. На пример, словачкото право дозволува претставниците на невладините организации да бидат застапени во официјалните судски тела (како на пример Судскиот совет или дисциплинските сенати), но досега никому од третиот сектор таква можност не му била понудена .

Пример на добра практика доаѓа од Албанија каде невладините организации на редовна основа се застапени во Државната комисија за правна помош. Комисијата е составена од пет члена од кои еден е од невладиниот сектор. Ваквиот состав дозволува претставниците од невладините организации да дадат мислења по прашања од областа на Комисијата, како на пример бесплатната правна помош која дозволува подобар пристап до судовите.

8. Од важност е отворање на поголем број државно-административни финансиски можности за правосудниот систем, каде невладините организации заинтересирани да спроведат истражување по различни аспекти од правосудството, би можеле да конкурираат на отворени и транспарентни конкурси.

Активностите на невладините организации со судството се најчесто од ограничен карактер поради недостатокот на финансирање. Оттука се охрабруваат државните институции кои располагаат со финансиски средства да го обезбедат третиот сектор со соодветни финансиски можности. Финансирањето ќе биде распоредено преку отворени и транспарентни конкурски на кои ќе им претходат повици за поднесување предлози. Треба да се гарантира дека ваквото финансирање нема да оди во „државните НВОа“ туку ќе биде распределено врз основа на објективни критериуми.

Невладиниот сектор во вишеградските земји како Полска, Република Чешка и Словачка, по пристапувањето кон Европската Унија се соочи со значително намалување на странската финансиска помош. Оттука е важно да се обезбедат финансиски можности. Навраќајќи се на Република Чешка-судството не се наоѓа на листата шеснаесет клучни области каде владата нуди финансирање за невладините организации. Областите прифатливи за финансирање, како на пример човекови права, еднакви можности, заштита на потрошувачи и дискриминација, се индиректно поврзани со судството. Судско профилираните проекти предвидуваат вклучување на една од овие прифатливи области како свој примарен фокус, но главниот фокус каде би било само судството, недостига. Слично-Полска, соседот на Република Чешка не нуди финансиски можности за проекти кои се фокусираат на судството. Во 2015 година полското министерство за правда започна специјална програма за соработка помеѓу Министерството за правда и невладините организации обезбедувајќи можност за финансирање во форма на донации и кофинансирање. Програмата е што туку објавена и ќе почее со проценка на нејзината успешност до нејзиното целосно спроведување.

Финансиските проблеми опстојуваат не само во земјите на Вишеград. Во Албанија не постојат многу домашни финансиски можности. Државното финансирање е овозможено преку министерствата и преку Агенцијата за поддршка на граѓанското општество, но постои недостаток на јасни правила и транспарентни процедури кои се однесуваат на распределувањето на грантовите. Дотолку повеќе што процедурите за финансиското распределување се вклучени во внатрешните регулативи на соодветните министерства што на севкупниот процес му дава дури и поголема нејаснотија.

9. На јавни дебати невладините организации да бидат во можност да дадат мислење за функционирањето на судството. Таквите јавни дебати ќе бидат суштински, ќе се стремат целат кон решавање на проблемот и кон стекнување на знаење.

Јавната дебата е многу значајна во секој процес на одлучување. Дозволувајќи им на различните актери да го искажат своето мислење по област, како на пример судството, обезбедуваме носење на добро образложени одлуки. Исто така, органите кои се сметаат за одговорни и се следат преку јавна дебата, се помалку склони кон злоупотреба на својата моќ. Невладините организации се важен актер кој учествува во јавната дебата и може да доведе до позитивна промена во судството. На пример, во Полска постои недостаток на разумна јавна дебата за судството. Судството често станува жртва на напади и популистички аргументи. Во Македонија недостатокот на јавна дебата по прашања за судството останува и понатаму еден од најголемите проблеми заедно со недостатокот од соработка или дијалог на државата за системот на судството .

Во Република Чешка, Транспарентност интернешнл спроведе проект насловен како „Транспарентноста и независното функционирање на судството“ кое се стреми кон олеснување на јавната дебата и размена на гледишта помеѓу судството и политичарите. Транспарентност интернешнл докажа дека како организација почитувана од двете групи и со високо влијание на јавните дебати, може успешно да ја игра улогата на олеснувач или медијатор помеѓу политичкото застапување и претставниците на судството.

Во Словачка бројни невладини организации (вклучувајќи ја Алијансата за фер игра, Транспарентност интернешнл Словачка и Via Iuris) делуваат како независен глас на јавната дебата коментирајќи прашања за судството. Via Iuris организира годишни експертски конференции за пристапот до судството кои се добро посетени од страна на судиите. Преку овие активности беше возможно успешно да се користи оваа размена на мислења како алатка за подигање на јавната свесност за судскиот систем.

Препораки за невладините организации:

- 1. Здруженија на судии се природни сојузници на невладините организации. Здруженијата на судии и невладини организации да направат напор за градење ефикасни канали на комуникација. Ова ќе им овозможи на судиите да ги разберат невладините организации, додека пак невладините организации подобро да ги разберат ставовите и мислењата на судиите.**

Здруженијата на судии може да играат улога на природен сојузник и посредник помеѓу судството и третиот сектор. Судските здруженија отворени за контакт, може да бидат важен партнер на невладините организации. Најчесто, добро етаблираните и познати невладини организации се во најдобра положба да ги пренесат своите препораки и идеи до судските здруженија, сепак таквата комуникација не ги исклучува помалите организации кои доста често имаат интересни и корисни идеи за нив.

Во Полска организациите како Институтот за право и општество (ИНПРИС) и Хелсниската фондација за човекови права (ХФЧП) соработуваат со судските здруженија на бројни проекти. Нивната соработка предвидува заеднички иницијативи, како на пример конференции (пр. конференција взаемно организирана од ИНПРИС и судската асоцијација ТЕМИС во Врховниот суд за разгледување на судските одлуки), работилници (пр. Асоцијацијата ТЕМИС и ИНПРИС организирале серија семинари за судии и НВОа по административно право) и истражување (пр. проектот „Ефикасно судство. Собирање на најдобри практики“ взаемно спроведен од ХФЧП и судската асоцијација Јустиција). Исто така во Словачка две организации, Алијансата за фер игра и Via Iuris, во соработка со судската асоцијација за отворено судство организираа обуки за судиите по судска етика. Ваквото мешано учество на различни актери го зацврстува општото влијание на активностите за обука.

Во Западен Балкан, Македонското здружение на судии (МЗС) работи на заеднички проект со Фондацијата Отворено општество-Македонија (ФООМ). Проектот беше реализиран од 2008 до 2010 година и се фокусираше на анализа на одлуките за притвор. Соработката со судските здруженија вклучува и судии во настани организирани од страна на невладините организации и обратно.

2. Организациите од третиот сектор да изградат коалиции на НВОа специјализирани во иста област (на пример работа на прашања за независноста на судството) со цел постигнување на заедничката цел.

Учеството на невладините организации во групи со повеќе чинители им дозволува на организациите да им се чуе гласот кај оние кои носат одлуки. Од аспект на власт, коалициите овозможуваат учество на координиран начин многу повеќе отколку поединечни НВОа презентирајќи ги своите ставови одвоено. Коалициите кои се претставени од повеќе НВОа, некои од нив добро етаблирани и познати, имаат подобра шанса да дојдат до посакуваната промена отколку секој од нив поединечно. Креирањето на коалиција за постигнување на заедничка цел може да биде од значење за оние НВОа кои работат на теми од областа на судството.

Добар пример за таква „федерализација“ на НВОа е македонската коалиција „Сите за правично судење“, составена од 19 НВОа кои одлучиле да ги набљудуваат судските постапки низ земјата со цел запазување на правото за правично судење, јакнење на јавната доверба во судството и иницирање правни реформи. Коалицијата основаше форум кој дозволи размена на гледишта меѓу претставниците на невладините организации и судиите. Оваа платформа на комуницирање им овозможи на невладините организации заедно со претставниците на судството да ги разгледаат и дискутираат своите извештаи.

Во Полска ИНПРИС влезе во коалиција со други невладини организации како Хелсиншката фондација за човекови права и полската секција на Меѓународната комисија на правници со цел спроведување на набљудувањето на изборот и номинацијата на кандидати за јавни позиции во Полска. Набљудувањето опфаќа избор на судии во Уставниот суд, Генерален обвинител, Омбудсман и Главен комесар за заштита на личните податоци. Коалицијата издаде бројни повици во врска со скорешниот избор на судии во Уставниот суд. Документите беа широко разгледани во медиумите, како и цитирани во Парламентот што го нагласува потенцијалот од таквите повеќебројни коалиции. Слично и во Словачка, коалиција на НВОа ја следи постапката за избор на кандидати за судии.

3. Од важност е истражувањето на невладините организации по однос на судскиот одговор за актуелните проблеми да даде резултати кои може да се користат во секојдневното работење на судовите или во реформите на судскиот систем.

Истражувањето спроведено од страна на невладините организации може истовремено да катализира и поттикне реформи на судскиот систем. Давајќи информации и анализи, невладините организации ги опфаќаат актуелните проблеми со кои се соочува судството и може да придонесат кон подобро разгледување на одлуките од страна на властите, барем што се однесува до секоја систематска реформа. На ниво на судската дневна работа таквото истражување може да биде од корист. Пример за такво емпириско истражување доаѓа од Полска каде Фондацијата за надзор на судовите на Полска во 2010 година отвори граѓанска програма за следење на окружните судови. Од својот почеток спроведени се 14,500 набљудувања на судски предмети (2,500 во првиот циклус, 5,000 во вториот и 7,000 во третиот циклус). Набљудувањата од првиот и вториот циклус доведоа до промена која беше видлива во третиот циклус од истражувањето. На пример, организацијата посочува дека додека во вториот циклус 46% од сите судски сесии започнале навреме, во третиот циклус овој број се зголемил на 55%. Судиите биле порасположени да се извинат или да ги објаснат причините за доцнењето. Многу поретко обвинителите влегувале во судниците задржувајќи се внатре со судиите додека останатите учесници чекале надвор од судницата. Судскиот надзор забележал дека подобрувањето било поочигледно во судовите набљудувани со поголем интензитет во текот на првите два циклуса.

Во Словачка две НВОа-Алијансата за фер игра и Via Iuris, спроведоа набљудување на Судскиот совет што им дозволи да ја следат секоја ситуација на нефункционирање внатре во самото тело. Овие активности вклучуваат следење на дисциплинските постапки против судии со што им се овозможи на овие организации да ги документираат инстанците за злоупотреба на дисциплинските процедури .

Малку југоисточно од Словачка, во Македонија, Центарот за правно истражување и анализи спроведува проект кој се стреми кон развивање на индикатори за мерење на перформансите на судството. Проектот ги анализира македонските судски практики врз основа на принципите на инклузивност и транспарентност, земајќи ги предвид независноста на судиите, професионализмот и обуките, инспирирани од Американската правосудна асоцијација за индекс на судски реформи. Проектот предвидува широк консултативен процес со чинителите, како и веб форум. Бидејќи е уште во тек, проценката на неговите вистински импликации ќе биде направена во иднина, но самата иницијатива делува веродостојно.

4. „Ништо за нас без нас“ – невладините организации да ги поканат судиите и судските здруженија за да ги анализираат и коментираат резултатите од својата работа. Од важност е да се разгледуваат идеи, истражувања и заклучоци со групата на која истите се однесуваат.

Невладините организации ќе се стремат кон отпочнување на култура за соработка помеѓу нив и судството. Ќе ги презентираат заклучоците од своето истражување во форма на дискусија или работен состанок, а не како „препораки што треба да се спроведат“. Претходното ќе им се дозволи заеднички дијалог и градење на разбирање помеѓу двете групи. На пример, може да се организираат консултативни состаноци на кои би учествувале судии од специфични судови или одделенија на суд кои биле предмет на набљудување од страна на невладините организации. Судиите не треба да го имаат чувството дека се испрашувани. Токму напротив, тие треба да се дел од иницијативата на граѓанското општество која ќе се стреми кон подобрување на судскиот систем.

Пример на добра пракса доаѓа од Македонија. Коалицијата Сите за правично судење покани судии да ги коментираат резултатите од набљудувањето на кривичните и коруптивни предмети. Извештајот од проектот беше публикуван во јуни 2015 година, а неговите резултати беа презентирани и дискутирани заедно со судиите и правните експерти.

Во Албанија, „Анализата на судскиот систем во Албанија“ подготвена во рамки на судскиот реформски процес од страна на истакнати експерти на Ад хок парламентарниот комитет за реформи во судскиот систем, имаше корист од придонесите дадени од сите битни чинители (вклучувајќи ги и невладините организации). Анализата беше изготвена на начин што дозволи точна проекција на статистиките, публикациите и препораките дадени од домашните чинители, како на пример локалните НВОа активни во судската област. Документот, вклучуваќи екстензивни и проверени податоци кои во себе содржеа гледишта на различни чинители во областа на судството, даде основа за ориентирани реформи одредени од вистинските потреби и проблеми на системот надвор од краткорочната политичка агенда.

Препораки што се однесуваат на судството:

- 1. Да се подобри транспарентноста на судските постапки и редовното следење на судската власт, предуслов за ефективен систем на правда.**

Набљудувањето на судските постапки може да ја зголемат јавната отчетност на судскиот систем. Преку транспарентност и дозволувајќи присуство на

набљудувачи за време на постапките, судовите и покажуваат на јавноста како ги извршуваат своите општествени функции. Присуството на набљудувачи помага да се елиминираат лошите практики и да се промовираат примери на добра пракса. Битно е да се направи јасно разграничување помеѓу „набљудување на судот“ и обидите да се направи надзор над судиите. За да се постигне тоа важно е невладините организации да ги познаваат законските ограничувања на транспарентноста на судските постапки.

Полезноста од ваквото набљудување беше демонстрирано во проектот „Набљудување на Судскиот совет на Република Словачка“ спроведен од страна на словачката организација- Алијана за фер игра. Од 2011 година, Алијансата присуствуваше на сесии на Судскиот совет на Република Словачка оценувајќи ги нивните активности. Проектот беше од големо значење бидејќи се спроведе во период кога словачкото судство беше во криза поради контравезната политика на Министерството за правда. Алијансата за фер игра забележа дека улогата на Судскиот совет дегенерираше бидејќи стана алатка за сузбивање на вредностите, како независноста и високите професионални стандарди во судството. Организацијата играше значајна надзорна улога давајќи и на јавноста информации од сесиите на Советот во форма на коментари на социјалните мрежи и блогови.

Во Србија ЈУКОМ спроведе проект насловен како „Регионална акција против корупцијата: поддршка на судството во борбата против корупцијата на Западен Балкан“. Проектот предвиде набљудување на кривичните предмети во три земји од Западен Балкан- Хрватска, Босна и Херцеговина и Србија. Проектот докажа дека граѓанското општество може да биде силен фактор и партнер на судството и на другите државни механизми во борбата против корупцијата. Проектот ја нагласи важноста за основање добро ниво на комуникација и координирани активности меѓу сите актери вклучени во борбата против корупцијата, вклучувајќи државни органи, судови и невладини организации.

Активностите за „набљудување на судовите“ може да водат кон основање соработка помеѓу судовите и невладините организации што е докажано преку активностите на Полското општество за антидискриминаторско право (ПСАЛ). ПСАЛ изгради партнерство со судовите со цел да ги истражи судските записи и да ги интервјуира судиите. Една од добрите практики спроведени во текот на постапките беше најпрво да се информираат претседателите на судовите за проектот пред да се отпочнат било какви конкретни проектни активности. Ова резултираше во основање ефикасна соработка помеѓу ПСАЛ и судовите дозволувајќи им да ги добијат материјалите од истражувањето.

2. Судството да соработува со општеството користејќи политика за заедничка комуникација преку пристапни канали. Така ќе бидат отворени за соработка со невладините организации преку кои ќе комуницираат со општеството.

Невозможно е да се доближи општество до судството без учество, согласност и желба на втората страна (судството). Таквиот недостаток од комуникација е причина за многу низок праг на доверба на граѓаните кон судството. Судовите се често невољни да и ја објаснат својата работа на јавноста со што оставаат впечаток кај граѓаните за далечни и одбивни. Токму овде невладините организации стапуваат на сцена. Организациите од третиот сектор може да служат како посредници помеѓу судството и општеството преку организација на обуки, конференции и спроведување на проекти учиме право.

Во Полска, Полската асоцијација за правно образование беше вклучена во посредување на проектот учиме право. Проектот вклучи млади студенти од правните факултети кои направија обуки за работа во судовите на Полска. Обуките беа одржани на локации како училишта, затвори и библиотеки. Специфичниот карактер на проектот овозможи и за обучувачите и за учесниците да ползуваат преку подобрување на своето знаење и свесност за улогата и работата на судовите.

Во друга земја од вишеградската група-Словачка-Лигата за човекови права има значително искуство во едуцирање на граѓаните за судството. На пример, спроведува Клиники за законот за азил за студентите од Правниот факултет на Универзитетот Трнава. Клиниката е избран курс од два семестра во текот на кои студентите може да ги следат судските сослушувања по предмети поврзани со азил и странци. Ова им овозможува стекнување увид во работата на судовите и спроведување на законот во пракса. Друга словачка организација, Via Iuris организира обука за човекови права за студентите по право. Организацијата ги презентира прашањата од областа на човековите права со судска пракса и им дава на студентите можност да учествуваат на судски симулации.

3. Судиите да работат во согласност со својата професионална и морална обврска и да се заземат во случај на неправда или нерегуларност во судството.

Судиите ќе работат во согласност со етичките кодекси барем што се однесува до нивниот личен кодекс на однесување. Тие исто така треба да бидат свесни дека имаат морална обврска да делуваат доколку било каква нерегуларност

како на пример корупција, се појави во судството. Ќе преземат соодветни чекори доколку станат свесни за било каква ситуација од ваков вид. Ова е од голема важност со цел да се одржи судската независност, објективност и да се избегне непрецизност. Земено предвид дека судството е група доста затворена за било кој однадвор, од важност е судиите да реагираат на одредени ситуации. Во овој поглед тие се најчесто подобро позиционирани отколку невладините организации кои остануваат надвор.

Особено релевантно е кога ќе дојде до судска криза, како онаа во Македонија. Македонскиот скандал за прислушување предизвика сомнеж за независноста во судството и доведе до многубројни реакции од страна на невладините организации. Организациите од третиот сектор учествуваа на јавни дебати со цел да придонесат во испораката на балансиран информации. Она што недостасуваше беше координирана реакција од страна на судството кое доста цврсто е поврзано со несоодветното однесување на оние кои се прислушувани.

Во Словачка како реакција на пасивната улога на Словачкото здружение на судии, беше основано алтернативното здружение на судии „За отворена правда“. Новосоздадената асоцијација е отворена за јавна дебата и промовира дијалог по прашање на судската етика. Ова здружение е познато дека отворено зборува за проблемите во судството, нешто што го разликува од Словачкото здружение на судии кое генерално не зазема никаков став во поглед на било какво несоодветно однесување. Неизненадувачки е и фактот дека здружението на судии „За отворена правда“ брзо стекна доверба кај јавноста.

4. Судиите да играат главна улога во дефинирањето и обезбедувањето на судската независност. Да бидат подготвени да делуваат доколку судската независност стане предмет на напад. Сојузник во овој процес ќе се најде во невладините организации

Судиите ќе работат во согласност со етичките кодекси барем што се однесува до нивниот личен кодекс на однесување. Тие исто така треба да бидат свесни дека имаат морална обврска да делуваат доколку било каква нерегуларност како на пример корупција, се појави во судството. Ќе преземат соодветни чекори доколку станат свесни за било каква ситуација од ваков вид. Ова е од голема важност со цел да се одржи судската независност, објективност и да се избегне непрецизност. Земено предвид дека судството е група доста затворена за било кој однадвор, од важност е судиите да реагираат на одредени ситуации. Во овој поглед тие се најчесто подобро позиционирани отколку невладините организации кои остануваат надвор.

Судството изложено на каков било надворешен притисок што може негативно да влијае на неговата независност и објективност, може да најде свој сојузник во невладиниот сектор.

Декларациите и повиците на невладините организации кои ги третираат ваквите прашања може да привлечат многу влијание и оттука да придонесат кон добро информирана дебата за ситуацијата во судството во земјата.

Бидејќи здруженијата на судии и обвинители се активни во заштита на интересот на судството во Албанија, невладините организации заземаат став само во случаи кои претставуваат тешка злоупотреба или сериозни инциденти во судството, како на пример нарушување на независноста на судиите.

Во Полска, Хелсиншката фондација за човекови права редовно излегува со ставови и соопштенија во одбрана на судската независност. На пример, спроведува стратешко водење во случај кога помошник судија добива позитивни коментари од Националниот судски совет за назначување во судија, но неговото назначување е одбиено од страна на претседателот.

Annex III

Recommendations – Serbian language version⁷²

Glavne preporuke

Preporuke opšteg (sistemskog) karaktera

1. Pravosudni sistem je otvoren za delovanje NVO u slučajevima od javnog značaja (*amicus curiae*, *actiopopularis* i sl.). Nadležna ministarstva (uglavnom Ministarstvo pravde) u saradnji sa pravosuđem i NVO, sprema predloge zakonskih postupaka koje odstranjuju zakonske barijere sa kojima se suočavaju organizacije trećeg sektora voljne da učestvuju u zakonskim postupcima.
2. Kvalitet pravosuđa je pitanje od javnog interesa. Pravosuđe treba adekvatno finansirati kako bi obavljalo kvalitetni rad bez podvrgavanja ili bilo kakvih finansijskih ograničenja, ali bi trebalo i da odgovara javnosti u pogledu toga kako se novac troši.
3. Sudovi imaju ustanove koje omogućavaju monitoring suđenja i kojima javnost može da pristupa.
4. Iskustvo i mogućnosti nevladinih organizacija se koriste kroz edukovanje sudija na pravosudnim akademijama i van njih.
5. Državne ustanove sa pristupom informacijama pravosudnog sistema (statistički podaci, sudski podaci, procedure izbora, izveštaji i analize) redovno čine podatke javnim.
6. Dobro je uspostaviti saradnju između pravosuđa i NVO omogućujući razmenu iskustava i blagovremeno povratnih informacija. Saradnja takve

⁷² The translation was provided by YUCOM.

vrsta može biti od naročite važnosti u obrazovnim projektima koji mogu obuhvatati škole pravosuđa i aktivnosti nadgledanja suda.

7. Podstiču se NVO da budu zastupljene u zvaničnim pravosudnim organima ili organima nadležnim za rad pravosuđa i izbor sudija (sudski saveti, savetodavna tela i dr.). Takva zastupljenost će obezbediti da se različite pozicije uzmu u obzir i da organi nadležni za pravosuđe čine forum otvoren za učešće velikog broja učesnika.
8. Bitno je otvoriti više mogućnosti za državno finansiranje posvećenih pravosudnom sistemu za koje se NVO, voljne da sprovedu istragu na različite aspekte pravosuđa, mogu prijaviti na otvorenim i transparentnim konkursima.
9. NVO mogu da komentarišu rad pravosuđa u javnoj debati. Takve javne debate su nezavisne, usmerene ka rešavanju problema i sticanju znanja.

Preporuke upućene NVO

1. Društva sudija su prirodni saveznik NVO. Društva sudija i nevladine organizacije čine svaki napor kako bi se izgradili efikasni kanali komunikacije. Ovo će omogućiti sudijama da razumeju NVO, i NVO da bolje razumeju staništa i mišljenja sudija.
2. Organizacije trećeg sektora grade koalicije NVO specijalizovane u istoj oblasti (na primer, rad na pitanjima nezavisnosti pravosuđa) da bi postigle isti cilj.
3. Važno je da istraga NVO o pravosuđu odgovara na postojeće probleme i nudi rezultate koji se mogu koristiti u svakodnevnom radu sudova ili u reformama sudskog sistema.
4. *“Ništa o nama bez nas”* – NVO poziva sudije i društva sudija da analiziraju i komentarišu rezultate zajedničkog rada. Konsultovanje o odejama, istraživanju i zaključcima sa grupom koju to dotiče je vredno.

Preporuke upućene pravosuđu

1. Transparentnost sudskih postupaka i redovan monitoring sudske vlasti, koji predstavlja preduslove za efikasan rad pravosuđa, su poboljšani.
2. Važno je da sudovi ne samo obezbeđuju pravdu ali i dokažu da je pravda omogućena za sve građane. Pravosuđe komunicira sa društvom kroz dostupne kanale komunikacije. Oni su, dakle, otvoreni za saranju za NVO uz čiju podršku komuniciraju sa društvom.
3. Sudije će delovati u skladu sa svojim profesionalnim i moralnim dužnostima i zauzeti stav u slučaju bilo kakve nepravde ili nepravilnosti u pravosuđu.
4. Sudije imaju ključnu ulogu u definisanju i pružanju sudske nezavisnosti. Oni su spremni da deluju ukoliko sudska nezavisnost postane meta napada. Saveznike u ovom slučaju bi trebalo naći u NVO.

Preporuke koje uključuju primere dobre prakse

Preporuke opšteg (sistemskog) karaktera

- 1. Pravosudni sistem je otvoren za delovanje NVO u slučajevima od javnog značaja (amicus curiae, actiopopularis i sl.). Nadležna ministarstva (uglavnom Ministarstvo pravde) u saradnji sa pravosuđem i NVO, sprema predloge zakonskih postupaka koje odstranjuju zakonske barijere sa kojima se suočavaju organizacije trećeg sektora voljne da učestvuju u zakonskim postupcima.**

Učešće NVO u sudskim postupcima, čak i ako se sastoje samo od monitoringa, indirektno prenosi poruku sudu da je slučaj na kojem se radi važan. Aktivnosti poput actiopopularis ili strateškog parničenja mogu dovesti do osetne promene u pravnom sistemu. Zbog toga je važno uvesti pravne instrumente koji neće sprečavati učešće NVO u slučajevima od javnog interesa. Uprkos tome, neophodno je zapamtiti da takve vrste aktivnosti zahtevaju stručnost i dobro obučeno osoblje iz NVO.

U Makedoniji su NVO aktivno uključene u sudske postupke. Prema makedonskom zakonu, svako može da pokrene reviziju o ustavnosti i zakonitosti zakona i

podzakonskih akata od strane Ustavnog suda. NVO su predale veliki broj takvih inicijativa. Međutim, takva inicijativa koju je predala NVO nije bila prihvaćena.

U Poljskoj, takođe, mnoge organizacije učestvuju u strateškom parničanju i koriste *amicus curiae* ili se pridružuju sudskim postupcima. Jedan od najrazvijenijih programa, u ovom pogledu, jeste „Strateški program za parničanje“ koji je 2004. godine pokrenuo Helsinški odbor za ljudska prava. Odbor se priključuje ili započinje strateški bitne sudske i administrativne postupke. Na ovaj način, ima za cilj da postigne neverovatne promene u praksi i zakonodavstvu.

2. Kvalitet pravosuđa je pitanje od javnog interesa. Pravosuđe treba adekvatno finansirati kako bi obavljalo kvalitetni rad bez podvrgavanja ili bilo kakvih finansijskih ograničenja, ali bi trebalo i da odgovara javnosti u pogledu toga kako se novac troši.

Podrazumeva se da naknada sudija mora ostati srazmerna njihovoj profesionalnoj odgovornosti i stepenu stručne spreme. Da bi se sačuvala sudska nezavisnost i nepristrasnost, visina naknade sudija je garantovana zakonom. Kako bi se garantovala sudska finansijska autonomija, rasprava o amandmanu u tom pogledu uključuje pravosuđe. Pravosuđe se finansira na način koji dozvoljava pravilno upravljanje sudskim brojem predmeta. Najbolje rešenje jeste uključiti pravosuđe u svim fazama budžetskog procesa.

Kada je reč o finansiranju sudova, pošto sudovi funkcionišu od javnih fondova, važno je da oni odgovaraju javnosti, trošeći novac na transparentan način koji je lak za nadgledanje. U tom smislu NVO može da ima i funkciju monitoringa.

Važnost adekvatnog finansiranja pravosuđa naglašena je u izveštaju poljske NVO-Instituta za odnose sa javnošću. U njihovoj publikaciji, pod nazivom „Sądownictwo“ (Pravosuđe), Institut je zabeležio da iako mehanizmi koji su trenutno na snazi štite sistem od korupcije, pristup informacijama od javnog značaja je često sprečen.

Građanska mreža kontrolora vlasti iz Poljske podigla je monitoring aktivnosti svih javnih aktera u svojoj zemlji na viši nivo. Mreža nadgleda pravosuđe koje ne pravi kompromise. Organizacija cilja, kroz svoje aktivnostima, na potrebu da zaštiti pravo na informisanje koje uključuje otvorenost i monitoring ključnih aktera. Bavljenje praćenjem pravosuđa je nova ideja u mnogim zemljama i samim tim organizacije su probale da uspostave dobar odnos sa sudijama, pokušavajući da predstavljaju svoje aktivnosti javnosti otvorenim za dijalog i što pozitivnije moguće.

3. Sudovi imaju ustanove koje omogućavaju monitoring suđenja i kojima javnost može da pristupa.

Adekvatne sudske ustanove su bitan faktor kada je u pitanju pristupačnost javnosti i monitoring suđenja. Izuzetno male sudnice čine nemogućim prisustvo javnosti saslušanjima, a samim tim i monitoring. Faktori poput veličine sudnice, ustanove prilagođene licima sa invaliditetom ili stanje toaleta, sveukupno, predstavlja element opšteg „iskustva“ javnosti u sudu.

U ovom pogledu, čini se korisnim da se pozovemo da primer loše prakse u Albaniji koji je toliko krupan da autori smatraju da je neophodno pomenuti ga. U Albaniji mnogi sudovi nemaju ustanove koje omogućuju pristup javnosti. Mnoga sudska saslušanja se odvijaju u sudskim kancelarijama. Ovo se često dešava u prvostepenim sudovima i sprečava pristup javnosti pošto sudske kancelarije ne pružaju dovoljno mesta da bi se smestili kontrolori. Isključivanje javnosti od učešća u sudskim postupcima zbog nedostatka prostora našlo je osnov u nalogu Ministra pravde broj 6777/5, 30. Septembra 2010. godine o primeni Pravilnika o odnosu sudova sa javnošću. Nalog omogućava isključenje predstavnika javnosti i medija iz sudnice ukoliko ona nije dovoljno velika da oni mogu da posmatraju sudski postupak. Bez sumnje, takva praksa ima negativan efekat na odnose između trećeg sektora i pravosuđa kako ne samo da otežava praćenje suđenja nego i dovodi do negativnih povratnih informacija od strane NVO.

U Poljskoj, Court Watch Poland Foundation, kao deo svoje metodologije praćanje suđenja, uključila je procenu sudske infrastrukture. Fondacija tvrdi da faktori poput arhitekture i lokacije sudove čine bitan element otuđenja suda. Fondacija naglašava u svojim izveštajima da nedovoljna infrastruktura može učiniti sudske saslušanje ne samo neprijatnim posmatraču, već takođe predstavlja prepreku u pronalaženju soba i prisustvovanju saslušanju. Sličan monitoring je sprovedo Društvo za otvorene sudove (Society for Open Courts) u Slovačkoj. Takođe su naglasili da lokacija i organizacija u sudskim zgradama jeste bitan element za pristup javnosti sudovima.

4. Iskustvo i mogućnosti nevladinih organizacija se koriste u edukovanju sudija na pravosudnim akademijama i van njih.

Specijalizovane nevladine organizacije mogu biti ozbiljan partner pravosuđu služeći kao izvor znanja pružanjem obuke za sudije. NVO su uglavnom specijalizovani u uskim poljima i imaju dobro razumevanje trenutnih nacionalnih i međudržavnih razvoja, pristup informacijama, materijalima koje mogu da podele sa sudijama tokom obuke. Organizacije civilnog sektora, koje se često zalažu za

zakonodavne promene i učestvuju u procesu nacrta novog zakona, mogu da pruže vredne obuke za sudije kada se zakon usvoji. Ono što je bitno, nema svaka NVO šansu da obučava sudije, već samo one koje su dobro organizovane i pružaju visok nivo profesionalizma. Za NVO često su potrebne godine da se stekne pouzdanje i nivo profesionalizma koji im dozvoljava da ih pravosuđe smatra ozbiljnim partnerima.

Dok su u većini zemalja Višegrada i Balkana pravni fakulteti odgovorni za obuku sudija, moguće je da NVO predstave svoju obuku kao deo školskog programa. U Makedoniji, obuka Instituta za evropsku politiku (EPI) o posredovanju postala je deo službenog školskog programa nakon što je Institut održao predavanja sudijama na Akademiji kao deo programa „Podrška unapređenju implementacije posredovanja u Makedoniji“. Projekat je doprineo unapređenju zakonskog okvira u polju medijacije i saradnje između glavnih aktera uključenih u alternativno razrešavanje sporova (poput pravosuđa, Ministarstva pravde i Komore posrednika), kao i podizanju svesti o medijaciji kao sredstvu za smanjivanje troškova i sudskih zaostataka. Sudije ne samo da su bile zainteresovane da se uključe obuku o medijaciji kao delu programa pravnih fakulteta, već su takođe sarađivale u drugim aktivnostima ovog projekta koje su za cilj imale povećanje svesti o medijaciji.

Takođe, u Poljskoj, NVO pružaju i unapređuju obuke koje nisu obuhvaćene Fakultetom za pravosuđe i tužilaštvo. Na primer, Poljsko Udruženje za zakone o antidiskriminaciji (PSAL) oformilo je saradnju sa školama u oblasti stručnog usavršavanja sudija i tužilaca. Fondacija Ničija deca (The Nobody's Children Foundation) uvela je obuku za sudije, tužioce i psihološke stručnjake u oblasti učestvovanje maloletnika u sudskim postupcima. Najzad, projekat „Efikasan Sud“ koji su zajedno sprovedli Društvo sudija Justicia i Helsinški odbor za ljudska prava, služio je kao inspiracija za obimne programe sprovedene u okviru Fakulteta za pravosuđe i tužilaštvo.

Na međunarodnom nivou, češka organizacija – Pravni institut centralne i istočne Evrope (CEELI) u okviru programa “Sudska mreža razmene centralne I istočne Evrope” sastavila je veliki broj mladih, promišljenih sudija iz 19 zemalja iz regiona (uključujući Albaniju, Jermeniju, Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Hrvatsku, Češku Republiku, Gruziju, Mađarsku, Kosovo, Letoniju, Litvaniju, Makedoniju, Moldaviju, Crnu Goru, Poljsku, Ruminiju, Srbiju, Slovačku I Ukrajinu) pružajući im platformu za razmenu dobrih sudskih praksi na pitanjima sudskog integriteta I odgovornosti I efikasnosti sudova.

5. Državne ustanove sa pristupom informacijama pravosudnog sistema (statistički podaci, sudski podaci, procedure izbora, izveštaji i analize) redovno čine podatke javnim.

Pravo na pristup podacima pravosudnog sistema potiče od prava na informacije koje ima za cilj da učini informacije dostupnim pružajući jednak pristup. Otvorenost vlasti da obelodane informacije čini jedan od preduslova dobre države i doprinosi međusobnom poverenju pravosuđa i državljana.

In Poland, Citizens Network Watchdog Poland is one of the main organizations advocating for a citizen's right to find out how government and state institutions work. Access to this information provides the opportunity to influence both decision-making and management of public assets. Građanska mreža kontrolora iz Poljske, jedna je od glavnih organizacija koja se zalaže za prava građana da saznaju kako rade Vlada i državne institucije. Pristup informacijama predstavlja priliku da se utiče i na proces donošenja odluka i na upravljanje javnim sredstvima. Mreža smatra da je važno pružiti pristup dokumentima poput presuda i njihovih obrazloženja, ugovora i informacija o dodatnim prihodima sudija, o godinama i mestu prebivališta sudija kao i bilo kojim finansijskim dokumentima, uključujući izjave o imovini sudija. Efikasno skreću pažnju na nedostatak jednostavne statistike sudskog sistema i nastavlja da se zalaže za objavljivanje finansijskih izveštaja sudija. Naročito je ovo potonje kontroverzno zbog svoje osetljive prirode, pošto se meša u privatni život sudija.

Još jedan primer dobre prakse dolazi iz Slovačke. Transparency International Slovakia kreirala je sajt 'otvorenesudy.sk' (otvoreni sudovi) koji, koristeći javno dostupne podatke, pruža informacije o funkcionisanju pravosuđa u zemlji. Na primer, koristeći listu imena sudija, moguće je doći do presude određenog sudije. Takođe je moguće videti vrstu i broj slučajeva koji sudija ima i doći do informacije o tekućim procedurama izbora/imenovanja sudija sa konkretnim imenima kandidata i pozicijama za koje se prijavljuju.

Na Zapadnom Balkanu, Albanski centar za predmete o javnom informisanju (INFOÇIP) je sproveo tematsku procenu o kašnjenju u sudskim postupcima i donošenju sudskih odluka. Istraživanje je sprovedeno između 2014. i 2015. godine i ispitalo je Viši sud, Žalbeni sud u Tirani i prvostepene sudove Tirane i Drača. Zahvaljujući podacima poput datuma kada je strana započela slučaj i datuma sudskih odluka saopštenih stranama, ova organizacija obrađuje podatke na način koji omogućuje identifikaciju sudija i sudskih organa koji su doneli odluke. Kao rezultat projekta, Ministarstvo pravde sprovodi nekoliko inspekcija u vezi sa sudijama protiv kojih su prijavljene proceduralne nepravilnosti, naročito u vezi sa kašnjenjem za pružanje pismenog obrazloženja za sudske presude.

6. Dobro je uspostaviti saradnju između pravosuđa i NVO omogućujući razmenu iskustava i blagovremeno povratnih informacija. Saradnja takve vrsta može biti od naročite važnosti u obrazovnim projektima koji mogu obuhvatati škole pravosuđa i aktivnosti nadgledanja suda.

Da bi se sprovele aktivnosti u oblasti sudske pravde, neophodno je da se sarađuje sa osobama koje su deo tog sistema, poput sudija, tužilaca, sudskih i tužilačkih zvaničnika. Redovni sastanci, kako civilnog društva tako i pravosuđa predstavlja priliku za učvršćivanje zajedničkog poverenja i želje za saradnjom na obe strane. Takvi sastanci bi bili od naročite važnosti ukoliko bi se formirali na nivou nacionalne škole pravosuđa – NVO. To bi „smanjilo udaljenost“ između obe strane i pozitivno uticalo na percepciju transparentnosti njihovih aktivnosti tako što bi se potvrdila volja za sprovođenjem dijaloga na obe strane.

U Srbiji, JUKOM je pozvao sudije da učestvuju u šest panel diskusija organizovanih u Novom Pazaru, Negotinu, Valjevu, Nišu i Beogradu. Tokom ovih sastanaka, diskutovalo se o ulozi svakog od tri glavna aktera krivičnih postupaka- pravosuđu, tužilaštvu i policiji u suzbijanju korupcije. Učesnici su razgovarali o preprekama i preduslovima za efikasniji krivične postupke protiv korupcije, ali su i nastojali da obezbede platformu za komunikaciju i saradnju između trećeg sektora i predstavnika sistema pravde. Sastanci su zaključeni zajedničkom publikacijom koja je sadržala zapažanja i preporuke razrađene tokom diskusija.

U Poljskoj, iako tamo nije razvijena tradicija redovnih sastanaka, Pravni fakultet je počeo da organizuje događaje za svoje studente i da poziva neke NVO (npr. Court Watch Poland Foundation). Preporučljivo je da se ovaj pristup nastavi. Takođe, danas je norma da kada se organizuju događaji poput konferencija ili seminara, Nacionalno veće pravosuđa (NCJ) pozove predstavnike određenih NVO. NVO učestvuju, na primer, u nizu sastanaka posvećenim primeni presuda Evropskog suda za ljudska prava. Do sada je NCJ organizovao tri ovakva sastanka.

7. Podstiču se NVO da budu zastupljene u zvaničnim pravosudnim organima ili organima nadležnim za rad pravosuđa i izbor sudija (sudski saveti, savetodavna tela i dr.). Takva zastupljenost će obezbediti da se različite pozicije uzmu u obzir i da organi nadležni za pravosuđe čine forum otvoren za učešće velikog broja učesnika.

Gledajući izveštaje o državama koje su sačinili partneri na projektu, deluje očigledno da ni u jednoj od ovih zemalja ne postoji dobro uspostavljena praksa pozivanja predstavnika NVO da budu u zvaničnim organima odgovornim za pravosuđe. To je problematično, jer bi pristustvo NVO u takvim organima obezbedilo širu perspektivu koja može dovesti do pozitivnih promena u pravnom sektoru. Dok su nevladine organizacije povremeno zastupljene u savetodavnim

telima, ne postoji praksa da im se obezbedi stalno prisustvo, na primer, imenovanjem jednog predstavnika trećeg sektora svakom organu značajnim za pravosuđe. Na primer, zakon u Slovačkoj omogućava da predstavnik NVO sedi u zvaničnom pravosudnom organu (poput Sudskog saveta ili disciplinskog senata), ali do sada, nikome iz trećeg sektora nije ponuđena ta pozicija.

Primer dobre prakse dolazi iz Albanije, gde su NVO redovno predstavljene u Državnoj komisiji za pravnu pomoć. Komisija se sastoji od pet članove gde jedan predstavlja nevladin sektor. Takav sastav omogućava predstavnicima NVO da daju svoje mišljenje o pitanjima koje spadaju u okvir rada Komisije, poput besplatne pravne pomoći koja stvara bolji pristup sudovima.

8. Bitno je otvoriti više mogućnosti za državno finansiranje posvećenih pravosudnom sistemu za koje se NVO, voljne da sprovedu istragu na različite aspekte pravosuđa, mogu prijaviti na otvorenim i transparentnim konkursima.

Aktivnosti koje sprovode NVO a tiču se pravosuđa obično su ograničene zbog nedovoljnih finansijskih sredstava. Samim tim, ohrabruju se državne institucije koje raspolažu takvim sredstvima da omoguće organizacijama trećeg sektora odgovarajućim finansijskim mogućnostima. Sredstva će biti podeljena kroz otvorena i transparentna takmičenja kojima prethodi poziv za predloge. Takođe je osigurano da takva sredstva ne idu „državnim NVO“ već su podeljena na osnovu objektivnih kriterijuma.

Za zemlje Višegrada poput Poljske, Češke i Slovačke, od njihovog pristupanja Evropskoj uniji, sektor nevladinih organizacije je suočen sa značajnim znatnim padom u inostranom finansiranju. Samim tim je , dakle, važno da se omoguće druge mogućnosti za finansiranje. Pozivajući se na Češku Republiku – pravosuđe nije uvek uključeno među šesnaest ključnih oblasti u kojima vlast nudi finansiranje NVO. Oblasti podobne za finansiranje, poput ljudskih prava, podjednake mogućnosti, zaštite potrošača, antidiskriminacija, su indirektno povezane sa pravosuđem tako da mogu da predvide projekte okrenute ka pravosuđu koje imaju jedne od ovih podobnih oblasti kao primarni fokus, ali glavnog fokusa na pravosuđe, u svakom slučaju, nema. Slično tome Poljska, komšijska zemlji Češke Republike ne nudi mogućnosti za finansiranje koji se bazira na pravosuđu. Poljsko Ministarstvo pravde (MoJ) je 2015. godine pokrenulo poseban program za saradnju MoJ i NVO pružajući mogućnost finansiranja kroz donacije ili sufinansiranje. Program je skoro pokrenut i dok se ne sprovede u potpunosti sačekamo sa procenom da li je to dobra ili loša praksa.

Problemi sa finansiranjem ne postoje samo u zemljama Višegrada. U Albaniji nema mnogo domaćih mogućnosti finansiranja. Državno finansiranje je omogućeno kroz ministarstva i kroz za Agenciju za podršku civilnom stanovništvu,

ali tu se javlja manjak jasnih pravila i transparentnih postupaka kada je reč o dodeli donacija. Štaviše, postupci dodeljivanja donacija su uključeni u interne odredbe dotičnih ministarstava što čini ovaj proces još više neodređenim.

9. NVO mogu da komentarišu rad pravosuđa u javnoj debati. Takve javne debate su nezavisne, usmerene ka rešavanju problema i sticanju znanja.

Javne debate su veoma značajno sredstvo u bilo kom procesu donošenja odluka. Dozvoljavajući različitim akterima da izraze svoje mišljenje o temama poput pravosuđa, mi osiguravamo da se donose dobro obaveštene odluke. Takođe, organi koji se smatraju odgovornim se nadgledaju putem javne debate i samim tim manja je verovatnoća da je zloupotrebiti svoju moć. NVO su značajan faktor u učestvovanju u javnim debatama i mogu dovesti do pozitivne promene u pravosuđu. Na primer, u Poljskoj postoji manjak razumne javne debate o pravosuđu. Pravosuđe je često žrtva napada i populističkih argumenata. U Makedoniji, manjak javne debate na temu pravosuđa ostaje jedan od najvažnijih problema zajedno sa nedostatkom saradnje ili diskusije i stanju sistema pravde.

U Češkoj Republici, Transparency International, je sprovela projekat pod nazivom „Transparentnost i nezavisna izvedba pravosuđa“, koja je za cilj imala omogućavanje javne debate i razmene mišljenja između pravosuđa i političara. , Transparency International je dokazala da može uspešno da igra ulogu posrednika ili medijatora između političkih i pravosudnih predstavnika kao organizacija koju su obe grupe poštovala i koja je imala značajan uticaj na javnu debatu.

U Slovačkoj, veliki broj NVO (uključujući Alliance Fair Play, Transparency International Slovakia and Via Iuris) deluju kao nezavisni glas u javnoj debati komentarišući o pitanjima pravosuđa. Štaviše, Via Iuris organizuje godišnje stručne konferencije o pristupu pravosuđu kojima prisustvuje dosta sudija. Kroz ove aktivnosti, moguće je uspešno koristiti ovu razmenu mišljenja kao alatku za podizanje svesti kod javnosti o sistemu pravde.

Preporuke upućene NVO

- 1. Društva sudija su prirodni saveznik NVO. Društva sudija i nevladine organizacije čine svaki napor kako bi se izgradili efikasni kanali komunikacije. Ovo će omogućiti sudijama da razumeju NVO, i NVO da bolje razumeju staništa i mišljenja sudija.**

Društva sudija mogu da imaju ulogu prirodnog saveznika i posrednika između pravosuđa i trećeg sektora. Društva sudija, koja su često otvorena za komunikaciju, mogu biti značajan partner NVO. Obično su dobro uspostavljenji i afirmisani NVO u najboljoj poziciji da komuniciraju sa društvom sudija o svojim preporukama i idejama. Ali ovakva komunikacije neće prevideti manje organizacije koje često dele sa njima zanimljive i korisne ideje.

U Poljskoj, organizacije poput Instituta za zakon i društvo (INPRIS) i Helsinškog odbora za ljudska prava (HFHR) saraduju na velikom broju projekata sa društvima sudija. Njihova saradnja predviđa zajedničke inicijative poput konferencija (npr. Konferencija koju zajedno organizuju INPRIS i Društvo sudija THEMIS u Vrhovnom sudu o obrazloženjima sudskih odluka), radionice (npr. niz seminara za sudije i NVO o zakonima protiv diskriminacije koju su organizovali Društvo sudija THEMIS i INPRIS) i istraživanje (npr. projekat „Efikasan sud. Kolekcija dobrih praksi“ koju su sprovedli HFHR i Društvo sudija IUSTITIA). Takođe, u Slovačkoj dve organizacije, a to su Alliance Fair Play i Via Iuris, su u saradnji sa Društvom sudija za otvorenu pravdu organizovali obuke o sudskoj etici za sudije. Takvo mešovito učešće različitih aktera pojačava ukupni uticaj ovih obuka.

Na Zapadnom Balkanu, Makedonsko društvo sudija (MJA) radilo je na projektu zajedno sa Fondacijom Otvoreno društvo-Makedonija (FOSM). Projekat je trajao od 2008. do 2010. godine i fokusirao se na analizu odluka za pritvor. Saradnja društva sudija takođe je uključivala učestvovanje sudija u aktivnostima koje su organizovale NVO i obrnuto.

2. Organizacije trećeg sektora grade koalicije NVO specijalizovane u istoj oblasti (na primer, rad na pitanjima nezavisnosti pravosuđa) da bi postigle isti cilj.

Učešće NVO u više interesnih grupa omogućava da se njihov glas bolje čuje kod donosioca odluka. Iz perspektive vlasti, koalicije pružaju mogućnost usaglašavanja, radije nego više NVO koji predstavljaju svoje stavove zasebno. Koalicije koje predstavljaju više NVO, od kojih su neke dobro poznate i afirmisane, imaju veću šansu da dovedu do željene promene nego prilikom delovanja jedne NVO. Stvarajući koaliciju u potrazi za istim ciljem može biti od velike važnosti za one NVO koje se bave problemima pravosuđa.

Dobar primer takve „federalizacije“ NVO jeste makedonska koalicija „Sve za pravična suđenja“ (All for Fair Trials). Koalicija je sačinjena od 19 NVO koje su se obavezale da prate sudske postupke širom zemlje da bi obezbedile pravo na pravično suđenje, jačanje poverenja javnosti u pravosuđe i pokretanje sudskih reformi. Koalicija je osnovala forum koji omogućava razmenu stanovišta između

NVO i sudija. Ova komunikacija doprinela je NVO da diskutuju o svojim izveštajima i predlozima sa predstavnicima pravosuđa.

U Poljskoj, INPRIS je ušao u koaliciju sa drugim NVO poput Helsinškog odbora za ljudska prava i poljskog ogranka Međunarodne komisije pravnik da bi sproveo monitoring izbora i imenovanja kandidata za javne pozicije u Poljskoj. Monitoring predviđa izbor za Sudije Ustavnog suda, državnog tužioca, ombudsmana i glavnog poverenika za zaštitu podataka o ličnosti. Ova koalicija je izdala je veliki broj poziva u vezi sa skorašnjim izborom sudija za Ustavni sud. O dokumentima se dosta diskutovalo u javnosti i navedeni su u Parlamentu što naglašava potencijal ovih koalicija više interesnih grupa. Slično tome, u Slovačkoj je koalicija NVO nadgledala postupak izbora kandidata za sudije.

3. Važno je da istraga NVO o pravosuđu odgovara na postojeće probleme i nudi rezultate koji se mogu koristiti u svakodnevnom radu sudova ili u reformama sudskog sistema.

Istraživanje koje su sprovele nevladine organizacije može i da ubrza i olakša reformu pravosudnog sistema. NVO, pružajući podatke i analize koje se tiču stvarnih probleme sa kojima se pravosuđe suočava, mogu doprineti promišljenim odlukama vlasti kad su bilo kakve sistemske reforme u pitanju. Ali takođe može biti vredno i na nivou svakodnevnog rada suda. Primer takvog epirijskog istraživanja dolazi iz Poljeske gde je je Fondacija Court Watch pokrenula program građanskog monitoringa u okružnim sudovima u 2010. godini. Od tada je sprovedeno 14 500 posmatranja suđenja (2 500 u prvom krugu, 5 000 u drugom i 7 000 u trećem krugu). Posmatranja iz prvog i drugog kruga dovela su do promene koja je primetna u trećem krugu istraživanja. Na primer, Organizacija je istakla da, dok je u drugom krugu samo 45% svih sudskih zasedanja počinjalo na vreme, u trećem krugu ovaj broj se povećao na 55%. Sudije su takođe bile više voljne da se izvinjavaju ili objašnjavaju razloge za kašnjenje. Takođe je bilo značajno ređe za tužioce da uđu u sudnicu i ostanu tu sa sudijom dok ostali učesnici čekaju ispred. NVO Court Watch je zabeležila da je napredak vidan u sudovima koji su nadgledali sa većim intenzitetom u prva dva kruga.

U Slovačkoj, dve NVO- Alliance Fair Play i Via Iuris, sprovele su monitoring Sudskog veća koje im dozvoljava da posmatraju bilo kakve situacije lošeg rada ovog organa. Ove aktivnosti uključuju takođe i monitoring disciplinskih postupaka protiv sudija što je omogućilo ovim organizacijama da dokumentuju slušajevne zloupotrebe disciplinskog postupka.

Idući malo dalje južno-istočno od Slovenije, u Makedoniji, Centar za pravna istraživanja i analize sprovodi projekat koji za cilj ima razvijanje indikatora za merenje učinka pravosuđa. U ovom projektu se analiziraju prakse makedonskih

sudova u čijoj je pozadini princip inklizivnosti i transparentnosti uzimajući u obzir snezavisnost, profesionalizam i obuku sudija i podstaknuto je Indeks reforme pravosuđa američkog advokatskog udruženja (JRI). Time se predviđa širok proces konsultacija sa stranama i veb forum. Kako se još uvek radi na tome, procena pravih posledica biće sprovedena u budućnosti, ali inicijativa sama po sebi deluje moguća.

4. “Ništa o nama bez nas” – NVO poziva sudije i društva sudija da analiziraju i komentarišu rezultate zajedničkog rada. Konsultovanje o odejama, istraživanju i zaključcima sa grupom koju to dotiče je vredno.

NVO imaju za cilj uspostavljanje kulture saradnje između njih i pravosuđa. One predstavljaju zaključke njihovih istraživanje u obliku diskusije ili radnog sastanka, ne kao „predlozi za usvajanje“. Pređašnje dozvoljava zajednički dijalog i razumevanje između dve grupe. Na primer, to mogu biti sastanci gde sudije određenog suda koji nadgleda NVO učestvuju. Sudije ne bi trebalo da se osećaju kao da su pod lupom. Umesto toga, oni moraju da budu deo inicijative civilnog društva koja je usmerena ka unapređenju sistema pravde.

Primer dobre prakse dolazi iz Makedonije. Koalicija „Svi za slobodna suđenja“ je pozvala sudije da porazgovaraju o rezultatima monitoringa slučajeva kriminala ili korupcije. Izveštaj sa ovog projekta je objavljen, rezultati su predstavljeni i o njima se diskutovalo sa sudijama i pravnim stručnjacima u junu 2015. godine.

U Albaniji, eksperti ad hoc skupštinskog komiteta za reformu pravosudnog sistema sastavili su Analizu pravosudnog sistema u Albaniji, kojoj su doprineli svi važni akteri (uključujući NVO). Analiza je sastavljena na način koji dozvoljava precizan prikaz statistike, publikacije i predloge koje su dali domaći akteri, poput lokalnih NVO koji su aktivni u polju pravosuđa. Dokument, koji uključuje opširne i pouzdane podatke i obuhvata stavove različitih aktera iz oblasti pravosuđa, stvorio je osnov za reformu određenu pravim potrebama i problemima u sistema, izvan kratkoročnog političkog dnevnog reda.

Preporuke upućene pravosuđu

1. Transparentnost sudskih postupaka i redovan monitoring sudske vlasti, koji predstavlja preduslove za efikasan rad pravosuđa, su poboljšani.

Monitoring sudskih postupaka može povećati javnu odgovornost sudskog sistema. Sudovi, tako što će biti transparentni i tako što će dozvoljavati posmatranje tokom

procedura, pokazuju javnosti kako obavljaju svoje društvene funkcije. Prisustvo posmatrača pomaže eliminisanju loših praksi i promoviše primere dobre prakse. Ipak je bitno i napomenuti da se mora postaviti jasna razlika između „posmatranja sudova“ i pokušaja da se vrši nadmoć nad sudijama. Da bi se postigli ti ciljevi, bitno je da NVO ne zaborave zakonska ograničenja o transparentnosti sudskog postupka.

Korisnost takvog monitoringa pokazana je da projektu „Monitorinh Sudskog veća u Republici Slovačkoj“ koju je sprovedla slovačka organizacija –Alliancia Fair Play. Od 2011. godine Alliancia je prisustvovala zasedanjima Sudskog veća Republike Slovačke procenjujući njene aktivnosti. Projekat je bio jako važan jer je bio sproveden u periodu kada je slovačko pravosuđe bilo u krizi zbog kontroverzne politike Ministarstva pravde. Alliancia Fair-Play je zabeležila da se uloga Sudskog veća smanjila jer je veće postalo sredstvo za suzbijanje vrednosti kao što su nezavisnost i visoki profesionalni standardi u pravosuđu. Organizacija je igrala značajnu nadzornu ulogu pružajući informacije sa sednica veća javnosti u formi blogova i komentara na društvenim mrežama.

U Srbiji, Jukom je sproveo projekat „Regionalna akcija protiv korupcije: Podrška pravosuđu u borbi protiv korupcije na Zapadnom Balkanu“. Projekat predviđa monitoring krivičnih suđenja u tri zemlje Zapadnog Balkana- Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji. Projekat je dokazao da civilno društvo može da bude prinudni faktor i partner pravosuđu i drugim državnim mehanizmima u borbi protiv korupcije. Naglasio je važnost uspostavljanja dobrog nivoa komunikacije i usaglašenog delovanja između svih prisutnih u borbi protiv korupcije, što uključuje državne organe vlasti, sudove i nevladine organizacije.

Nadzorne aktivnosti mogu dovesti do uspostavljanja saradnje među sudovima i NVO što su dokazano aktivnostima Poljskog udruženja za zakone o antidiskriminaciji (PSAL). PSAL gradi partnerske odnose sa sudovima u cilju istraživanja sudskih spisa i intervjuisanja sudija. Jedna od dobrih praksi koja se primenjuje tokom postupaka jeste da predsenike sudova o projektu pre nego što preduzme bilo kakve konkretne korake. To je dovelo do uspostavljanja efikasnije saradnje između PSAL-a i sudova , što im omogućava da dobiju materijal istraživanja.

2. Važno je da sudovi ne samo obezbeđuju pravdu ali i dokažu da je pravda omogućena za sve građane. Pravosuđe komunicira sa društvom kroz dostupne kanale komunikacije. Oni su, dakle, otvoreni za saradnju za NVO uz čiju podršku komuniciraju sa društvom.

Nemoguće je približiti društvo i pravosuđe bez učešća, dozvole i volje ovog drugog. Takav nedostatak komunikacije jeste razlog za veoma malo poverenje

građana sudovima. Sudovi često nisu voljni da objašnjavaju način na koji rade javnosti što ih onda čini udaljenim i neljubaznim javnosti. Tu NVO stupaju na snagu. Organizacije trećeg sektora mogu da posluže kao posrednik između pravosuša i društva tako što će organizovati obuke, konferencije i sprovoditi projekte.

Poljska asocijacija za pravno obrazovanje je učestvovala u sprovođenju projekta „Street law“. Projekat je uključivao mlade studente sa pravnih fakulteta koji su održali obuku o radu pravosuđa u Poljskoj. Obuke su održane u školama, zatvorima i bibliotekama. Specifičnost ovog projekta omogućila je i osobama koje su držale obuku i učesnicima da prošire svoja znanja i podignu svest o ulozi i radu suda.

U još jednoj zemlji Višegrada- Slovačkoj- Liga ljudskih prava ima pozamašnog iskustva u obrazovanju javnosti o pravosuđu. Na primer, sprovode pravne klinike o azilu za studente Pravnog fakulteta Univerziteta u Trnavi. Klinika je izborni dvosemestralni predmet gde studenti mogu prisustvuju saslušanjima u slučajevima koji se odnose na tražioce azila i strance. Ovo pruža studentima uvid u rad sudova i primenu zakona u praksi. Organizacija predstavlja probleme kod ljudskih prava i pruža studentima priliku da učestvuju u simulacijama suđenja. Ove inicijative stvaraju mlade ljude koji shvataju rad pravosuđa.

3. Sudije će delovati u skladu sa svojim profesionalnim i moralnim dužnostima i zauzeti stav u slučaju bilo kakve nepravde ili nepravilnosti u pravosuđu.

Sudije postupaju u skladu sa etičkim kodovima kad je njihovo lično ponašanje u pitanju. Ali oni su takođe svesni da imaju moralnu dužnost da reaguju na bilo kakve nepravilnosti, poput korupcije u pravosuđu. Oni preduzimaju neophodne mere ukoliko postanu svesni bilo koje slične situacije. Ovo je veoma važno da bi se održalo nezavisnost sudstva, nepristrasnost i kako bi se izbegle nepravilnosti. Štaviše, kako je sudstvo grupa koja je poprilično zatvorena za bilo koga drugog sa strane, važno je da sudije reaguju na određene situacije. U tom smislu, oni su često bolje pozicionirani od NVO koji ostaju van ovog kruga.

To je naročito važno kada dođe do sudske krize, poput one u Makedoniji. Makedonski skandal sa prisluškivanjem, koji je bacio sumnju na nezavisnost sudstva, izazvao je uglavnom reakcije NVO. Organizacije trećeg sektora su učestvovala u javnim debatama kako bi doprinele usklađivanju informacija. Ono što je nedostajalo jeste koordinisana reakcija pravosuđa, koja bi se, na čvrst način, povezala sa zloupotrebom onih koji su bili prisluškivani.

U Slovačkoj , kao reakcija na pasivnu ulogu Slovačkog društva sudija, alternativno Društvo sudija „Za otvorenu pravdu“ je formirano. Novooformljeno udruženje je otvoreno za javnu debatu i promoviše diskusije i sudskoj etici. Postalo je poznato jer su javno govorili o problemima pravosuđa što se razlikovalo od Slovačkog društva sudija, koje uglavnom nije zauzimalo stav kada je reč o pitanjima zloupotrebe. Nije iznenađujuće, ovo društvom sudija „Za otvorenu pravdu“ brzo je steklo poverenje javnosti.

4. Sudije imaju ključnu ulogu u definisanju I pružanju sudske nezavisnosti. Oni su spremni da deluju ukoliko sudska nezavisnost postane meta napada. Saveznike u ovom slučaju bi trebalo naći u NVO.

Sudije postupaju u skladu sa etičkim kodovima kad je njihovo lično ponašanje u pitanju. Ali oni su takođe svesni da imaju moralnu dužost da reaguju na bilo kakve nepravilnosti, poput korupcije u pravosuđu. Oni preduzimaju neophodne mere ukoliko postanu svesni bilo koje slične situacije. Ovo je veoma važno da bi se održalo nezavisnost sudstva, nepristrasnost i kako bi se izbegle nepravilnosti. Štaviše, kako je sudstvo grupa koja je poprilično zatvorena za bilo koga drugog sa strane, važno je da sudije reaguju na određene situacije. U tom smislu, oni su često bolje pozicionirani od NVO koji ostaju van ovog kruga.

Sudstvo, ispoljeno bilo kakvom spoljnjem prisitku može imati negativan uticaj na svoju nezavisnost i nepristrasnost, može naći saveznika u NVO. Izjave i žalbe NVO na takva pitanja mogu skrenuti dosta pažnje i samim tim, doprimeti, dobro informisanoj debati o pravosuđu u zemlji.

U Albaniji, gde su društva sudija i tužilaca aktivna u zaštiti interesa sudstva, NVO zauzimaju stav samo u slučajevima koji čine teška kršenja ili teške incidente u kojima pravosuđe kao i oštećenje nepristrasnosti i nezavisnosti sudija.

U Poljskoj, Helsinški odbor za ljudska prava redovno daje mišljenja I izjave o odbrani nezavisnosti suda. Na primer, sprovodi strateško parničenje na slučaju pomoćnika sudija koji su dobili pozitivan odgovor od Nacionalnog saveta pravosuđa zato što su imenovani sudijama, ali čije je imenovanje odbijeno od strane predsednika.

Information about editors

Lukasz Bojarski

President of the Management Board of INPRIS and one of its Co-founders, lawyer. Co-founder and Chairman of the Board of the Polish Legal Clinics Foundation (FUPP). Member of the Board of Directors of PILnet (The Global Network for Public Interest Law). Expert of Polish and international institutions (including European Commission, OSCE, Council of Europe, academia, private foundations including Stefan Batory Foundation, Open Society Institute). Polish expert on the European Network of Legal Experts in the Non-discrimination field. Member of the Editorial Boards of the „Na wokandzie. Quarterly” (<http://nawokandzie.ms.gov.pl/>) and „National Judicial Council. Quarterly” (<http://www.krs.pl/pl/kwartalnik-krs>).

Before: Member of the National Council of the Judiciary of Poland, appointed by the President of Poland (09.2010-09.2015). Employee of the Helsinki Foundation of Human Rights in the years 1998-2010. Member of the Experts Council of the „Citizen and the Law” (Obywatel i Prawo) program of the Polish-American Freedom Foundation (2005-2013), Member of the Committee on the Efficiency of Justice in Ministry of Justice.

Fields of interest: human rights, judiciary, legal education, legal services, legal profession, non-discrimination.

Author of the reform proposals on the access to legal aid and the legal profession. Author of numerous publications on access to justice and interactive innovative methods in legal education, see [list of main publications](#).

Ewelina Tylec

Lawyer, graduate of the Faculty of Law, Administration and Economics of the University of Wrocław and of the LL.M. in Human Rights program at the Central European University in Budapest.

Before joining INPRIS Ewelina worked in the Legislative Support Unit at the Office for Democratic Institutions and Human Rights of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE/ODIHR) where she was in charge of reviewing draft legislation of OSCE participating States and assessing their compliance with human rights standards. Formerly, she served as a legal trainee at the Office of the European Ombudsman in Strasbourg where she was dealing with the issues of ensuring right to good administration on the level of the European Union and at the Belgrade Centre for Human Rights being focused on the protection of refugee rights in the Balkans.

Her research interest concern mainly the issue of fundamental rights protection on the European Union level, protection of vulnerable groups and international judiciary with particular emphasis on international criminal courts.



WHO WE ARE

INPRIS (the Institute for Law and Society) is a **Polish legal think tank** founded in 2009. Our mission is to **improve the quality of the law and standards of governance** in Poland. Research and changes are especially needed in connection with the organization of the legislative process and the functioning of the judiciary, as well as the institutional development of the public administration and the civic sector.

INPRIS is an **independent** institution that is open to cooperation with various groups and experts both in Poland and abroad. Our focus is **interdisciplinary**: we combine legal analysis with insights from other fields of study (e.g. economics, sociology, psychology and information science). **Innovativeness** in drafting and applying legislation, communicating understanding of the law, legal education and research is a particularly important goal for INPRIS.

STRATEGIES FOR ACTION

Our activities take on many forms: we conduct research, prepare reports, expert analyses and legislative recommendations and organize conferences and seminars. We are also active in the fields of education (addressed toward activists in NGOs, lawyers and university students), legal monitoring and advocacy.

EXAMPLES OF AREAS OF INTEREST

Civil society should have the willingness and ability to **monitor the effectiveness and transparency of the judiciary**:

- the INPRIS Internet Library contains information on methods and techniques for monitoring the court system, both in Poland and abroad;
- we have monitored the appointment of justices to the Polish Constitutional Tribunal;
- we are working on systemic changes to the process of appointing to top public and judicial positions.

The legislative process should be participatory, and legislative procedures should be comprehensible to society as a whole:

- we are active in the Civil Legislative Forum;
- we organized the "Academy of Legal Skills for NGOs";
- we are cooperating in the creation of a 'legislative map' website.

Legal education is inefficient and ineffective unless innovative methods are applied:

- we have conducted the "Water Project" – university student-led simulations concerning the division of joint water resources between Israel and Palestine;
- we have created the strategic simulation game "Twoje Prawo" ("Your Law"), which teaches citizens how to influence the legislative process, and encourages them to do so;
- we have prepared analyses and recommendations concerning effective legal education.

We believe that the **language** in which law is spoken of and written about can – and should – take into consideration the needs and capacity of addressees:

- in October 2013, INPRIS, in cooperation with THEMIS, organized a conference in the Supreme Court on judicial legal opinions;
- we are the first NGO in Poland to have developed cooperative ties between lawyers and graphical artists for the creation of infographics.

OUR MISSION IS WRAPPED AROUND TEN CONCEPTS.

Science. We like science as a tool for social progress.

Practical Wisdom. We like to draw inspiration from practical wisdom, and use it as well it for a check on law, regulation and science. We admire the art of efficiency and flexibility in real life decisions involving law, also finding smart and fair exceptions to rules.

Power of the Citizens. We are happy to give a hand when social energy can improve law and governance. We participate in projects aimed at monitoring of public institutions, draft recommendations for them and consult.

Interdisciplinary Approach. We stand for combining legal research with application of social sciences, psychology, economics, information science.

Information Technology. Electronic tools for communication, aggregation of information, and cooperation will exercise significant and good influence on the quality of discussion about law, research, law making, application of law, legal education and research.

Empirical Research. Empirical data makes grounds for good law. We are holding thumbs for progress of empirical methods for analysis of law in Poland: sociology, psychology, economics of law. Whenever possible, legislative proposals should take into account and show evidence based in empirical data.

Comparative Analysis. We are looking for inspiration as regards law and its institutions in other countries, and we are happy to share Polish know-how.

Communication and Presentation. Legal education, textbooks, research, journalism about law, public discussion can benefit from a new look at the form of presentation. It is possible to adjust the language of communication about law to the needs of the audience. It's not a shame to talk about law in a comprehensible manner. Lawyers and graphic artists can teach each other about presentation of legal problems by means of infographics: mind-maps, charts and other visualisation tools. Information technology allows for creating dynamic, interactive, user-friendly models of legal and social problems.

Education as Reform of the Law. We think of legal education as the future practice of law. We believe the way of teaching will transform the law, so our interest lies not only in the content but in the method. We like to support innovative and experimental methods that can supplement the lectures: international programs, clinics, incubators, interdisciplinary projects, labs, simulations, training of practical skills: negotiation, mediation, rhetorical skills, research with participation of students.

Independence. We put a high value on the opportunity to work with public and private institutions, but we remain intellectually and administratively independent. INPRIS is not affiliated with any political group, and does not aspire to become associated. The same principle applies to our relations with law firms and other businesses. We do not speak for anyone. We say and write only what we consider right, no matter with whom we are cooperating or who supports us.